

Маҳмуд Асъад Жўшон

**ЮНУС ЭМРО
ВА
ТАСАВВУФ**

**ЮНУС ЭМРО
ШЕЪРЛАР**

Таржимон ва шеърларни
нашрга тайёрловчи
Сайфиддин Сайфуллоҳ

Тошкент
«Фан» нашриёти
2001 йил

Масъул муҳаррирлар:
Иброҳим ҲАҚҚУЛ,
филология фанлари доктори,
Зебо РАҲИМОВА

Муҳаррирлар:
Раҳматуллоҳ БАРАКАЕВ,
филология фанлари номзоди,
Умрзоқ ҳожи ЗОКИРЖОН ўғли

Тақризчи:
Нурбой ЖАББОРОВ,
филология фанлари номзоди

Мутасаввиф шоир Юнус Эмронинг номи ўзбек китобхонларига яхши таниши. Хожа Аҳмад Яссавий ҳазратларининг содиқ издоши бўлган бу шоир яссавиёна «ҳикмат» каби содда аммо теран ва жўшқин шеърлари билан туркий халқлар юрагидан жой олиб келмоқда.

Қўлингиздаги мўъжаз китоб ўзбек китобхонларини шоирнинг ҳаёти, тасаввуфона қарашлари ва янги шеърлари таржимаси билан таништиради.

Ушбу рисоли кенг китобхонлар оmmasига мўлжалланган.

Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Алишер Навоий номидаги Тил ва Адабиёт институтининг Илмий кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган.

0403000000 З-326/99

М 355 (04) - 99

JSBN 5-648-02608-0

© Сайфиддин
Сайфуллоҳ (тарж.),
2000 йил

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

С Ў З Б О Ш И

Азиз китобхон!

Турк дунёсида Юнус Эбро ижоди атрофида та-лайгина тадқиқотлар, баҳсу мунозаралар мавжуд. Унинг шеърлари қайта-қайта нашр қилиниб, тилдан-тилга, дилдан-дилга ўтиб келмоқда. Халқ лавраларида унинг шеърларини қўшиқ қилиб айтадилар ва беҳал маънавий лаззат оладилар.

Аҳмад Яссавий ҳазратлари ўз “ҳикмат”лари билан туркий қавмларни маърифатга, иймон ва инсофга чақиргани каби, Юнус Эбро илоҳийлари¹, ахлоқий-маърифий шеърлари билан туркий элатларни инсофу диёнатга, софлик ва самимиятга даъват қилди. Зотан, Юнус Эбро Аҳмад Яссавий ҳазратларининг издошларидан. У шеърларида ишқ ва муҳаббатдан, ирфон ва тавҳиддан, дунё ва охиратдан, ҳаёт ва ўлимдан, комил инсон сифатларидан, ўзликни англаш, ахлоқни, нафсни ислоҳ қилишдан баҳс юритди. Хуллас, инсонни инсон қиладиган фазилат ва хусусиятлардан сўзлади.

Шоир том маънода ишқ куйчиси, ишқни минг бир сеҳру синоат билан, кўнгил жозибаси ва ўртанишлари билан шарҳлайди... Ҳар бир шеърида аввало Яратганга, сўнг инсон ва барча махлуқотга муҳаббатни ҳис қилиб турганингиз учун ҳам Сизни завқ ва ҳаяжон чулғаб олади...

Аммо шоир ҳаётини ҳамма ҳам бирдай билмайди, шеърларининг маъносини бирдек тушунавермайди. Тушуниш учун аввало тасаввуфни, шоир мансуб бўлган тасаввуфий оқим ва қарашларнинг моҳиятини, шоир ҳаёти ва адабий муҳитини яхши билиш керак. Шу маънода Шайх Маҳмуд Асъад Жўшон ҳазратла-

¹ Илоҳий мазмундаги шеър ва қўшиқлар. (таржимон изоҳи.)

рининг ушбу китоблари шоир ижодиётига қизиқувчилар, ирфоний шеърят мухлислари учун қимматли манбадир.

Юртимизда заҳматкаш олим, профессор Маҳмуд Асъад Жўшоннинг тасаввуф ва нафс тарбиясига оид баъзи маърифий-ахлоқий рисоалари чоп этилган.

Шубҳасиз бундай асарлар таржимаси халқлар ўртасида адабий алоқаларни ривожлантиришда, айниқса, туркий қавмлар орасидаги дўстлик, ҳамжиҳатликни мустаҳкамлашда ўзига хос аҳамиятга эгадир.

Муаллифнинг таржимаи ҳоли ва тариқатдаги силсиласи ҳам рисола сўнгида илова қилинди.

Китоб охирида Юнус Эмро шеърларида: аруз ва бармоқ вазнларида янги таржималар илова этилмоқда. Бу шеърлар филология фанлари доктори Мустафо Тотчи томонидан нашрга тайёрланган Юнус Эмро девонининг танқидий матни (Анқара, 1990) асосида таржима қилинди. Шеърларни баҳолаш эса, таржимонларимиз ва адабиётшуносларимизга ҳавола.

Юнус Эмро каби ошиқ, ёниқ қалб соҳиби ўзбек китобхонлари орасида ҳам ўз мухлисларини топади, кўнгилларга маънавий файз, ҳузур ва ҳаловат бахш этади, деган умиддамиз.

*Сайфилдин САЙФУЛЛОҲ,
филология фанлари номзоди,
Халқаро Аҳмад Яссавий
мукофотининг соҳиби.*

МУҚАДДИМА

Юнус Эмро севимли, ҳассос ва қалби муҳаббатга, ишққа тўла тасаввуф буюги, туркий диний адабиётнинг машхур бир шоиридир. Унинг илоҳийлари неча асрлардан буён тилларда дoston бўлиб, зикр мажлисларида зикр аҳлларини жўштириб келмоқда. Онадўлида исломнинг қарор топишида Юнус Эмронинг ҳиссаси беқиёс катта. Шу боисдан ҳам унинг номига йиллар таъсис қилинмоқда, хотирасига бағишлаб анжуманлар ўтказилмоқда. Зеро, нафақат биз, балки бутун дунё унинг мухлисидир.

Бу инсон ким бўлган, қачон ва қаерда тугилган, қайси даврда яшаган, маънавий таҳсилени қайси доирада олган, дунёқараши, фикрлаши қандай, кўрсатган йўл ва мақсадлари нималардан иборат, бошқа Юнуслар ҳам борми, қайси шеърлар унинг қаламига мансуб?

Бу борада халқимиз етарлича маълумотга эга эмас. Юнус Эмрони янада теранроқ англаш, Юнус Эмроларни етиштирган тасаввуфий тушунча билан яқинроқ танишиш мақсадида вақф ва уюшмаларимиз томонидан турли тадбирлар ўтказилмоқда. Устозимиз, доктор, профессор Маҳмуд Асъад Жўшон ҳазратларининг ушбу мавзудаги бир суҳбатларини эътиборингизга ҳавола қилишдан кўзлаган мақсадимиз ҳам шу.

Аввал Юнус Эмро мансуб бўлган тасаввуфий муҳит ҳақида, кейин шоир ва унинг шеърлари ҳақида маълумот берилган ушбу суҳбатнинг барча учун фойдали бўлиши ва маданий ҳаётимизга ёрдами тегишидан умидвормиз.

Доктор Метин ЭРҚОЯ
Синжон, 1995 йил, феврал.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ЮНУС ЭМРО ВА ТАСАВВУФ

Биз маданиятга эътибор берадиган бир халқмиз. Та-рихимизни жуда севамиз, аждодларимизга нисбатан ҳур-матимиз чексиз. “Уларнинг руҳлари шод бўлсин, нур ичи-да ётсинлар”, – деб дуолар қиламиз. Зеро, улар маънавий дунёлари жиҳатидан ҳам, маданият жиҳатидан ҳам тенг-сиз, буюк инсонлардир. Улар дунёда мислсиз улуғ бир маданиятни барпо қилганлар. Уларнинг шарофатлари би-лан биз шундай бой маданиятга эришганмизки, бундай маданият на Америкада бор ва на Оврупода. Алҳамду-лиллоҳ, бу маданият бизга насиб қилган. Бунни тушунади-ган инсонларга ҳурмат билан таъзим этаман. Маданият-га аҳамият берувчи раҳбарларни ҳам шу сабабдан мубо-ракбод қиламан.

Биз “Илм, маданият ва санъат” вақфини, “Ҳақ йўл” вақфимизни, шунингдек бир қанча вилоят ва туманларда “Атроф-муҳит ва маданият уюшмалари”ни ташкил қил-дик. Теварак-атрофни кўкаламзорлаштириш, ободонлаш-тириш, истироҳатгоҳлар ва боғлар барпо қилишни ҳам диний вазифамиз деб ҳисоблаймиз. Иншоаллоҳ, Чашма-га¹ ҳам хизмат қилиш ниятимиз бор, шундай ишларни у ерда ҳам олиб борамиз. Зеро, биз маданий ёдгорликлари-мизни тарихий ва тарихнинг қаърига чўмган мозийимиз деб тасаввур қиламиз ва ўша маданиятимизни бугунги кунда ҳам танитиш учун ишлар олиб бораёпмиз.

Назаримда, Чашмага илк бор келганимда, қалъанинг олдида бир кишининг арслон билан ёнма-ён турган ҳай-калини кўрган эдим. “Бу кимнинг ҳайкали?”, – деб сўра-

¹ Чашма – Измирдаги жой номи.

дим. Ҳамсуҳбатларим: “Жазоирлик Ҳасан пошонинг ҳайкали”, – деб жавоб беришди. Айтишларича, у доимо ёнида бир арслон олиб юраркан. Одатда машҳур одамларнинг ишлари ҳам қизиқ, ўзига хос бўлади. Ҳасан пошонинг ёнида арслон олиб юриши ҳам менга жуда таъсир қилди. Мен Ҳасан пошони алоҳида ҳурмат қиламан. Чунки унинг авлиёлардан бўлганлигини тасдиқловчи бир қанча ривоятлардан хабарим бор. Шу сабабдан меъмор биродаримиз Наждатбек ва бошқа биродарларимиз илтимосимизга кўра бу ерда “Жазоирлик Ҳасан пошо, муҳит, маданият ва ахлоқ уюшмаси”ни ташкил қилиш ва унинг биносини қуришда бизга яқиндан ёрдам бердилар. Бу айни пайтда уюшмамиз фаоллигининг бир кўриниши ҳамдир. Сизларни ҳам бу уюшмага аъзо бўлишга ва унинг маданий фаолиятида қўлдан келганча иштирок этишга таклиф қиламан.

Юнус Эмро ҳақидаги суҳбатга тайёрланар эканмиз, муҳтарам раисимиз суҳбат “Юнус Эмро ва тасаввуф” мавзусида бўлишининг мақсадга мувофиқлиги ҳақида ўринли таклиф киритди. Бу таклиф бизга ҳам маъқул бўлди. Бинобарин, бугунги суҳбатимизда аввал тасаввуф ҳақида биров тушунча бериб, ундан кейин Юнус Эмро ҳақида сўз юритсак, мантиққа мувофиқ бўлади. Чунки тасаввуф Юнус Эмродан олдин ҳам мавжуд ва тараққий этган эди.

Юнус Эмрони яхши билиш ва тушуниш учун бир қатор маълумотлардан, асосан, тасаввуф илмидан теран хабардор бўлишимиз керак. Аслида Юнус Эмро ҳам ана шу таълимотнинг таъсирида Юнус Эмро бўлиб етишди. Зеро, тасаввуфни билмасдан туриб, Юнус Эмрони тушуна олиш мумкин эмас. Тасаввуф хусусида йиллар давомида суҳбатлар уюштирилганида ҳам мазкур мавзу янгидан-янги маълумот берадиган даражада кўлами кенгдир. Юнус ҳақида ҳам кўп йиллар турли-туман мавзуларда суҳбатлар ўтказишимиз мумкин. Зеро, унинг ҳар бир шеъри битта анжуман мавзуси бўла олади. Бу суҳбатда эса биз унинг шеърини гулбоғидан бир мўъжаз гулдаста тайёрлаб, Сизга тақдим этиш билан чекланамиз.

ТАСАВВУФ ҚУРЪОН ВА СУННАТГА ТАЯНАДИ

Тасаввуф аҳамияти беқиёс, жозибали бир мавзудир. У ҳам тарихий жиҳатдан, ҳам инсон тарбияси жиҳатидан, ҳам кўнгилга, инсоннинг ички дунёсига тааллуқли бўлгани учун муҳимдир. Дунё бор экан, одамзод билан бирга тасаввуф ҳам бор: унинг яна бир номи мистицизм дейилади. Албатта, Ислом тасаввуфи исломга мувофиқдир, шу боисдан у бошқа тасаввуфларга: Ҳинд тасаввуфига, Юнон тасаввуфига, Яҳудий тасаввуфига ва Исломдан аввалги маданиятларнинг тасаввуфига ўхшамайди, улар ўртасида катта фарқлар бор¹. Чунки Ислом тасаввуфининг асосини Қуръони карим ва Пайғамбар (с.а.в.) ҳазратимизнинг ҳаёти, сийрати, суннати ташкил қилади. Ўзга динларда Ислом ҳақиқатлари йўқ бўлган, сақланиб қолмаган. Ислом эса йўқолган ҳақиқатларни тилга олади, тавҳид ақидасининг байроғини фикр қалъасининг чўққисига тикади. Бинобарин, Ислом тасаввуфи ҳам, албатта, бошқа мистицизм жараёнларидан, мистик фалсафалардан ўзгачадир. Унинг асоси Қуръони карим ва Суннати санийядир.

Оқни қайси рангга қўшиб аралаштирсангиз, ўша рангнинг оч ранги ҳосил бўлади. Буни бўёқлар билан шуғулланувчи биродарларимиз яхши билишади. Оқни қизил билан аралаштирсангиз, пушти ранг ҳосил бўлади, агар қизил ранг кўпроқ бўлса, ўткирроқ ранг ҳосил бўлади. Яшил, кўк ва бошқа рангларга аралаштирилганда ҳам оқ оқлигини йўқотади, лекин барибир очиқ ва чиройли бир ранг ҳосил бўлади.

Ислом тасаввуфи улкан Ислом дунёсига: Атлантика океанидан Ҳинд океанигача, Сибирь текисликларидан Африканинг шимолигача, дунёнинг жуда катта қисмига ёйилгани учун, у етиб борган ерлардаги “ранг”лар унинг “оқ”лигига, яъни аслига бир оз бошқа “ранг”-тус аралаш-

¹ Исломдан бошқа динларда ҳам нафс тарбияси, чилла ўтириш, зикр, руҳий ва ахлоқий масалалар билан боғлиқ жиҳатлар мавжуд. Аммо исломий тасаввуф улардан фарқ қилиб, барча масалаларда Қуръон ва ҳадисга таянади, суннатга риоя қилади (таржимон изоҳи).

тирганини мен шунга ўхшатаман. Турли ҳудудлардаги тасаввуфларда нисбатан фарқлар борлиги ҳам шу сабабдандир. Масалан, Ҳиндистондаги тасаввуф билан Африкадаги, Испаниядаги тасаввуф, Онадўлидаги тасаввуф билан Ямандаги тасаввуф бир хил эмас, Хуросондаги тасаввуф билан Мисрдаги тасаввуф орасида завқ ва шакл жиҳатидан нозик фарқлар бор. Бундай катта ҳудудда ёйилгани ва ёйилган ерлардан “ранг” олгани учун агар “ранг”лар кўпроқ бўлса, бир оз чегарадан чиқиш ҳолатлари ҳам бўлиши мумкин. Исломий чегарадан чиқиш ҳоллари: Исломда, Қуръонда, Пайғамбар жанобимиз(с.а.в.)нинг суннатида бўлмаган баъзи кўринишлар, ҳолатларда рўй беради. Бу ҳолатлар маҳаллий маданиятлардан кирган унсурлардан, мусулмон бўлган киши эски маданиятини унутолмаганидан, ўша эски маданий унсурларни янгидан бошлаганидан ва исломий ҳаётида озми-кўпми татбиқ қилишидан келиб чиқади. Бунга бир мисол: икки ой аввал тасаввуфий бир мавзу учун чақирилганим сабабли Суданга борган эдим. Турк ҳайъати сифатида бизга катта залдан алоҳида стол, эътибор ва имкониятлар беришди. Зални кўздан кечирар эканман, у ердаги тасаввуф аҳли орасида турли хил одамларни кўрдим, улардан биттаси жуда диққатимни тортди. Унинг бошида дубулғага ўхшаса-да, металлдан ясалмаган, икки учидан шохга ўхшаган ва пастга йўналган бир метрча узунликдаги бир нарсалар чиққан, у ҳам кийик шохидек яна шохчаларга бўлинган ўзига хос бош кийими бор эди. Бу нарсадан мен жуда ҳам ажабландим. Овруполикларнинг фильмларида, яъни овруполик кашфиётчилар Африкага борганларида ерли аҳолининг уларга қарши кураши сахнасида шунга ўхшаш бир бош кийимини кўрган эдим. Бу бош кийимининг қандай бош кийимлигига қизиқиб, бир биродаримизга: “Бориб, билиб кел-чи, бу одам ким экан?”, – дедим. Маълум бўлишича, у Абдулқодир Гилоний ҳазратимизнинг тариқатларига, яъни қодирия тариқатига мансуб бир киши экан. Бу ердаги қодирийларда ундай бош кийимини кўрмайсиз. Бироқ булар минтақавий жузъий фарқлар. Бундай ҳолатлар аслида ҳар бир мутахассисликда ҳам бўлади. Масалан, ўқитувчилик билан шифокорлик касби

ўртасида ана шундай фарқни кўриш мумкин. Зеро, одамларнинг сиҳат-саломатлиги учун хизмат қиладиган бўлажак шифокорлар ҳатто “Мен касалимнинг ранги, тили, ирқи, мазҳаби, эътиқодига қарамасдан даволайман!”, – деб Гиппократ қасамёдини ҳам қабул қилади, таассубга тушмаслигини айтади. Аммо шунга қарамасдан, баъзи шифокорлар аборт билан шуғулланадилар, касбларидан ёмон мақсадда фойдаланадилар, ўз касбларини оқламайдилар, айбланиб, жазо оладиганлари ҳам бўлади.

Ўқитувчилик ҳам худди шундай шарафли касб. Бироқ баъзан газеталарда айрим ўқитувчилар талабаларидан пора олиб, баҳосини ўзгартириб берар эканлар деган хабарни ўқиб қолсак, бу қабих иш умуман ўқитувчилик касбига соя солмайди...

Худди шунингдек, тасаввуф ҳам асосий нуқталари, ўлчовлари билан моҳиятан Қуръони каримга ва ҳазрати Пайғамбаримиз(с.а.в.)нинг суннатига таянадиган бир йўл, диннинг асли, ҳаётий шаклидир...

Маълумки, Фиқҳ илми инсон учун фойдали ва зарарли, қилиши ва қилмаслиги лозим бўлган нарсалар ҳақидаги, инсон ҳуқуқини, унинг барча фаолияти исломга мувофиқ ёки номувофиқлигини: савоб ёки гуноҳ, макруҳ ёки мубоҳ эканини тушунтирувчи илмдир. Бунга “Фиқҳи зоҳир” дейилади. “Фиқҳи зоҳир” таҳорат қандай олиниши, намоз қандай ўқилиши, закот қандай берилиши кераклиги сингари нарсаларни тушунтиради.

Тасаввуф эса “Фиқҳи ботин” деб аталади. Яъни, инсоннинг ички олами Аллоҳнинг ризосига мувофиқ бўлиши учун, савоб топиши учун, гўзал ахлоққа эга бўлиши учун риоя қилиниши керак бўлган қондалар, асослар нималардан иборатлигини тасаввуф илми ўргатади.

Баъзилар тасаввуфни “Тақво йўли” ҳам дейишган. Зеро, баъзи кишиларни ҳайрат ва шараф билан қаршилаймиз, у ҳақда сўз кетар экан: “У ҳаром емайдиган, ҳаромга боқмайдиган, сўзида турадиган, қалъа каби мустаҳкам тақво аҳлига мансуб инсондир” деймиз. Ана шу боисдан ҳам тасаввуф “тақво йўли”, – дейилади. Тасаввуфнинг яна бир таърифи “Тасаввуф эҳсон йўлидир”, яъни

Аллоҳни кўриб тургандек, Аллоҳ уни кўриб турганини ҳис қилиб, жуда адабли ва гўзал ахлоқли қул бўлиб яшаш йўлидир.

الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك (خ. عن أبي هريره)

“Иҳсон, – дейилади ҳадиси шарифда, – Сен Аллоҳни кўрмасанг ҳам, Аллоҳ сени кўриб, кузатиб тургандек, унга ибодат қилишинг керак. чунки, шубҳасиз. Аллоҳ сени кўриб туради”. Демак, қулликнинг энг юксак даражаси Аллоҳнинг ўзини кўриб турганини ҳис қилиб, инсон ўзининг барча ҳаракатини назорат қилиши, гўзаллаштириши тасаввуф йўлидир.

Қуръони каримдаги яна бир сурада “илми ладуний” ҳақида айтилган. “Каҳф” сурасида Мусо (а.с.) билан Хизр (а.с.) қиссаси келтирилиб, Хизр (а.с.) ҳақида шундай дейилади:

و علمناه من لدنا علما (الكهف: ٦٥)

(Ва алламноҳу мин ладунно илмо). “Биз У зотга – Хизр (а.с.)га – ўз ҳузуримиздан, илмлар ўргатгандик”, яъни Хизр (а.с.)ни Мусо (а.с.) билмайдиган бир қанча билимлар билан сўйладик, қувватлантирдик” (Каҳф: 65.).

Мусо (а.с.) ҳам дейдиларки:

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشدا
(الكهف: ٦٦)

(Ҳал аттабъиука ало ан туаллимани миммо уллимта рушдо). “Мен сенга тобеъ бўлсам, эй Хизр (а.с.), сен менга Аллоҳнинг сенга ўргатган илмларидан ўргатасанми? Шогирдинг бўлай, ёнингда юриб, насиҳатларингни тинглаб юрсам, менга ўргатасанми?” (Каҳф: 66.) деб, бир қанча муддат ёнларида юрадилар. Мана шу илм “илми ладуний” дейилади.

Бу мавзуга бир неча бора қайтиб, таъкидлашимизнинг

боиси шундаки, баъзи кишиларда “Тасаввуф бошқа бир диндир” деган қараш бор. Бу фикрни илгари сурувчилар орасида Туркияда яшаган ёзувчилар ҳам бор. Уларнинг фикрича, гўё тасаввуф Исломга зид эмиш, ҳаттоки, бошқа бир дин эмиш?! Гарчи тасаввуфда Исломга зид ҳеч нарса бўлмаса ҳам бу фикрни илгари сурувчилар тасаввуф Исломдан ташқари дейишни хоҳлайдилар. Ҳолбуки, биз тасаввуфда Исломдан ташқари ҳеч бир ҳолатни кўрмаймиз ва шу боисдан ҳам бу масалани ойдинлаштириш учун қайта-қайта мурожаат қилишга мажбур бўляпмиз.

Ваҳҳобийлар ҳаракати ҳам тасаввуф ва тасаввуф ар-бобларига қарши чиққан оқимлардан саналади. Шунинг учун яна бир карра таъкидлаб айтамызки, тасаввуф аслида Қуръондандир, Пайғамбар (с.а.в) жанобимизнинг суннатидандир. Мен ҳам бу соҳадан хабардор киши сифатида, ҳам виждоним олдидаги бурчимни адо этиш учун бу хатоликни, янглишни тузатишни ва қисқача бўлса-да, изоҳлаб ўтишни лозим деб ҳисоблайман.

ТАСАВВУФ ДЕГАНДА НИМАНИ ТУШУНАМИЗ?

Хаёлимга: “Тасаввуф деганда нимани тушунасан?” деб, бир анкета тузсам-да, шу ерда йиғилган биродарларимизга тарқатсам, қандай жавоб беришар экан?” – деган фикр келди ва қайтарилажак жавобларни тахминан қуйидагича гуруҳладим:

Бир биродаримиз: Тасаввуф – нафс тарбияси, инсоннинг ўз виждонини тарбиялаши, нафсини қўлга олиши, забт этиши, “нафси аммора”сини “нафси розия”, “марзия” каби юксак ва гўзал бир нафс ҳолига келтиришидир, – деб жавоб қайтарса керак.

Бу жавоб албатта тўғри, зеро, нафс тарбияси муаммоси тасаввуфнинг муҳим бир қисми бўлиб, бу хусусда Қуръони каримда ояти карималар ҳам бор. “Ван-назиёт” сураси 40-41-оятларда:

وأما من خاف مقام ربه ونهى النفس
عن الهوى فإن الجنة هي المأوى
(النازعت: ٤٠=٤١)

(Ва амма ман хофа мақома раббихи ва наҳан нафса анил ҳаво. Фаиннал жанната ҳиял маъво.)

Яъни, “Ким Раббининг ҳузурида туриб, унга ҳисоб-ки-тоб беришдан қўрқса ва нафсини ҳавою ҳавасининг орқасидан эргашишдан манъ қила олса, жаннат унинг жойи ва макони бўлади”, – деб буюрилмоқда. Демак, инсон эҳтиёждан ташқари бўлган нафсининг ҳавосини, шиддатли орзулар ва шаҳватини жиловлаши лозим. Буни ояти карима билдирипти. Бинобарин, нафс тарбияси муаммоси тасаввуфда алоҳида ўрин эгаллаган масала бўлиб, Қуръони каримнинг амри ва шу боисдан тасаввуф бу жиҳати билан Қуръоний илмдир.

Қуръони каримнинг “Аъло” сураси 14-оятда:

قد أفلح من تزكى
(الاعلى: ١٤)

(Қад афлаҳа ман тазакко.)

Яъни: “Нафсини тозалай олган, ичини поклаган киши нажот топади!” – деб буюрилади.

“Шамс” сураси, 9-10-оятларда эса:

قد أفلح من زكّاهَا وقد خَاب من دسّاهَا
(الشمس: ٩-١٠)

(Қад афлаҳа ман заккоҳо. Ва қад хоба ман дассоҳо.)

Яъни: “Ким нафсини покласа, ботинини, менлигини поклай олса, у батаҳқиқ жаннати бўлади, нажот топади! Ким нафсини поклай олмаса, ботинини, қалбини фасоддан халос қилмаса, у ноумид ва ҳасратда, пушаймон ва паришонликда қолади, икки дунёсини бой беради!”, – деб марҳамат қилинган.

Демак, нафс тарбияси Қуръоний амр бўлгани учун тасаввуф бу жиҳатидан Қуръоний илмдир. Ва уни Аллоҳнинг ўзи ёмон кўзлардан асрайди.

Иккинчидан, тасаввуф дейилганда кўпинча хотирага “зикр” келади. Зеро, дарвешнинг қўли тасбеҳда, тили зикрадир. Бу хусусда Юнус Эмронинг сўзи ва оҳанги менга жуда маъқул, илоҳий қилиб куйланган бир байти бор:

*Юнус, нега келдинг фоний дунёга?
Бас, Ҳақни зикр айла, шўнги саного.
Йўлинг гар элтмаса бир авлиёга,
Кўчди карвон, қолдинг тоғлар бошида...*

Шоирнинг: “Юнус, сен бу дунёга нега келдинг?” – деган риторик сўроғи “Тилинг кеча-кундуз Ҳақни зикр этсин!” – деган табиий жавобга сабаб бўлади. Зеро, инсон бу дунёга нима учун келади? Агар у Аллоҳ йўлини тутмаса, зикр қилмаса, қуллик қилмаса, кеча-кундуз Аллоҳ деб, Ҳақ деб, “Ҳу” деб, зикр қилмаса, унинг Аллоҳга бўлган муҳаббати нимада намоён бўлади? Аслида Аллоҳни йўқлаб, “Ҳу, ҳу, ҳу, ҳу” деб зикр қилишдан, “Ҳу” исми (сўзи)нинг зикридан илоҳий ишқ, илоҳий муҳаббат ҳосил бўлади”, дейилиши ҳам шундан.

Кейинги байтлар таҳлилидан: “Агар Аллоҳнинг бир суюкли қулига дуч келмасанг, олим, фозил, муршиди комил қулига учрамасанг, бу ҳақиқатларни ўрганолмайсан, гафлатда яшайсан, жоҳил бўлиб қоласан, карвонни қўлдан бой берган бўласан, карвондан қолиб кетасан, тоғ тепасида, бўриларнинг, қузғунларнинг ичида қоласан”, деган маъно чиқади.

Зеро, инсоннинг бўриси шайтондир. Қўйни бўри нобуд қилганидек, шайтон ҳам инсонни тоғ бошида чўпонсиз, қуролсиз ушласа, тузоғига туширса, албатта маҳв қилади, нобуд қилади, паришон қилади.

“Тасаввуф деганда хотирангизга келган биринчи сўзни айтинг!” – десам, шак-шубҳасиз, барчангиз кўп нарсаларни ўйлаб, “Зикр” дейсиз. Зеро, аслида зикр ҳам Қуръони каримдандир.

Мактабда ўқиб юрган кезларим бир куни эрталаб мактабга бордим. Ўртоқларим мени табассум-ла бағоят

қувноқ ҳолда ҳазил-ҳузил билан қаршилаб, атрофимни ўраб олишди. “Булар бир шумликни ўйлаб топишган, шошма-чи, кўрамиз” – дедим ўзимча. Ўртоқларим: “Қани, ўзингга маъқул бирор рангни айт-чи?” – дейишди. Елкамни қисиб: “Қизил”, – дедим. Шундай кучли қаҳқаҳа янградики, ўртоқларим ерга юмалаб кулишарди. “Бунинг нимаси кулгили, қизил ранг эмасми?” – дедим. “Йўқ, унга эмас, кимдан сўрасак, барча “қизил” деб жавоб берапти, шунга куляпмиз” – дейишди улар. Демак, аввало, хаёлга келадиган ранг қизил экан. Аслида эса бу ҳам бежиз эмас, балки психологик бир ҳодиса.

Худди шунингдек, “Қани, айтинглари-чи, тасаввуф деганда хаёлга биринчи бўлиб қайси фикр келади?”, – деб савол берилса, даврадагиларнинг кўпчилиги, тахминан 75 фоизи “Зикр” дейди. Бир қисм кишилар, эҳтимолки, 25 фоиз атрофида “Нафс тарбияси” дейди. Албатта, “зикр” деювчилар кўпчиликни ташкил қилиши табиий. Аслида зикр ҳам Қуръондандир.

يا أيها الذين آمنوا اذكروا الله ذكرا كثيرا
(الاحزاب: ١٤)

(*Йа аййухаллазина оманузкуруллоҳа зикран касиро.*)

Яъни, “Эй имон келтирганлар, Аллоҳни кўп зикр қилинг!” (“Ал-аҳзоб”, 41-оят).

وذكر اسم ربك بكرة وأصيلا (الإنسان: ٦٥)

(*Ваз курисма раббука букратан ва асила.*)

Яъни “Эрталаб (кундузда) ва кечқурун (кечада) Аллоҳнинг номини зикр қил!” (“Инсон”, 25-оят) – деб марҳамат қилинмоқда. Диний адабиётларда “Аллоҳни зикр қил!”, “Аллоҳнинг исмини зикр қил!” деб шарҳланади.

والذاكرين الله كثيرا والذاكرات أعد
الله لهم مغفرة وأجرا عظيما
(الاحزاب: ٣٥)

(Ваз-зокириналлоҳа касиран ваз-зокироти аъаддаллоҳу лаҳум мағфиратан ва ажран азимо.)

Яъни: “Аллоҳни кўп зикр қилгувчи эркаклар ва Аллоҳни кўп зикр қилгувчи аёллар бошқа яхши амалларни қилган мусулмонлар билан баробар, буларга Аллоҳ таоло жуда катта мукофотлар тайёрлаб қўйган” – деб буюрилмоқда.

Қуръони каримда зикр билан боғлиқ саксонга яқин амр бор. Инчунин, тасаввуф ҳам Қуръонга мувофиқ бир фаолият, зеро, нафс тарбияси ҳам Қуръондан, зикр ҳам Қуръондан.

Яна бир қисм кишилар тасаввуфни “гўзал ахлоқ” деб таърифлаши, мутасаввиф ўзининг ёмон хулқларини тарк этган, гўзал ахлоқ соҳиби бўлган комил ва етук бир инсондир, дейиши мумкин. Бу ҳам тўғри ва аслида Қуръондандир.

Қуръони каримда гўзал ахлоқ ҳақида ҳам жуда кўплаб ояти карималар бор. Зеро, Аллоҳ таоло бизга Қуръони каримда сабрни тавсия этмаганми, “Васбир!” демаганми?! Шукрни тавсия этмаганми, шукр қилишни, марҳаматни, таваккулни тавсия этмаганми?! Тақдирга рози бўлишни, сахийликни, тавозеъ, ҳалим ва салим, яъни юмшоқ ва раҳмдил бўлишни тавсия қилмаганми ояти карималарида?! Бинобарин, тасаввуфнинг ахлоқни гўзаллаштиришга чорлаши, Аллоҳнинг Қуръондаги барча амрларини бажартириш, ўргатиш ва инсоннинг ботинига сингдириш учун қилинаётган ҳаракатдир. Шу сабабли биз ҳам Қуръондан келиб чиқиб: “Дарвеш – тариқат аҳлига мансуб одамдир. У ҳеч ҳаромга қарамайдиган, асло ҳаром емайдиган тақво аҳлидир”, – деймиз.

Тақво тушунчаси ҳам аслида Қуръондан олинган, Қуръони каримнинг амридир. Аллоҳу таоло (ж.ж.) Қуръони каримнинг жуда кўп ояти каримасида:

يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله
(التوبة: 119)

(Я аййуҳаллазина омануттақуллоҳ!)

Яъни: “Эй, имон келтирганлар! Аллоҳдан қўрқинг!”

(“Тавба”: 119) – дея буюрилади. Бинобарин, тақво ҳам Қуръони каримдандир.

Ихлос – пок қалбли бўлиш, яхши ниятли бўлишдир. У ҳам Қуръони каримдан. “Бир амал яхши ният билан, фақатгина Унинг ризосини топиш учун қилинмаса, Аллоҳ таоло у амални қабул қилмайди!” – деганлар Расулуллоҳ (с.а.в.). “Аллоҳ таоло инсонларнинг юзларига, сиймоларига, суратларига, бойликларига боқмайди, назар солмайди; қалбларга, ниятларга, амалларга назар ташлайди”, – деб марҳамат қилганлар. Ихлоснинг қанчалик муҳим эканлигини ояти карималардан ва ҳалиси шарифлардан биламиз.

Кейин ихлос; ибодатни чиройли қилиш. Бу ҳақда Қуръони каримнинг кўплаб оятларида марҳамат қилинган. Хўш, дарвеш қандай киши? Кундуз соим, кеча қоим... Бу нима дегани? Бу табаррук инсон кундузлари савоб топиш учун рўза тутади. Кечалари уйқусини тарк қилади, жойнамоz устида тонгга қадар намоз ўқийди. Ҳой инсон, озгина ухламайсанми?!

Анқарада жуда суюкли бир биродаримиз бор. Суҳбатлашиб ўтирганимизда беихтиёр кўзини уйқу босади, ўтирган жойида ухлаб қолаверади. Бизнинг факультетни тамомлаган, “Талабалар жамияти вазирлиги”ни ташкил қилган, жинга ўхшаш яна бир талабамиз бор. Унга: “Бу биродаримиз Аллоҳ учун кечалари ухласдан тасбеҳ ўтиради, шунинг учун кундузлари уйқусираб юради”, – деб айтибдилар. Талабамиз дарров жавобни ёпиштирибди: “Унга айтинг, бир оз Аллоҳ учун ухласин!”, яъни: “Кечалари ухласдан, кундузи суҳбат чоғида ухлайди, унга айтинглар, озгина Аллоҳ учун ухласин!” – дебди.

Дарвеш ибодатни шундай кўп қилади. Бу ҳақда ҳам Қуръони каримда “Намоз ўқинг, рўза тутинг, закот беринг, ҳаж сафарини қилинг!” каби бир қанча амрлар бор.

ТАСАВВУФ ВА АЛЛОҲ СЕВГИСИ

Энди тасаввуф ва севги, ишқ, муҳаббат, илоҳий ишқ масаласида бир оз суҳбатлашсак. Мен мавзуларни ҳаётда

рўй берган воқеалар билан изоҳлашни яхши кўраман. Чунки бу нарса кўпроқ эсда қолади.

Бир куни бир кўргенерал¹ факультетимизга келди. Погонлари қип-қизил, бир қанча юлдузлари бор. Яна бир қадам ташласа, ўргенерал² бўлади. Бунақа қанча кўргенерал, қанча ўргенералларимиз бор?! Мен қабулхонага кирсам, котиба: “Хуш келдингиз, устоз, марҳамат!” – деди ва кўргенерал билан таништирди.

Биласизки, кўргенерал ҳарбий киши, кибор инсон. Бироқ у ёшимизга қарамай, илм кишиси эканлигимиз сабабли “устоз!” деб ҳурмат кўрсатди. Мен ҳам уни хонамга таклиф қилиб: “Марҳамат, келинг, хонамда бир пиёла чой ичайлик, хонамизни шарафлантиринг!” – дедим. У: “Устоз, НАТОда ишлаганимда америкалик бир оила мен билан жуда яқин муносабатда бўлди. Улар мени ўзларига шу қадар яқин олишдики, Америкага қайтиб кетганларидан кейин ҳам ҳалигача мен билан мактуб ёзишиб турадилар ва эри ҳам, аёли ҳам хатларида менга “Отажон!” деб мурожаат қиладилар”, – деди. Суҳбат давомида шу нарса маълум бўлдики, ўша америкалик офицер кўргенерал биродаримизга ўттиз саҳифа атрофидаги инглизча бир китобнинг фотонусхасини юборибди. Китобнинг боши ҳам, охири ҳам йўқ, номи ҳам, муаллифи ҳам номаълум. Назаримда, китобнинг боши ва охири атайлаб юборилмаган. Чунки у миссионерликка оид бир асар бўлиб, китобнинг ўттиз саҳифаси ҳам Исломга қарши фикрлардан иборатдир.

Айёр америкалик фотонусханинг устига: “Отажон, шу саҳифаларни ўқиб чиқиб, у ҳақдаги фикрларингизни менга ёзиб юборишингизни илтимос қиламан. Лекин мен Сизнинг Исломни мақташингизни истамайман”, – деб ёзиб юборибди. Аллоҳ, Аллоҳ!! Илло, у фотонусхани ўқиттирмақчи, яна Исломни мадҳ қилмаслигимиз шартини ҳам қўйган.

Фотонусхани ўқисам, инглиз тилидаги ўттиз саҳифадан иборат Исломга туҳмат гаплар. Қўйган энг катта айби: “Исломда севги йўқ”, – дебди. Ҳолбуки, барча та-

¹ Кўргенерал - Туркиядаги ҳарбий унвон, генерал лейтенантга тўғри келади.

² Ўргенерал – генерал-майорга тўғри келади.

саввуф пешволари – Аҳмад Яссавий, Мавлоно Жалололидин Румий, Юнус Эмро, Ашраф ўгли Румийлар ва барча буюк дин олимларимиз илоҳий ишқ ва муҳаббатга ғарқ бўлган инсонлар ва инчунин, ҳақиқий диндорларнинг барчаси, аввало, Аллоҳнинг ошиғи бўлган кишилардир. Ҳатто фарзандларимиз эндигина тил чиқараётган пайтиданоқ биз: “Аввало, кимни севасан?” деганимизда, “Аллоҳни севаман!” – дейишни ўргатамиз.

Бу америкалик одам ноҳақлик қияпти, ҳақсизлик қияпти, лекин бунини исботлаш керак. Шунинг учун биз ўйлаб-ўйлаб, унга ўттиз-қирқ саҳифа жавоб ёздик. Пошо ота (яъни кўргенерал): “Устоз, Сиз ҳеч ташвишланмай туркча жавоб ёзаверинг, мен ўзим инглизчага таржима қилдираман”, – деди. Мен ҳам 30-40 саҳифа жавоб ёзиб: “Бу фикрларингиз нотўғри, хато, аслида Ислом мана бундай”, – деб далиллар кўрсатгандан кейин, Диёнат ишлари вазирлигига бордим; инглизча Исломга оид қанча китоб бўлса, ҳаммасини олдим, битта пакетга солиб: хоҳ ўзи ўқисин, бунақанги мактубларнинг таъсири остида қолмасин; хоҳ ўзига миссионер саҳифаларини юборган кишига жўнатсин, деб Пошо отага ҳадя қилдим.

Муҳтарам биродарларим! Қуръони каримда аҳли дунё, яъни дунёни севган инсонлар билдирилади, танқид қилинади:

منكم من يريد الدنيا ومنكم من يريد الآخرة
(آل عمران : 152)

(*Минкум ман юридул дунё ва минкум ман юридул охираҳ.*) – Орангизда дунё истаган кишилар ҳам, охират истаган кишилар ҳам бор эди (“Оли Имрон”: 152.). Яъни, инсонлар орасида дунёни севганлар – пул, мавқе, мақом, аёл, шуҳрат, олқиш ва ҳоказоларни хуш кўрадиганлар бор. Шунингдек, аҳли охират ҳам бор. Қуръони каримда бу икки тоифа тилга олинган икки ояти карима бор¹. Бу оятларда:

¹ Бу ҳақда қаранг: Қуръони карим. Ўзбекча изоҳли таржима. Таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур. Тошкент: Чўлпон. 1992. 111-бет. Эслатма: Биз оятлар таржимасида шу манбадан фойдаландик. (Таржимон.)

يريدون وجه الله

(Юридуна вазҳаллоҳ.)

Яъни, “Аллоҳнинг Зотини хоҳлайдилар”, оятига ишора ва ҳамоҳанглик бор... Демак, бир тоифа инсонлар борки, дунё эмас, охират эмас, балки Аллоҳни истайдилар. Мазкур ояти карималарнинг биринчиси “Анъом” сурасидаги 52-оят:

ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي
يريدون ووجه ما عليك من حسابهم من شيء
وما من حسابك عليهم من شيء فتطردهم
فتكون من الظالمين (أنعام: ٥٢)

(Вала татрудиллазина ядъуна раббаҳум билгадоти вал ашшийи юридуна вазҳаҳу мо алайка мин ҳисобиҳим мин шайъ. Ва мо мин ҳисобика алайҳим мин шайъин фататрудаҳум фатакуна миназ-золимин.) – Эртаю кеч Парвардигорларининг юзини истаб, Унга илтижо қиладиган зотларни (ҳузурингиздан) ҳайдаманг! Сизнинг зиммангизда уларнинг ҳисоб-китобларидан ҳеч нарса йўқдир ва сизнинг ҳисоб-китобингиздан уларнинг зиммаларида ҳеч нарса йўқдир. Бас, уларни ҳайдаб золимлардан бўлиб қолманг!

Иккинчиси “Каҳф” сурасидаги 28-оят:

واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة
والعشي يريدون ووجه ولا تعد عينك عنهم،
تريد زينة الحياة الدنيا (الكهف: ٢٨)

(Васбир нафсака маъаллазина ядъуна раббаҳум билгадоти вал ашшийи юридуна вазҳаҳу, вала тадъу айнока анҳум, туриду зийнатал ҳаётид дуня.) – Сиз ўзингизни эртаю кеч Парвардигорларининг юзини – розилигини истаб, Унга илтижо қиладиган зотлар билан бирга тутинг! Кўзларингиз ҳаёти дунё зийнатларини кўзлаб, улардан ўтиб (ўзга аҳли дунёларга боқмасин)!

Бу ояти карималарда Пайғамбар(с.а.в.)нинг замонла-

рида Аллоҳнинг баъзи муборак қуллари Аллоҳ ишқига боғлиқлик билан фақат Аллоҳни истаган инсонлар бўлиб, кўзларига дунё ҳам кўринмаслиги, охирадаги ҳисоб-ки-тобни ҳам ўйламасликлари ҳақида марҳамат қилинган. Зеро, улар фақат Аллоҳнинг важҳи покани – жамолини кўрмоқни истайдилар. “Важҳ” – “юз” дегани, лекин “Зикр билжузъ – ирода билкул” деган гап ҳам бор. Маълумки, бадий санъатларда шундай бир ифода, тушунча бор: кичик нарса зикр қилинади, катта нарса қасд (умид, ният) қилинади. Шу сингари бу ўринда “юзи” дегани “зоти” маъносида, яъни у Аллоҳнинг Зотини истайди, Аллоҳни севади, Аллоҳнинг ошиғи.

Аллоҳ таоло Пайғамбар (с.а.в.)га: “Уларни ёнингдан ҳай-дама, эй, Расулим!” – деб, яна бошқа бир оятда: “Сен ҳам уларнинг ёнида бўл, эй, Расулим!” – деб буюради.

Бошқа бир қанча истақларда юрган кимсалар ҳам бор. Аллоҳ таоло: “Улар хоҳлаган истиқоматда бўлма, шу ғарибларнинг, шу ошиқларнинг ёнида бўл!” – деб марҳамат қилади. Аллоҳ таоло уларни ўзи ҳам севади, Расулига ҳам севдиради ва уларнинг ёнида бўлишни буюради. Зеро, улар Аллоҳнинг жамолини кўриш орзусидаги инсонлардир.

Яна бошқа бир ояти каримада ошкора севги – муҳаббат изҳор қилинади:

يا أيها الذين آمنوا من یرتد منکم عن
دينه فسوف يأتي الله بقوم يحبهم
ويحبونه (المائدة : ٥٤)

(Я аййуҳаллазина оману ман йартадда минкум ан диниҳи.) Яъни: “Эй, иймон келтирганлар! Сизларнинг ичингиздан кимда-ким вафосизлик кўрсатиб, қийинчиликлардан қочиб, Исломдан чиқиб, такрор мушрикликка қайтса, Ислом қалбларидан мустаҳкам жой олмаган, тўлиқ ўрнашмаган, диндан, иймондан чиққан баъзи қавму қабилалар каби – сизлардан ҳам баъзилар диндан чиқса, чиқсин! (фасавфа йаътиллаху биқавмин) Аллоҳ шундай бир қавмни яратадики, (йуҳиббуҳум ва йиҳибунаҳу) Аллоҳ у қавмни севади, У

инсонларни севади; улар ҳам Аллоҳнинг ошигидирлар, Аллоҳни севадилар”. Шундай инсонларни ер юзига келтиражак... “Сиздан хоҳлаганлар Исломдан чиқса, чиқсин, Аллоҳ бошқа эътиқодли, муҳаббатли инсонларни яратади!” (“Ал-моида” сураси, 54-оят.) – деб буюрилмоқда. Ҳақиқатан ҳам шундан кейин қанча Аллоҳ ошиқлари, Аллоҳни севган инсонлар майдонга келган.

Маълумки, Хайбар қалъаси қамали энг узоқ давом этган қамаллардандир. Расулulloҳ (с.а.в.): “Эртага бу байроқни шундай бир кишининг кўлига бераманки, Аллоҳ уни севади, у ҳам Аллоҳни севади. Унга бераман байроқни!” – дедилар, фақат унинг кимлигини айтмадилар.

Ҳазрати Умар (р.а.): “Ўша кеча уйқум қочди, эртага Расулulloҳ (с.а.в.) кошкийди байроқни менга берса! Аллоҳ севган киши мен бўлсам эди. Ҳаётимда ҳеч қачон бирор нарсани бунчалик орзу қилмаган эдим”, – дейдилар.

Эртаси куни лашкар тўпланган, ҳамма ҳаяжонда... Ҳамма: “Ажабо, байроқни орамиздан кимга берар эканлар?” – деб Расулulloҳ (с.а.в.)нинг кўзларига, ишорасига интизор тикилган. Пайғамбар (с.а.в.) Жанобимиз барчани бирма-бир кўздан кечириб:

– Али қаерда? – деб сўрабдилар.

– Ё, Расулulloҳ, унинг кўзи оғрияпти, чодирда хаста ётибди.

– Уни бу ерга олиб келинглар! – дебдилар Пайғамбаримиз (с.а.в.).

Ҳазрати Али (р.а.)ни олиб келибдилар. Пайғамбаримиз (с.а.в.) у кишининг муборак кўзларини силабдилар. Кўзлари шу лаҳзадаёқ тузалибди. Байроқни унга топширибдилар. Биласизларки, Хайбарни Ҳазрати Али (р.а.) фатҳ этганлар. Шу боисдан ҳам Хайбар жанги китобларга, дostonларга кирган машҳур жанг ҳисобланади. Аллоҳ уни севади, у Аллоҳни севади. Саҳобаи киром ана шундай инсонлар эдилар. Шундай инсонлар эдиларки, кўзлари ҳаётни кўрмас эди. Амр ибнул Ос Фустот шаҳрини – ҳозирги Қоҳиранинг ичидаги эски, қадимги шаҳарни – қамал қилган вақтида ҳимояга тайёрланаётган шаҳар аҳлига шундай хабар юборганлар:

– Бекорга бизни ҳам уринтирманг, ўзингизни ҳам ово-

ра қилманг! Сиз биз билан курашолмайсиз! Чунки менинг қўшинимдаги лашкарларнинг барчаси ўлимга тайёр, бу ерга ўлишни орзу қилиб, шаҳид кетиш истагида келган. Сиз эса ҳаммангиз яшаш орзусидаги ва ҳаётингизни сақлаб қолиш чорасини излаган кишиларсиз. Шу боисдан ҳам бизга тенг келолмайсиз. Яхшиси, калитларни келтириб, қалъанинг эшикларини очинг ва қалъани одоб билан бизга топширинг! – деганлар. Улар ҳам таслим бўлишган. Фустот шаҳрини Амр ибн Ос шундай бир сўз билан фатҳ этгани тарих саҳифаларида муҳрланиб қолди.

Улар қалбларини илоҳий ишқ, илоҳий муҳаббат тўлдирган. Аллоҳнинг ошиғи бўлган ана шундай инсонлар эдилар.

Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг ҳаётлари ҳам шундай эди. Расули Акрам (с.а.в.) Пайғамбар бўлишларидан олдин Ҳиро ғорига кириб, яшириниб, кунлар бўйи ибодат қилганликлари тарихи ҳаммамизга маълум. Маккаликлар бу ўспириннинг бошқача ҳаракатлар қилаётганини кўриб:

عشق محمد ربه

(Ашиқа Муҳаммадун раббаҳу), яъни: “Муҳаммад Раббага ошиқ бўлди, шикқа дучор бўлди”, – дедилар.

Ҳиро ғорига чиққанлар унинг жуда таҳликали, хавфли, тик тоғ тепасига жойлашганини яхши биладилар. Бу ғорга чиқиш йўли шунчалик хатарлики, кўпчиликнинг чиқишга юраги дов бермай, ярим йўлдан орқага қайтади. Расулуллоҳ (с.а.в.) кўпинча бир ўзлари у ерга чиқиб, учтўрт кунлаб ибодат қилиб қолиб кетар, баъзан Хадича онамиз уларга овқат келтирардилар.

Бу гўзал ғорга кириб кўрганлар яхши биладилар, ғорнинг тагидан бу томонга 50-60 даража жазирама иссиқда шунчалик салқин ҳаво келадик, гўё у ерда таърифига тил ожиз, латофатли бир ҳаво совуткич (кондиционер) бор деб ўйлайсиз.

Ғорнинг ташқи томонида улкан гиламдай келадиган бир қоя ястаниб турибди. Унинг устида турганингизда ўзингизни кеманинг энг баланд ерида, мачтанинг устида тургандай ҳис қиласиз. Тўрт томонингиз жарлик, пасти кўз илғамайдиган даражадаги чуқурлик, лекин қаршин-

гизда Ҳарами Шарифнинг нурлари, Каъба кўринади. Расулulloҳ (с.а.в.) у ердан Каъбани кўриб, интизор боқиб ибодат қилардилар. Ана шуларни кўрган каъбаликлар: “Муҳаммад Раббига ошиқ бўлди”, – дейишган эди. Шундай экан, Исломда ишқ бўлмаслиги мумкинми? Ишқ бўлмаса, машқ бўладими? Ишқ бўлмаса, фидокорлик бўладими? Ишқ бўлмаса, жиҳод бўладими? Ишқ бўлмаса, ажодларимиз бунчалик гўзал ишларни қила олармидилар, бунчалик гўзал асарларни ярата олармидилар?

Машҳур бастакор Исмоил Баҳо Суларсан бир қизиқ воқеани айтиб берган эди: Бир вақт Олмонияда бастакорлар тўпланиб, диний мусиқа устодларининг диний мазмундаги асарларидан қайси бири таъсир жиҳатидан энг устун эканлигини аниқламоқчи бўлибдилар. Ўзларининг диний бастакорларидан Жан Себастьян Бах ва шу сингари ўнлаб машҳур бастакорларнинг асарларини ижро этиб, тинглашган. Шу қаторда бизнинг Мавлавий устодлардан бир муборак, аҳли тариқ бастакоримизнинг қўлларига тушган бир кичик асарини ҳам тинглашган ... ва шу кичик парча танловда биринчи ўринни эгаллаган.

Бу такбир бастасидаги руҳониятни, Салоти Умийидаги содда, фақат шоҳ асарларгагина хос бўлган мукамалликни эсланг. Буларнинг барчаси – ишқ бўлмаса, машқ бўлмас – ошиқ инсонларгина қила оладиган ишлардир. Ишқдан беҳабар, севгига бегона одамларнинг иши шу боисдан ҳам ҳеч қачон мукамал, тўкис бўлолмайди.

Бинобарин, илоҳий ишқ бор нарса ва шу боисдан, тасаввуф Қуръони каримнинг ҳаётда қўлланиши, татбиқ қилинишидир. Шунингдек, тасаввуф Расулulloҳ (с.а.в.) нинг ҳаётлари ва саҳобаи киромнинг ҳаёти ҳамдир.

Диёнат ишлари вазирлигининг аввалги вазирларидан Сулаймон Оташ соқоли меникидан кўра оқ, ёши ҳам менадан бир оз улуғ бўлса-да, менинг талабам, шогирдларимдандир. Унинг “Ислом тасаввуфи” номли гўзал бир асари бор. У асарининг дастлабки қисмида Пайғамбаримиз (с.а.в.)нинг қандай сўфиёна ҳаёт кечирганлари ва сўфийларга қандай ўрнак бўлганликлари ҳақида муфассал маълумот бериб, ҳар бир маълумотни қайси манбадан олган-

лигини ҳам тўлиқ қайд этган. Бу асар шу жиҳати билан эътиборга лойиқ, ўрناк бўлгулик асардир. Биз ҳам шу тахлит, илмий нуқтаи назардан, шу илмдан бохабар бир аҳли илм сифатида бир хатоликни тузатамиз, тўғрилаймиз ва қатъий эътироф этамизки, Тасаввуф Қуръондандир. Тасаввуфий ҳаёт Ислоҳ амрларининг ҳаётда қўлла-нишидан, татбиқ қилинишидан ҳосил бўлган, туғилган; кўнгилга, қалбга ҳузур бағишловчи бир ҳаёт тарзи; Мавлононинг ҳаёти, Юнус Эмронинг ҳаёти, Ашраф ўғли Румийнинг ҳаётидир.

Ашраф ўғлининг қуйидаги мисралари қанчалар гўзал:

*Эй, Аллоҳим, мени сендан айирма!
Мени сенинг жамолингдан айирма!
Балиқнинг жони сув ичра тирикдир,
Илоҳи, балиқни кўлдан айирма!*

Илоҳий ишқ бир дарё бўлса, шоир шу дарё ичидаги бир балиқ... У дарёнинг ичидан чиқса, типирчилаб ўлишини айтиб ёлворади: “Ё, Раббим! Мени бу дарёдан ташқарига чиқарма, мен шу ердан мамнунман”, – дейди.

*Ишқ дарди-ла хушман, қўл торт давойимдан табиб,
Қилма дармон ким, ҳалоким захри дармонимдадир.*

“Мен ишқ дарди билан мамнунман, сархушман. Мени даволашдан воз кеч, эй табиб, менга яқинлашма! Менга даво излама, тузатишга ҳаракат қилма! Чунки мени даволасанг, тузатсанг, мен йўқ бўламан, йўқоламан. Бу ишқ мендан кетса, мен у ҳолда инсонийликдан чиқаман”.

*Ишқ эмиш ҳар неки бор оламда,
Илм бир қийлу қол эрмиш фақат, –*

демаганмиди Фузулий, Шайх Ғолиблар?! Улар барча нарсани ишқ билан кўрадилар, кўзларига ҳамма нарса ишқ бўлиб кўринади. Булар шунчаки гапларми? Йўқ, улар ҳаётларини шундай кечирган инсонлар эдилар. Шу сабабдан ҳам ғанимларимизнинг юқоридаги даъволари тўлиғича ғайриилмий, ҳавойи, тухмат гаплардир.

ТАСАВВУФ ВА ТАРИҚАТЛАР

Тасаввуф тақво аҳли бўлмиш инсонларнинг ҳаёт тарзлари ўлароқ, бошнинг тожи бўлган, асрлар оша яшаган. Зеро, барча даврларда диндор инсонлар бўлган; барча даврларда холис, мухлис инсонлар бўлган; барча даврларда дунёни кўзга илмаган, манфаатларга аҳамият бермаган, фазилатларни ўзида мужассам қилган, фазилатли, комил инсонлар бўлган. Шу сабабдан барча даврларда тасаввуф ҳам бор бўлган, тараққий этган ва тарқалган. Бундан ташқари, бир қанча буюк мутасаввифларнинг усуллари, йўллари, феълу одатлари, қаноатлари, хулқлари ҳам таълимот даражасига кўтарилганки, уларни ҳам тариқатлар деймиз.

Албатта, бирор иш қилмоқчи бўлсангиз, шу ишни амалга оширишнинг ўзига хос бир услуби, усули, йўли бўлади. Масалан, алюминий маъдан ҳолида ажратилиб, соф алюминий ҳосил қилинади. Маъдандан алюминий ажратиблиши ҳам ўзига хос бир иш. Унинг турли-туман усуллари кашф этилган. Дарсликларда: “Бир коллеж талабаси алюминийни электр токи воситасида ажратиблишининг қандайдир янги усулини топган”, – деб ёзилганини ўқиганман. Бу гапни айтишдан мақсад шуки, бугунча сиз ёш боласиз, лекин ўқисангиз, излансангиз, сиз ҳам ўша талаба сингари кашфиётчи, ижодкор бўлишингиз мумкин.

Барча нарсанинг усули бўлганидек, тасаввуфнинг мақсадига етишиш, комил инсон бўлиш учун қилинадиган ишларнинг ҳам ўз усул ва услублари, яъни тариқатлар бор. “Тариқат”нинг арабчадаги маъноси “тариқ, йўл” деганидир. Арабистонга, ҳажга борган кишилар билишадики, йўл очишни истаган бирор киши “Тариқ! Тариқ! Тариқ!”, яъни “Йўл бер! Йўл бер! Йўл бер!” деб олдинга тушади. Бинобарин, тариқат ҳам йўл, Аллоҳга кетган йўлдир.

Тариқатлар ичида Яссавияни, Қодирийани, Нақшбандияни, Шайхул Акбар Муҳиддин Арабий мансуб бўлган Акбарийа тариқатини, Мавлоно Жалолиддин Румий мансуб Мавлавийликни, Руфойлик, Халватийлик, Жал-

ватийлик ва бошқа кўплаб тариқатларни биласиз. Бу тариқатларга киришни истаган кишилар, таълим олишни хоҳлаганлар “мурид” дейилади. “Мурид” “хоҳлаган, ирода этган, истакли” деганидир. Мактабда таълим олишни хоҳлаганлар эса талаба дейилади. “Талаба”нинг маъноси “Талаб қилувчи” дегани. Зеро, у илм таҳсил қилишни хоҳлайди. У ҳам аслида, ўзича муриднинг бир тоифаси, ҳатто тариқатда истакли кишига “мурид” ҳам, “толиб”, яъни бу ишни “талаб қилувчи” ҳам дейишади.

Мурид бўлса, албатта бу мактабнинг устози, ўқитувчиси бор, мудири бор, ўргатувчиси бор. Бу ҳам Пайғамбар (с.а.в.)нинг усуллари дир. Зеро, Пайғамбар жанобимиз (с.а.в.) Аллоҳнинг ўзига берган пайғамбарлик вазифасини, инсонларга Исломни ўргатишни саҳобаи киром билан бир муҳаббатли гуруҳ ташкил қилиб, суҳбат усулида олиб борганлар. Шу сабабли Расулulloҳ (с.а.в.)нинг усуллари сингари тасаввуфнинг усули ҳам суҳбат усулидир. Муридлар, муршид, шайх бир ерга тўпланиб кечқурунлари, кундузлари Исломни ўрганадилар.

Профессор Юсуф Зиё Бинотли (Аллоҳ умрларини узоқ қилсин!) жуда кўп қиррали муҳтарам бир зот, Бурса Илоҳиёт факультетининг эски деканларидан, мустаҳкам ҳофизи Қуръон ва отаси ҳам даргоҳимизнинг шайхларидан. У бир қизиқ гапни айтиб қолди: “Ёш йигитлик пайтимизда Боязидда, Чоршиқапида, Султонаҳмадда айланиб юриб, бир биродаримизга дуч келдикми, “Ассалому алайкум!”дан кейин бир-биримиздан: – Тақсир, қайси даргоҳга қатнаёпсиз? Қайси шайхдан фойз оласиз? – деб сўрар эдик”. Демакки, ўша пайтларда йигитларнинг бир даргоҳга бориши урф бўлган экан. “Энди эса йигитлар учрашганда бир-бирларидан: “Қайси команда тарафдорисиз?” деб сўрайдилар”, – дейди Юсуф Зиё Бинотли.

Демак, ўспиринлар хонақоҳга борадилар, илоҳий эшитдилар, улуғлар қаршисида тиз чўкишни, ҳурмат кўрсатишни, севишни ўрганадилар, динни, ахлоқни ўрганадилар, фозил, комил инсон бўладилар.

Оҳ, қани энди, Истиқлол жанги бўлмаса эди, Чаноққалъа ҳарби бўлмаса эди, бу етук инсонлар шу замонларгача келсалар эди. Бу жангу жадаллар бўлмаса эди, улар-

нинг барчаси бизгача етиб келса эди, бу комил инсонлар диёримизни дунёдаги энг ривожланган ўлкага айланганди. Бугунги кундаги биродарлар ўртасидаги бундай жанжаллар, бир-бирига душманлик, бу анархистлик, террорчилик, порахўрлик, ялтоқлик бўлмас эди.

Успирин йигит даргоҳга боради, йигитлик ёшидан одоб ўрганади, усул ўрганади, аркон ўрганади. Бу қанчалар гўзал, яхши. Демак, ўша пайтларда тасаввуфий бир ташкилот бор эди, унинг ўзига хос тарбиявий, ижтимоий вазифаси бор эди. Ҳозир эса бу вазифа ҳавога учиб кетган. Йигитлар ё спорт залига боради, ёки қаҳвахонага. Бошқа қиладиган бирор иши йўқ, бирон таҳсил ҳам йўқ. Албатта бирор касби, ҳунари ҳам йўқ. Қаҳвахонада таълим нима қилсин, аксинча, соғлигини йўқотади. Ўзи сигарет чекмас ҳам қаҳвахонадаги сигарет тутунидан ўпкаси сигарет чекканчалик заҳарланади.

Мен бир вақтлар Юксалиш меъморчилик-муҳандислик Олий мактабининг кечки бўлимида ўқитувчи эдим. Ўндан йигирма дақиқа ўтганда тўртинчи соат тугарди. Уйга келиб, эшикдан ичкарига киришим билан уйдагилар: “Уфф, сигарет ҳиди келяпти!” – деб зорланишарди. Мен сигарет чекмайман, лекин автобусда келаётганимда у ердаги ҳид ўрнашиб қолади, борган ерининг ҳавосини бузади.

Менинг ширин ҳидли анбар тасбеҳим бор эди. Ўзи ёғочдан ясалган бўлса ҳам анбардек ҳид таратарди. Бу тасбеҳни жуда яхши кўрганимдан доимо қўлимда олиб юрардим. Бир куни Анқара – Истанбул сафариди автобусда Истанбулга келдим; гарчи тасбеҳим ёнимда бўлса ҳам ундан тасбеҳнинг ширин ҳиди ўрнига сигарет ҳиди келарди. Шундай қилиб, анбар тасбеҳнинг ширин ҳиди ғойиб бўлди. Ўзи аслида шундай бўлади. Унис яхшими, буни сими? Тақдирни, танлашни Сизнинг ҳукмингизга ҳавола қиламан.

Маълумки, замонлар ўтиши билан тариқатлар шакланган, усуллар, таълимотлар ривожланган, турли ўқув даргоҳлари, коллежлар майдонга келган ва бу ўқув юрларидан қанчадан қанча буюк шахслар, олимлар етишиб чиққан. Биз Хуросонда, яъни Онадўли аҳолисининг Онадўлига келмасдан олдин яшаган ерида тасаввуфнинг жуда

юксак бир чўққига эришганини кўрамиз. Зотан, Хуросонда барча нарса юксак. Энг машҳур ҳадис олимлари Хуросонда, энг машҳур муфассирлар ўша ерларда, энг машҳур фикҳ олимлар ўша ерлардан. Улар диний илмларни жуда тараққий эттиришган ва бу борада жуда илгарилаб кетишган. Шу боисдан ҳозиргача уларнинг асарларидан фойдаланамиз. У ердан Сибирга, Қозоғистонга, Ўзбекистонга, Қирғизистонга Ислом тасаввуф йўли билан ёйилган. Ана шу Исломни ёйган инсонлар орасида энг таниқлиларидан бири Хожа Аҳмад Яссавий ҳазратларидир. Хожа Аҳмад Яссавий маданиятимиз тарихида жуда муҳим ўрин тутган шахс бўлгани учун ҳатто унинг номига бир йил таъсис қилинган ҳам, яъни ўтган йил Аҳмад Яссавий йили эди. Иншооллоҳ, у билан алоқадор ишларни ҳам бажарамиз.

ЮНУС ЭМРО

Аҳмад Яссавийнинг мавзумиз билан алоқаси шундаки, Аҳмад Яссавий исломиятни “ҳикмат” деб номлаган шеърлари билан чароғон этган, чўл, даштларга тасаввуфий тарбияни шу тахлит ёйган. Юнус Эмро эса Аҳмад Яссавий йўлининг бевосита давомчиси, энг содиқ издошларидан. Йўлни ҳазрат Яссавий очган, Юнус Эмро эса шу йўлдан юрганлардан бири. Адабиёт соҳаларини яхши билган кишиларнинг таъкидича – аслида менинг фикрим ҳам худди шундай – Юнус Эмро ҳақиқатан тенги йўқ бир шоирдир. У турк тилида диний шеър ёзган шоирларнинг энг машҳури, буюқларидан, энг биринчиларидан. Нафақат биз, балки бутун дунё унинг мухлисидир. Биласизки, 1992 йил Юнус Эмро йили эди.

Юнус Эмро жуда чуқур фикрларни содда қолипларда, шаклларда ифодалаш қобилиятига эга; жуда кенг, кучли фикрларни қисқа, ихчам жумлалар ҳолида, мисралар ҳолида тушунтира оладиган бир шоир; ифтихор қила оладиганимиз бир инсондир.

Мен Озарбойжонга борганимда: “Озарбойжоннинг бир қасабаси бор, у ернинг аҳолиси Фузулийнинг мухли-

сидир. Барчаси Фузулий девонини тўлиқ ёддан билади. Истасангиз, Сизни ўша ерга олиб борайлик”, – деб таклиф қилишди. Бу ҳавас қилгулик бир ҳол. Биз ҳам Юнус Эмрони худди шундай тўлиқ ёд билишимиз керак. Чунки унинг ҳар бир шеъри ўзгача бир ажойибот.

Кеча Сизга етказиш, шарҳлаш учун унинг қайси бир шеърини танласам экан деб пешанамдан терлар қуйилди. Чунки у шу қадар буюк. Шу боисдан ҳам Юнус билан боғлиқ баъзи илмий ҳақиқатларни қисқача айтиб ўтиш билан чекланаман.

Аввало, Юнус Эмро шунчалар машҳур бўлса-да, бизгача у ҳақда жуда кам маълумот етиб келган. Ҳаёти ҳақида кўп нарсалар номаълум, манбалар йўқ, ҳатто қабрининг қаерда экани ҳақида ҳам ҳалигача баҳс, тортишувлар давом этади. Бизгача унинг иккита асари етиб келган. Биринчиси – Юнус Эмро “Девон”и, иккинчиси – “Ар-рисолату нусхийя” асари. Юнус Эмро девонининг Доктор Мустафо Тотчи нашрга тайёрлаган ва Маданият вазирлиги чоп этган нусхаси жуда бебаҳо, қимматли асар. Гарчи ундан олдин ҳам Юнус Эмро билан боғлиқ кўп нашрлар амалга оширилган, девони чоп этилган бўлса-да, бу нашр олдингиларига нисбатан анча мукамалдир¹. Лекин Юнус Эмро девони ҳалигача илмий нашр қилинмаганини таасуф билан қайд этиш керак.

Юнус Эмронинг ўз қўли билан ёзган бирорта асари бизгача етиб келмаган. Юнус Эмро девони деб аталган нусхалар таққослаб кўрилганда бир-биридан анча фарқ қилади. Бир қўлёзмада учраган асар иккинчисида йўқ, биридаги матн иккинчисида бошқа хил ва ҳ.к. Бу шеърларнинг қайси бири Юнусники экани аниқ маълум эмас.

Назаримда, Юнус Эмронинг ихлосманди бўлган бир киши битта дафтар тутган-у, шу дафтарга Юнуснинг шеърларини кўчирган. Ёнига эса ўзига маъқул бўлган бошқа шеърларни ҳам кўчираверган. Шундай қилиб, Юнуснинг шеърларига бошқа шеърлар аралашиб кетган. Буларни, албатта, ажратиш олиш лозим. Лекин шундай бўлса ҳам Маданият вазирлигини қилган савобли иши билан таб-

¹ Уч жилдан иборат бўлган бу нусханинг ҳар бири Маданият вазирлиги томонидан 10000 нусхадан 1990, 1991 йилларда Анқарада чоп этилган (таржимон).

риклайман, ташаккур айтаман. Маданият вазирлигининг 1280-рақамли Классик Турк асарлари 14-нашри жуда яхши. Агар шу асосда Юнус Эмро девонининг илмий нашри амалга оширилса, улкан иш бўлар эди. Ҳеч бўлмаса, Маданият вазирлиги шу нашрни қайта чоп этса, мақсадга мувофиқ бўларди. Раҳматли биродаримиз профессор Омил Чалабий ўглининг шогирди-бўлмиш доктор Мустафо Тотчи девон сўзбошисида устозига миннатдорчилик билдиради, мен ҳам ўз навбатида шундай қимматли бир ишни амалга оширгани учун нашрга тайёрловчига раҳмат айтаман.

Девондаги қайси шеър ҳақиқатан ҳам Юнусники эканлигини аниқлаб олиш ҳозирги асосий муаммоки, бунга албатта аниқлик киритиш лозим. Сиз бугун Юнусники деб севган, ёдлаган, тинглаган шеърларингиздан баъзилари уники эмаслиги шак-шубҳасиздир. Чунки бир нечта Юнус бор. Бу жуда аниқ, жуда равшан, барча олимлар биладиган бир ҳақиқат. Аввало, иккита Юнус борлиги маълум. Биттаси – Мавлоно Жалолиддин Румий давридаги Юнус; иккинчиси – Бурсада Амир Султонга хизмат қилган Юнус. Биттаси – Мавлонодан бир оз ёш; иккинчиси – Амир Султондан бир оз ёш. Амир Султондан файз олган, Амир Султонга боғлиқ, “Шу жаннатнинг ирмоқлари”, “Қаъбанинг йўллари бўлак-бўлак” каби илоҳийларни айтган иккинчи Юнус ҳам юксак шоир. Яъни, биз Юнусники деб севган шеърларнинг юзтадан олтимиш-етмиши бурсалик Юнусникидир.

Бурсалик Юнуснинг Бурсада қабри бор, афсуски, у жуда хароб ҳолатда, маҳалла орасида, бир уйнинг боғи ичида қолган экан. Мен бурсалик биродарларимиздан, шу қабрни излаб топсангиз, деб илтимос қилган эдим. Топиб, расмини жўнатишди. Қабрга бир оралиқдан ўтиб борилар экан. Ҳеч ким “Шу жаннатнинг ирмоқлари”ни ёзган Юнуснинг у ерда ётганидан хабардор эмас. Билганларида у ерга тўпланишар, зиёрат қилишар эди, лекин ҳеч ким билмайди. Албатта, бу бизнинг вазифамиз, “Илм, маданият ва санъат” вақфи сифатида биринчи навбатдаги вазифамиз деб ҳисоблаймиз. Бурсага борамиз. Ҳукумат вазири бизга Чашма ҳукумат вазиридек яқин-

дан ёрдам кўрсатса: “Бу Юнус ўша буюк Юнуслардан биридир. Унинг қабри атрофини айлантириб, мақбарасини тартибга келтиришимиз, қараб туришимиз лозим!” – деймиз.

Бу ҳолат Сулаймон Чалабийнинг мақбараси воқеасини эсимга солди. Чекиргага кетаверишда Сулаймон Чалабийга гўзал бир мақбара бунёд этилган. Қадимда у ҳам қабристон орасидаги оддий бир қабр эди. Бир олмон киши сабаб бўлиб, бу ажойиб шоҳ асар – Сулаймон Чалабийнинг мақбараси ва сарв дарахтидан ишланган зинапояли обида қурилган.

Бу воқеа шундай бўлган, уни ҳам айтиб берай: бир олмон элчиси Бурсага келади. Шу ердаги қишлоқ хўжалик мактаби муаллими, олмончани жуда яхши биладиган биродаримиз Козим афандига: “Сен олмон тилини яхши биласан, бу элчига ҳамроҳлик қил, уни Бурсада сайр қилдир, меҳмондўстлик қил!” – деб ҳукумат томонидан топшириқ берилади.

Элчи Челик Паласга келади, унга алоҳида жой ажратишади. У шу ерда яшаб, Бурсани сайр қилади. Олмон элчиси туркчани ҳам билар экан. Элчи бир кун бизнинг раҳматли Козим афандига (мен бу гапни унинг ўз оғзидан эшитганман):

– Козимбек, эртага Сулаймон Чалабийни зиёрат қилишга борайлик! – дейди.

– Яхши, тақсир, – дедиму, таажжубландим. – Олмон киши Сулаймон Чалабийни нима қилади? Эрталаб элчининг уйига бордим. Бир томондан уялаяпман. Сулаймон Чалабийнинг қабри хароб бир аҳволда бўлса. Қабристондаги қабрларнинг биттаси-да. Элчининг эшигини қоқдим, хонасига кирдим. Қарасам, башанг кийинган. Жакет, шапка, хуллас, жуда расмий кийинган. Ҳайратландим. «Афандим, кеча қабристонга борамиз, демаганмидингиз, Сулаймон Чалабийга бормоқчийдик», – дедим.

– Ҳа, ўша ерга борамиз.

– Унда нега бундай кийиндингиз?

– Шунинг учун шундай кийиндим. Козимбек, қани, менга айт-чи, қайси шоир унинг шу байтидек гўзал шеър айта олган?

*Деди, кўрдим, ул Ҳабибнинг онаси,
Бир ажиб нурким, қуёш парвонаси!
Барқ уриб чиқди уйимдин ногаҳон,
Кўкка қадар нур билан тўлди жаҳон!*

Билмадим, бу шеърни неча киши тўғри тушунди экан?
(Деди, кўрдим, ул Ҳабибнинг онаси) “У Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг онаси дедикки, мен кўрдим”. Бу мисра айни вақтда ҳадиси шарифдир, мен шундай ҳадисни ўқиганман. Сулаймон Чалабий ҳадиси шарифни назмга айлантирган.

(Бир ажиб нурким, қуёш унинг парвонаси!) “Бир ғаройиб, шундай муҳташам нурки, қуёш унинг атрофида парвона янглиғ айланади. Унинг олдида қуёш нурсиз, парвона капалагидек бўлиб қолади, шундай нурни кўрдим”.

(Барқ уриб чиқди уйимдин ногаҳон). “Уйимдан порлаб бир нур чиқди”.

(Кўкка қадар нур билан тўлди жаҳон!) “Кўкларга қадар ҳар ён нурга ғарқ бўлди”. Расулуллоҳ (с.а.в.) туғилмоқда...

Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг туғилишларида шундай бир нур ҳосил бўлганини кўрганлари ҳадиси шарифда ҳам айтилган: “Мендан бир нур чиқди. У нурнинг зиёсидан Бусранинг кўшклари ойдинлашди, ёришди”, – дейдилар Омина Хотин. Сулаймон Чалабий шу ҳадисни назмга айлантирган. Олмон кишига ҳам “Шундай бир нурки, қуёш унинг атрофида парвона каби. Порлаб чиқди ва атроф муаззам чароғонликка чулғанди” ифодаси ёқиб тушган.

Ҳозир Козим афанди билан олмониялик элчи ўртасида шу суҳбат бўлиб ўтган ва юқоридаги мисралар битилган ерда олмон элчиси Сулаймон Чалабийга бағишлаб бир турбат қурдирди. Иншооллоҳ, бизнинг ҳам Бурсада, ўша маҳалла орасидаги уй орқасида мавжуд бўлган қабр атрофини бир оз кенгайтириб, Юнус Эмрога мос бир турбат – мақбара қураимиз деган ниятимиз бор.

Бири бурсалик Юнус бўлса, иккинчиси балки оқсаройликдир, эҳтимол сивриҳисорликдир. Бу Сивриҳисор – эскишаҳарликлар хафа бўлишса ҳам айтишга мажбурман – Эскишаҳардаги Сивриҳисор эмас. Қизил ирмоқнинг чеккасида Ҳожа Бектош қасабасига жуда яқин бир ерда ҳам Сивриҳисор деган жой бор. Маълумки, Қизил Ирмоқ

қанча жойларни айланиб ўтиб, Қора денгизга қуйилади. Рафиқ Сайгун у ерларда кўп тадқиқотлар, изланишлар олиб борди, қанчадан-қанча фотосуратлар олди ва изланишлари натижаси ўлароқ, майдонга келган китобида: «Юнуснинг қабри Сивриҳисордадир!» деган хулосага келди. Бироқ унинг илмий жиҳатдан асосланган бу гапига ҳеч ким қулоқ солмади. Кўпчилик эса бу гапдан хабардор ҳам эмас. Бироқ Юнуснинг ҳақиқий қабри Эскишаҳарда ёхуд Қараманда эмас, ўша ерда эканлигига менинг ишончим комил ва албатта, уни ҳам тиклаш лозим деб ҳисоблайман. Юнуснинг қайси вақтда яшагани ва қачон вафот этгани ҳам маълум эмас. Чунки бизнинг вақф қайдларини, рўйхатларни “омборларда, йўлакларда нима қилади?” деб, вагонларга солиб, Булғористонга жўнатишган. Бир замонлар Истанбулга келган саёҳатчилар залларда ҳар хил ҳужжатлар уюлиб ётганини кўриб:

– Булар нима учун бу ерда уюлиб ётибди? – деб сўраганлар.

– Афандим, булар архив маълумотлари.

– Буларнинг нима кераги бор?

– Э, шунчаки эски ёзувларда. Биз инқилоб қилдик, имлони алмаштирдик. Буларни ким ҳам ўқийди, деб тоғ-тоғ уюлиб ётган архив ҳужжатларини вагонларга ортиб, Булғористонга жўнатишган.

Исмоил Ҳаққи Қўниёлик: “Булар архив маълумотлари, жуда бебаҳо ҳужжатлар, буларни жўнатманглар!” – деб фарёд қилди, мақолалар ёзди. Лекин унинг арзини ҳеч ким эшитмади, барча ҳужжатлар Оврупога, яна қаерларгадир жўнатилиди.

Афсусларки, биз ўз ўтмишимизни қўриқлаёлмаймиз, асраёлмаймиз, муҳофаза қилолмаймиз. Бирини – ёнғин вайрон қилса, иккинчисини – ўзимиз хароб қиламиз. Чаноққальанинг – Султон Маҳмудхон томонидан қурдирилган қальанинг – кириш эшигидаги ёзувларни у ердаги армиянинг бир элликбошисими, юзбошисими – қирдириб текислатган. Ахир, бу ёдгорлик ёзувларининг сенга нима зарари бор, нега қирдирияпсан, нега текислятяпсан? Унинг назарида, бу фотиҳнинг ёдгорлик ёзуви, шу сабабдан ҳам уни албатта йўқотиш керак! Шундай қилиб, ушбу ёдгор-

лик ёзувлари қириб, текислатиб юборилган, изсиз йўқолиб кетган, энди уни излаб топишнинг ҳам, тиклашнинг ҳам иложи йўқ.

Эшитишимга қараганда, бизнинг қабристонлардан ўғирлаб кетилган қабр тошларининг шакли, кўриниши ва ёзуви антиқа бўлгани учун Лондонда “кимошди” савдосида сотилаётган эмиш. У ердаги харидорлар бу қабр тошларининг қадрига биздан кўра кўпроқ етар экан. Қабр тошлари кўчириб кетилган қабрлардаги ёзувлар қандай қилиб тикланар экан, ўйлаб, ақлим етмайди.

Шунинг учун Юнуснинг ҳам қабр тоши йўқ, архивлар йўқ, ҳужжатлар йўқ. Ҳожи Бектош кутубхонасидаги бир ёзувнинг тепа қисмида: “Юнус фалон йилда туғилган, ёши фалонда, фалон йили вафот этган”, – деган бир қайд бор экан. Буни гўлпинорлик бир киши айтган эди, мен ҳам кўрдим. Лекин бу қайдни ушбу ёзув тепасига ким ва нимага асосланиб ёзгани маълум эмас. Шу маълумот бўйича Юнус 320 йилларда вафот этган дейишади. Балки бу маълумот тўғридир, лекин у ҳозирча асосланган эмас. Аслида бундан кўра асослироқ баъзи ҳужжатлар ҳам бор. Масалан, Юнус “Рисолаи Нусхиййа” номли асар ёзган, асар охирида ҳижрий 707 йилда ёзилган деган санаси бор. Бу мелодий 1306-1307 йилларга тўғри келади. Шу маълумотга асосланадиган бўлсак, Юнус усмонлилардан олдин ҳаёт бўлган экан. Бошқа далилларни эса олим сифатида биз тўлалигича қабул қилолмаймиз.

Юнус девони бўйича тадқиқотларимиз тасдиғича, Юнус уйланган, бола-чақаси бўлган. Чунончи, “Аллоҳ бизга ҳам бола-чақа берди”, дейди у бир шеърда. Демак, Юнус бўйдоқ ўтмаган, оилали, бола-чақали бир киши бўлган экан.

Шоирнинг анча узоқ умр кўрганини ҳам шеърлари тасдиқлайди. Шеърларидан маълум бўлишича, уни “Шайх афанди” деб улуғлашган. Гарчи у: “Мени шайх дейишади. Аслида эса мартабам жуда пастда”, – деб камтарлик қилса-да, аслида шоир ҳаётлигидаёқ жуда ҳурматга сазовор, мўътабар киши бўлган.

Яна ўша асарлари тасдиғича, шоир бировлар айтганидек, ўтинчи, оми, алифни танимайдиган киши эмас, бал-

ки диний билимларни юксак даражада эгаллаган улуғ, олим қиши бўлган. Асарларидан шоирнинг Қўниёда таҳсил олгани ҳақидаги тахминлар ҳам келиб чиқади. Зеро, унинг шеърларида Садриддин Қўнөвий ва Абдулқодир Жийлийнинг қарашлари сезилиб туради. Бироқ булар алоҳида бир анжуман мавзуи бўлмиш нозик тасаввуфий масалалардир.

Мавлоно замониға яқин эски Юнус билан нариги – бурсалик Юнус орасида юз йилдан ортиқроқ вақт фарқи бор. Асарларида сезиларли услуб фарқи бор. Бу Юнуснинг тили бошқача, бурсалик Юнуснинг тили бошқача. Қўлланган сўзлар ва услубидан уларни дарров фарқлаш мумкин. Бинобарин, Мавлоноға замондош Юнус билан бурсалик Юнус бошқа-бошқа шахслардир.

Бурсалик Юнус Эмро ҳеч янглиш ҳаракат қилмаган, шеърларида кимсаға озор берадиган сўзни айтмаган, комил, шариат аҳлидан бўлмиш ўта одобли, ошиқ бир шоир.

ЮНУС ЭМРО – ЖУРЪАТЛИ ИНСОН

Энди эски Юнусға – Юнус Эмроға келсак, у журъатли, даъволи сўз айтадиган бир инсон. Тингланг, у қанчалик даъво талаб сўз айтади:

*Бир бор кўнгил бузган бўлсанг,
Ўқиганинг намоз эмас!*

“Бир бора бир қалбни синдирган бўлсанг, ранжитган бўлсанг, сен ўқиган намоз, намоз эмас!” – дейди шоир. Ҳолбуки, шариат бунчалик қаттиқ эмас, бир оз кечиримлидир. Шариатда: “Тўғри, қалб синдириш бир қусур, нуқсон, лекин бу билан ўқилган намоз намозликдан чиқиб қолмайди. Нима қилайлик, қусурли бир мусулмон эканда. Беайб парвардигор”, – деб тушунилади.

Лекин Юнус бундай масалаларда жуда қатъиятли киши, у ҳеч қачон камчиликлар билан келишолмайди, тўкис, мукамал бўлишни талаб қилади. “Бир бор кўнгил бузган, бировнинг кўнглига озор берган бўлсанг, тамом; ўқиганинг намоз эмас!” – деб қатъий хулоса чиқаради,

дафтардан ўчиради. У ана шундай қатъий фикрлилиги билан машҳурдир.

Унинг Аллоҳга муҳаббати шу қадар ҳароратлики, баъзан биз ҳурмат қиладиган баъзи нарсаларни менсимаган каби шундай кескин ифодаларни қўллайдик, одамнинг юраги чиқиб кетади:

*Жаннат-жаннат деганлари,
Бир қанча кўшк, бир қанча ҳур.
Истаганга бер уларни,
Менга СЕН керак, СЕН!*

Бу жуда ҳам журъатли сўз, лекин охирги мисраси гўзал яқунлангани учун бир нарса деёлмаймиз. Шоир Аллоҳни шунчалик севадики, жаннат, ҳуру париларни мутлақо ўйламайди, улар кўзига ҳам кўринмайди.

Аслида бундай қараш бизнинг Нақший тариқатида ҳам бор. У “Чор тарк” дейилади. Зеро, дарвеш тўрт нарсани тарк этиши керак: тарки дунё, тарки уқбо, тарки ҳасти, тарки тарк. У дунёни дафтардан ўчиради, кўнглидан чиқаради. Уқбони дафтардан ўчиради, кўнглидан чиқаради. Ҳолбуки, уқбода жаннат бор, ҳуру парилар ва бошқа нарсалар бор. Тарки ҳасти: у борлиқдан кечади, ўзини унутади, фано мақомига эришади. Тарки тарк шундайки, тарк этган нарсаларини эслаб, ўзига кибр ва гурур бермасдан, тарк этганларини ҳам унутади. Яъни, у ҳеч қачон “Мен шунча нарсаларни тарк этдим, қандай буюк одамман-а!” демаслиги керак.

Бир йигит масжидда кўзлари ярим юмуқ, мастона бир тарзда берилиб намоз ўқиётган экан. Масжиддаги икки киши бир-бирига бир оз эшитиладиган овозда: “Ё, тавба, бу ўспиринга қара! Қанчалар чиройли намоз ўқияпти”, – дейишибди. Йигит намозини ўқиб бўлиб: “Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳ! Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳ! Рўза ҳам тутганман!” – дебди.

Бизнинг биринчи Юнусимиз жаннатни, ҳурларни камситишига кўра қандай киши бўлган экан? Унинг бошқа бир шеъри ҳам бор, бу шеърнинг мусиқаси ҳам кўнглимга жуда чуқур ўрнашган:

*Мулки бақодин келмишам,
Фоний жаҳонни на қилай?
Дўст жамолин кўрмишам,
Ҳуру гилмонни на қилай?*

Шоир: “Мен ҳақиқий дунёдан бу ерга келдим, бу дунёни нима қилай? Мен Аллоҳ жамолини кўрганман, ҳуру гилмонларни нима қиламан?” – дейдики, бу ҳам бағоят гўзал шеър, ҳижоз мақомида басталанган куйи ҳам жуда нозик чиққан.

ЮНУС АЛАВИЙ¹ ЭМАС

– Юнус шундай фикрлар экан, ажабо, у чегарадан чиққан кишими?

– Йўқ!

– Йўқса, даъвогар бўлганига қараганда алавийми бу киши?

– Алавий ҳам эмас! Илмий жиҳатдан буни айтиб ўтиш ҳам бизнинг бурчимиз. Лекин буни қандай қилиб исботлаш керак? Чунки телевизорда алавий оталар, боболар: “Юнус алавий эди, Аҳмад Яссавий алавий эди”, – деб тинимсиз таъкидлашади. Ундай бўлса, Ҳазрати Али (р.а.) ҳам алавий эди.

Юқоридаги фикрлардан табиий равишда: “Лекин у ўз моҳият-эътиборига кўра сиз билган алавий эмас”, деган хулоса келиб чиқади. Зеро, агар алавийлик Ҳазрати Али (р.а.)ни севишдан иборат бўлса, биз ҳам алавиймиз. Уни ҳаммамиз севамиз, лекин ҳаёт тарзимиз қандай? Мана шу ерда эски Юнуснинг бир сўзи хотирга келади:

*Сен намоз ўқимаганни
Мусулмон деб атама.
Ҳаргиз мусулмон бўлмас,
Қалби айланган тошга.*

Эски Юнус – Юнус Эмро жуда асабий феълли, қаҳрли киши, у намоз ўқимаганни мусулмон демайди. Намоз

¹ Алавий - Алипараст, яъни шиа мазҳабига мансуб.

ўқимадимми, худди кўнгил ранжитганни дафтардан ўчиргани каби уни ҳам дафтардан ўчиради, намоз ўқимаганларни калтак олиб қувлайди.

Алавий биродарларимиз саҳобаларни тоифаларга ажратадилар, биз эса ажратмаймиз.

اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم

(*Асҳабий кан-нужуми*), яъни “Менинг асҳобим юлдузлар кабидир”, деганлар Жаноб Пайғамбаримиз (с.а.в.). Яна (*Би аййиҳим иқтадайтум ихтадайтум*), яъни “Қайсисига эргашсангиз ҳам ҳақ йўлга, жаннатга йўл оласиз” деганлар.

Биз саҳобаларга тил теккизмаймиз. Чунки Пайғамбаримиз (с.а.в.): “Асҳобимга тил теккизиб, менинг жонимни қийнаманг! Асҳобим ҳақида аввал ҳам, кейин ҳам гапириб, мени ранжитманг”, деганлар. Шу боисдан ҳам биз асҳобнинг ўз ораларидаги масалаларни баҳс мавзуи қилмаймиз.

Лекин уларда (алавийларда) тавалло ва табарро, яъни ҳазрати Али (р.а.) жанобимизнинг дўстларини севиш ва душманларига душман бўлиш, баъзи саҳобаларга қарши чиқиш, тил теккизиш бор. Эски Юнусда эса булар йўқ.

Бу гапларни атайлаб таъкидлашдан мақсад шуки, Юнуснинг ҳақиқий ғоясини ҳамма билсин, уни яқиндан танисин. Сўзимизнинг далили сифатида бир мисол келтирайлик:

*Ишқсиз одам дунёда,
Аниқ билинг, йўқ эрур...
Ҳар бири бир нарсага
Севгиси бор ошиқдир.*

*Мавлонинг дунёсида
Юз минг турли севги бор,
Қабул қил сен ўзингга,
Боқ, қайсиси лойиқдир.*

“Дунёда ҳамма бирор нарсани севади. Минг бир турли севги бор дунёда. Лекин сен бу севгиларни кўз олдинга келтир-чи, уларнинг қайси бири сенга лойиқ экан, ўзинг

танла!” дейди шоир. Яъни: “Раҳмонни севиш лозимми, шайтонними? Имонни севиш керакми, ширкни, куфрними? Зулмни севиш лозимми, адолатними? Ҳар ким бир нарсани севади, лекин сен ўзингга мақбулини, лойигини танла!” дейди шоир.

*Бири Раҳманир Раҳийм,
Бири шайтонир ражсийм.
Унинг тақдири шундай,
Севгига тааллуқдир.*

*Дунёда Пайгамбарнинг
Бошига қўнди бу ишқ.
Таржимони Жаброил,
Маъшуқаси Холиқдир.*

Яъни: “Севги деб атаганимиз бу савдо Ҳазрати Муҳаммад(с.а.в.)нинг бошларига ҳам тушди. Бу ишқнинг таржимони Жаброил (а.с.), Расулulloҳнинг севгилисиси эса Аллоҳдир”.

Шеърнинг бешинчи мисрасида:

*Умару Усмон, Али
Мустафо ёронлари.
Бу тўртовин буюги
Абу Бакр Сиддиқдир, –*

дейлади.

Алавий киши шундай дейдими? Асло демайди. Чунки уларни яхши биламиз, ораларида таниш-билишларимиз бор. Ҳожи Бектошга бориб, кўрдик. Абу Бакр, Умар, Усмон дейилса, тишларини гижирлатадилар. “Отинг нима?” деганда, “Умар” дейилса, газабланадилар. Шоир эса Абу Бакр Сиддиқ(р.а.)нинг саҳобалар орасида энг буюк эканини тан оляпти, бу аҳли суннат ақидасидир. Биласизки, аҳли суннат ақидасига кўра саҳобаи киромнинг энг афзали Абу Бакр Сиддиқ (р.а.) ҳазратлари деб эътироф этилади.

Бизнинг эътиқодимиз шундай: “Аллоҳ шуни тақдир қилибдими, демакки, бунда бир ҳикмат бор”, дея биз сунний – аҳли суннат сифатида шундай деб ўйлаймиз. Алавийларимиз эса: “Саҳобалар орасида энг буюк, устуни Али эди. Наригилар ҳақсизлик қилиб, зўрлик билан устун бўлдилар.

Ҳазрати Али (р.а.) Пайғамбаримиз(с.а.в.)нинг жанозалари билан банд эканлар, у ерда сиёсий ҳийла-найранг билан ўзларини сайлаттирдилар”, дейишгача боришади.

У инсонлар бундай қилмаганлар. Боринги, шундай ҳақсизлик қилишган бўлса эди, бундай бандаларига Аллоҳ таоло Пайғамбар (с.а.в.) Ҳазратимизнинг мақбараларида ётишни асло насиб қилмас эди. Бу менинг шахсий фикрим. Пайғамбар (с.а.в.) Ҳазратларининг ёнига ҳамма ҳам қўйилмади: қабрда ёнларида икки киши бор. Иккаласи ҳам қайнаталари. Бу ерда ҳам бир нозиклик бор: Пайғамбар (с.а.в.) Жанобимиз иккисининг ҳам қизига уйландилар. Бири – Абу Бакр Сиддиқ (р.а.), Ҳазрати Оиша Онамизнинг оталари; иккинчиси – Умарул Форуқ, Ҳазрати Ҳафса Онамизнинг оталари. Яъни, қайната бўладилар, ота бўладилар. Аллоҳ таоло уларга Пайғамбар (с.а.в.) жанобимизнинг мақбараларида ётишни насиб қилган.

Расулуллоҳ(с.а.в.)нинг қабрлари шундоққина Абу Бакр Сиддиқ(р.а.)нинг қабрлари орқасида, Умарул Форуқ (р.а.) Жанобимизнинг қабрлари ёнида. Қадимда: “Турналар қаторидек, бир метрча орқага, бир метрча ўнгга қияроқ ҳолдадир”, деб айтишарди. Аслида ундай эмас. Охириги қазиш ишларида таъмирчилар мақбаранинг деворини қураётиб, қиблага орқа ўгириб, турбатга тўғри юзланиб, ўнг томондаги ён деворни таъмирлаётиб, иккита оёққа кўзлари тушган. “Эй, воҳ! Расулуллоҳ (с.а.в.) Жанобимизни безовта қилдикми?” деб жуда хафа бўлганлар ва дарров бекитганлар. Бу гап кейинчалик тарих китобларида аралаштириб юборилган. Аслида аниқланишича, Ҳазрати Умар (р.а.) баланд бўйли, забардаст киши бўлганлари учун қабрга сиғмасдан, оёқлари бир оз пастроққа узанган. Шундай қилиб, бу оёқлар Ҳазрати Умарнинг оёқлари эканлиги аниқланган. Агар улар бирор ёмонликни мақсад қилганларида Аллоҳ таоло уларни Пайғамбар (с.а.в.) Жанобимизнинг ёнларида, турбатларида, айти хо-нада ётиш шарафига муяссар қилмасди. Фикри ожизимга кўра, нима бўлса бўлардики, бу шараф насиб қилмасди, уларни қаерларгадир қувардилар. Бинобарин, шу ерга дафн этилиш насиб бўлганлигининг ўзи энг муҳим нарса. Бундан ташқари, Ҳазрати Оиша Онамизнинг тушлари ҳам

бор. Маълумки, Абу Бакр (р.а.) ҳазратларининг туш таъбирлашдаги маҳоратлари тан олинган. Ҳазрати Оиша Онамиз бир туш кўриб, Оталарига: “Отажон! Бир туш кўрдим. Осмондан учта қамар (ой) ерга тушди. Улар менинг ҳужрамга келдилар ва тупроққа ботдилар. Ажабо, бунинг таъбири нима бўлар экан?” – деб сўрайдилар. Оталари: “Қизим! Сенинг хонанг(ҳужранг)га уч киши дафн этилади. Улар ер юзидаги энг хайрли инсонлардир”, деб жавоб қайтардилар.

Пайғамбар (с.а.в.) Жанобимизнинг вафотларидан кейин оталари қизларига яқин келиб: “Қизим, эсингдами, бир туш кўрган эдинг, сен тушингда кўрган уч қамардан биттаси ва энг хайрлиси шудир”, дейдилар. Пайғамбар (с.а.в.) ҳазратимиз шу ерга кўмилдилар. Иккинчиси – Абу Бакр (р.а.) ҳазратлари, учинчилари – Ҳазрати Умар (р.а.).

Ҳа, Ҳазрати Умар (р.а.) жаҳлдор бир одам эди. Қўлида қамчи ўйнардди. Ҳокимлигига, раислигига тегишли ерларда бозорга, растага чиқиб, баққолларни назорат қиларди, лозим топилса, қамчи билан бошига туширарди. Аммо бу ишни Аллоҳ учун қиларди, ўта адолатли иш юритарди. Уни севмаганлар бўлса бордир, лекин Аллоҳ севган бўлса, бошқаларнинг ҳеч аҳамияти йўқ. У киши Пайғамбар афандимиз(с.а.в.)га ҳам баъзи бир мавзуларда: “Ё, Расулulloҳ, бундай қилмайлик!” деганлар ва кейин Ҳазрати Умарнинг эътирозларидек шаклда ваҳий тушган. У киши самимият билан фикрини билдирган бир инсон бўлганки, ҳақиқатни тан олиш керак.

Бизнинг бу фикрларимиз илмий бир ҳақиқат бўлиб, мақсадимиз янглишликни тузатишдир. Зеро, Юнус Эмроларнинг ҳеч бири – бурсалик Юнусгина эмас, балки биринчи Юнус ҳам – “шайхайн”га, яъни Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) ва Ҳазрати Умар (р.а.)га нисбатан тил теккизадиган кишилар эмас. Таваллочи ва табаррочи эмас, Алавий эмас, аҳли суннат ақидасидаги инсонлар эканлиги исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатлардир. Юқоридаги шеърнинг келтирилиши ҳам шу боисдандир. Шеърнинг яна икки мисраси бор:

*Олам фахри Муҳаммад,
Меърожга чиққанида,*

*Мавлодан тилагани,
Умматига озиқдир.*

*Бировдан айб излама,
Юнус, сен ўзингни бил.
Боқма кимса айбига,
Агар билсанг, ёзиқдир.*

Шоир шеър охирида ҳам ахлоқий хулоса чиқаради. “Эй, Юнус! – дейди ўзига. – Сен ўзингнинг айбингни изла, топ, кўр! Ўз камчиликларингни, айбларингни тузатишга ҳаракат қил! “Айруғи қу”, айрини, бошқани қўй, яъни бошқаларнинг айбини излаш билан машғул бўлма, қўй бу ишни! Ҳеч кимнинг айбига боқма, бу гуноҳ”, – дейди.

“Ёзиқ” – гуноҳ дегани. Эски туркчадаги сўзлар бугунги маъносидан фарқли бўлиши мумкин. Биз бугун “ёзиқ” дейилганда ачиниш маъносини тушунамиз. “Мушукка озор берма, ёзиқдир! Қушга азият берма, ёзиқдир!” деб, бу сўзни ачиниш маъносида қўллаймиз. “Ёзиқ (афсус), воҳ, воҳ! Бечора бир одам ўлибди, болалари етим қолибди, ёзиқ (афсус)!” деймиз. Бу ўринда “ёзиқ”нинг ачиниш маъносини билдириши тўғри, эски туркчада эса “ёзиқ” сўзи гуноҳ маъносини ифодалайди. Бу ерда ҳеч қандай гуноҳ йўқ, зотан, бечора одам ўлган, етимлар қолган. Шу боисдан ҳам “Афсус, вой-вой!” деймиз. Шоир эса “Сен бошқаларнинг айбларига қарама, гуноҳдир” деганда “Бошқаларнинг айбини кўрсанг, гуноҳ бўлади, ундан кўра сен ўзинг билан машғул бўл!” дейди.

Юнус Эмронинг намозхон, ниёзхон бир одам эканлигини исбот қилдик. Бундан ташқари, у саҳобаи киромни ҳурмат қиладиган, ояти карималарни яхши биладиган бир инсон эди. Алавий биродарларимизнинг ҳам бу очиқ ҳақиқатни тан олишдан ўзга чоралари йўқ.

ЮНУСНИНГ ТАСАВВУФИЙ ҚАРАШЛАРИ

Юнуснинг тасаввуфий қарашларини алоҳида тушунтириш керак. Чунки буни кўпчилик билмайди ва билмагани учун ҳам Юнусни тушунмайди, шеърларини тўғри изоҳлаёлмайди, таҳлил қилолмайди.

Юнус шеърларини изоҳлаган кишилар ажойиб, ақлли инсонлар, мен уларни жуда ҳурмат қиламан, лекин улар Юнуснинг шеърларини нотўғри изоҳлаганларини эътироф этишим жоиз. Назаримда, Юнус шеъриятида мен тушунган бир қатор мавзулар, нуқталар бор: бугунги суҳбатда ўшаларни қисқача тушунтиришга ҳаракат қиламан.

Юнус тасаввуф жиҳатидан Хожа Аҳмад Яссавий мактабига мансуб; бу – биринчиси, иккинчидан, Юнус “ваҳдатул-вужуд” эътиқодига, қаноатига соҳибдир.

Маълумки, тасаввуфда ваҳдатул-вужуд бор. Яъни: “махлуқотнинг вужуди нисбийдир. Борлиқ Аллоҳнинг борлиғидир. Қолгани ҳаво, бўшлиқ, йўқликдир”, дегани. Лекин ваҳдатул-вужудни лицейдаги китоблардан ўрганиб бўлмайди. Зеро, ваҳдатул-вужуд жиддий эътибор берилмаса, оёғи куфрга тойиб кетадиган даражада тушуниш қийин бўлган нозик бир мавзудир. Яъни қулнинг ўз борлигини йўқ деб билиши, Аллоҳнинг борлиғи ягона борлиқ эканини ҳис қилишидир. Юнус мана шу мақомда, ваҳдатул-вужудда солиқдир. Масалан, биз шахсан қайси таълимотдамиз? Биз “ваҳдатуш-шуҳуд”га солиқмиз. Бу Имом Раббоний Ҳазратларининг йўли(қаноати)дир. Улар дейдиларки: “Мен муроқабаларимда, хилватимда, тасаввуфий изланишларимда жуда кўп маротаба бутун диққатимни ишга солиб, масалани такрор ва такрор текширдим; ваҳдатул-вужуд йўқ, ваҳдатуш-шуҳуд бор!” Шуҳуд нима дегани? Аллоҳнинг борлигига шоҳидлик берувчи ҳамма нарса; бу шоҳидларнинг бирлиги бор... Аллоҳ бор, унинг ташқарисида яратилмиш нарсалар – махлуқотлар бор. Муҳиддин Арабийнинг айтганидек эмас, “ваҳдати шуҳуд” бор демоқчи бўлган. Юнус Эмро ҳам Муҳиддин Арабийнинг фикридек фикрга соҳибдир. Бу ҳам маъқул, тушунарли. Чунки Муҳиддин Арабий қаноатининг, тасаввуфий таълимотининг Онадўлига ёйилишига сабаб бўлган Садриддин Қўнявий, Қўняда узоқ муддат хизмат қилган. Малатяга ва бошқа ерларга борган. Шундай қилиб, ваҳдатул-вужуд тушунчасини Онадўлига олиб кирган Садриддин Қўнявийдир. Яна бошқа мутасаввиф шоирлар ҳам бор. Мавлоно ҳам ваҳдатул-вужудга мансуб.

Адҳам Жабажи ўғли деган бир талабам бор эди, Ҳожи

Байрам Валини ўрганди, ҳозир Илоҳиёт факультетида доцент. Мен нафақага чиққангидан кейин ундан “Ҳожи Байрам Валини ўрганиб чиқдингми?” деб сўрадим. Шогирдим: “Афсус, устоз, у ҳам ваҳдатул-вужудчи экан”, деди. Ҳолбуки, афсус дейишга ҳожат йўқ. Ваҳдатул-вужуд у қадар надомат чекадиган бир ишонч эмас, фақат жуда эҳтиёт бўлиш керак.

Азиз биродарларим! Инсоннинг шариятни яхши билмай туриб тасаввуфга кириши хатарлидир. Олдин ҳадис илмини ўрганиши, тафсирчи бўлиши, фикҳ илмини ўрганиши керак; ундан кейин тасаввуфий мавзуларни ўрганса, оёғи тоймайди. Бу илмларни билмай туриб тасаввуфий мавзуларга шўнғиса, тақлидан бир кишидан эшитган сўзни айтса, жуда катта хавф-хатарларга учрайди.

Ўтган кун муфти жаноблари бир кишининг: “У пайтда сен ҳам бўлмайсан, мен ҳам бўлмайман...”, деган даҳриёна сўзини таҳлил қилди. “Аллоҳнинг йўқлиги” деган фикр баҳс мавзуси бўлолмайди-ку! Шундай дейиш мумкинми, ахир! Бу мутлақо хато қарашдир. Шунинг учун шариятни, Қуръони каримни, ҳадиси шарифни, диннинг ақоидини яхши билмайдиган киши, яхшиси, жим турсин, билмаган мавзусига аралашмасин.

Баъзан тасаввуфдан баҳс этгувчи кишиларнинг китобларини ўқийман-да, куламан. Улар ўша масалаларни тубдан тушунмаганликлари учун мавзунини билмайдилар, билмаганликлари сабаб “ташқаридан ғазал ўқийдилар”, яъни юзаки баҳо берадилар.

Қадимда қовоқхоналар бўлар экан. Ҳар бир қовоқхонанинг ғазалхони, саҳнаси, хонандаси, созандаси бўлар экан. Шароб ичиб, баъзилари жўшиб кетиб, ташқаридан ғазал айтишаркан. Шу сабабли у ерга “Ташқаридан ғазал ўқиш мумкин эмас” деб ёзиб қўйишар экан. Яъни кимдир жўшиб, чеккадан ғазал ўқийди. Ундай эмас. Бу ишнинг ҳазили, ўйини йўқ. Бу ерда “чеккадан ғазал ўқиш” инсоннинг оёғини тойдиради, жаҳаннамга туширади. Шу сабабдан масалаларнинг моҳиятини, уларнинг руҳий ҳолатини тушуниш керак.

Ваҳдатул-вужуд инсоннинг сайри сулукида ва хилватидаги бир мақомдир. Охирги мақомлардан бири. Бу мақомдан кейин бошқа мақомлар ҳам бор. Қисқача қилиб

шундай айтишим мумкин: Инсон бир кун бу мақомга етиб келади. Бироқ у сўнгги мақом эмас. Ундан кейин яна бошқа мақомларга келган вақтдагина инсонни комил бўлади.

Юнус Эбро фикрича, одамлар тўрт қавм (тоифа). Албатта кофирлар ҳам бор. Лекин Юнус кофирларни назар-эътиборига олмайди.

أو لئك كالأنعام بل هم أضل
(الاعراف: ۱۷۹)

(Улоика кал ʻанъоми балҳум азалл) “Улар ҳайвонлар ка-бидирлар, балки улардан ҳам тубандирлар” (“Аъроф” су-раси, 179-оят).

Яъни, кофир, жоҳил, мушрик бўлгани учун ҳатто ҳай-вондан ҳам тубан.

Ҳожи Бектоши Валий ҳам “Мақолот”ида буни ёзади. Файримуслиминларни Аллоҳнинг борлигини, бирлигини англаёлмаганлари учун ҳисобга олмайди, қайд қилишни ҳам хоҳламайди.

Мўминлар тўрт қавм:

1. Аҳли шарият.
2. Аҳли тариқат.
3. Аҳли маърифат.
4. Аҳли ҳақиқат.

Ҳозир бу тартибни деярли ҳеч ким билмайди, баъзилар маърифатни бошда келтиради, кимлардир тариқатни биринчи ўринга қўяди. Лекин Юнуснинг таълимотида шарият қавми, тариқат қавми, маърифат қавми, ҳақиқат қавми сифатида шундай берилган. Яъни шарият қавмини бошланғич мактаб дейлик. Тариқат ўрта мактаб ва лицей. Маърифат университет, Ҳақиқат эса олимлик, яъни ҳамма илми эгаллаб, ихтисослиги бўйича энг юқори пиллапоёга чиқиш демакдир. Юнус шеърларида шарият, тариқат, маърифат сўзларини ишлатади. Шу таснифга кўра донишманд, фикр-шунос, сўфий сўзларини ишлатади. Муҳиб сўзини ишлатади – ошиқ дегани. Баъзан Ошиқ Юнус деб ҳам ёзади, Муҳиб деб ҳам айтади. Энг юксак бўлган нарса ҳам шудир. Шунинг учун ўзи ҳам ишқни биринчи ўринга қўяди.

Юнуснинг фалсафаси Мавлононинг қарашлари, тушун-

часи билан бир хилдир. Иккиси ҳам тасаввуфий мақомларнинг тартибланишида энг юксак мақомни ишқ мақоми деб ҳисоблайдилар. Юнус буни очиқчасига айтади:

*Юнус ўлди дебон хабар берилар,
Ўлган ҳайвон эмиш, ошиқлар ўлмас!*

У ҳатто ошиқнинг ўлимини ҳам қабул қилмайди: “Юнус ўлди дейишади; ҳеч замонда ошиқ ҳам ўладими?” дейди. Ҳақиқатан ҳам у ўлмаган, ҳалигача тилларда, ора-мизда яшамоқда.

Юнус ишқдан сўзлайди. Девонининг бошидан охиригача 80-90 фоиз шеъри ишқий мавзуда. Мавлоно ҳам шундай. Маълумки, Мавлоно “Маснавий” сини:

*Бишнав аз най чун ҳикоят мекунад,
Аз жудойиҳо шикоят мекунад, –*

яъни: “Тингла, най андоқ ҳикоятлар қилур, айрилиқлардан шикоятлар қилур”, деб бошлайди. Найнинг бу оташин садосига аслида ватанидан айрилиқнинг ҳасрати сабаб бўлганини рамзий ҳолда айтади. Асл мақсадини эса кейинги мисраларда ойдинлаштиради:

*Оташ аст ин бонги ною нист бод,
Ҳар ки ин оташ надорад, нист бод, –*

яъни: “Бу найнинг ичидаги уфуриқ эмас, ел эмас, оташдир. Кимнинг ичида бу ўт бўлмаса, у йўқ бўлсин! Одамми у?!” дейди. “Ичида бу ўт бўлмаган йўқ бўлсин!” деб дуоибад қилади Юнус Эмро ҳам. Мавлоно ҳам, Ҳожи Бектоши Валий ҳам шундай, худди шу мақомдан баҳс юритадилар.

Юнуснинг фикрига кўра, тасаввуф жуда қимматли бир илм, комиллар эса энг юксак инсонлардир. Унинг “Уйга дарвешлар келди” деган бир шеъри бор. Шоир уйга дарвешлар келди, деб тўй қилади, байрам қилади. Бу ҳақда севгисини, ҳаяжонини ифодаловчи илоҳий ёзади:

*Юнус, нега келдинг фоний дунёга,
Бас, Ҳақни зикр айла, шўнги саного... –*

дейди Юнус. Унинг комил инсонга бўлган муҳаббатидан бир-икки мисол келтирайлик:

*Эранларнинг назари
Тупроқни гавҳар қилур.
Эранларнинг пойида
Хок-тупроқ бўлгим келур.*

“Эранларнинг пойида тупроқ бўлгим келади”, деб орзу қилади шоир. Бундан ташқари, унинг дарвешликка оид кўп мадҳиялари бор. Зеро, Юнуснинг фикрича, маърифатulloҳ йўли илоҳий ишққа, илоҳий муҳаббатга етиштирувчи тарбия йўли бўлолгани учун ҳам дарвешлик жуда қимматлидир. Дарвешликнинг форсчадаги маъноси “фақирлик” дегани. Юнус буни туркчада “мискинлик” деб ҳам ифодалайди, унинг Мискин Юнус дегани Дарвеш Юнус деганидир. Йўқса, Юнус мискин эмас, симоб каби бир инсон:

*Бу дарвешлик мақоми,
Ажойиб бир мақомдир.
Дарвеш бўлган кишига,
Аввал ҳаёт керакдир.*

Бу ҳам куйга солинган бир илоҳий:

*Чун унда ҳаёт бўлур,
Ҳақ билан бирлик бўлур.
Борлигини унутиб,
Эрга қуллик керакдир.*

Шоир наздида дарвешлик ажойиб бир йўлдир. Дарвеш бўлган кишига, аввало, тириклик, ҳаёт керак. Яъни одам ўлик бўлмаслиги керак. Силкисанг, тепсанг, чимчиласанг, бигиз суқсанг, нина санчсанг, қимир этмаса, демак бу одам ўлик. Демак, у дарвеш бўлолмайди. Чунки у яшамаяпти. Инсон эса, аввало, тирик бўлиши керак, жонли бўлиши керак.

Иккинчиси: (Чун унда ҳаёт бўлур) Агар дарвеш бўладиган кишида ҳаёт бўлса (Ҳақ билан бирлик бўлур, Борлигини унутиб, Эрга қуллик керакдир), шайхга таслим бўлади. Комил инсонга, авлиёга хизматкор бўлади. У юксалиши учун яхши хизмат қилиши, борлигини унутиши керак.

Борлиқ нима? Борлиқ инсоннинг кибри, ғурури, илми,

пули, мавқеи ва мақомидир. Мавлононинг ҳузурига замонасининг бекларидан бири келибди. Мавлоно у билан ҳеч гаплашмабди. Бошини эгиб, қўлларини хирқасининг ёнида тутиб тураверибди. Қаршисидаги бек, султон, мавқе ва мақом соҳиби бўлган инсон; у эса ҳеч илтифот кўрсатмай, шундай тураверибди. Ҳалиги одам турибди, турибди, терга ботибди, қизариб-бўзарибди ва ниҳоят: “Ҳазратим, менга бир насиҳат берсангиз!” дебди. У қанчалик золим бўлса ҳам, барибир, яхши инсон эканки, Мавлонони зиёрат қилиб, яна насиҳат сўраяпти.

– Болам, мен сенга нима ҳам дейин? Сени Раҳмон султон қилди, сен эса шайтонга қуллик қилиясан! Раҳмон сенга султонликни берди, Раҳмонга қуллик қилиш ўрнига шайтонга қуллик қилиясан! Шайтонга эргашясан. Шундай ҳам бўладими? “Буларга шафқат қил, хизмат қил”, деб халқни сенга ҳавола қилган, сен эса уларга зулм қилиясан. Мен сенга нима ҳам дейин?” деб унга шундай оғир сўзларни айтибдики, бечора бек эшитиб, ҳўнг-ҳўнг йиғлабди.

Мавлононинг жасоратига қаранг! Бекнинг юзига ҳақ сўзни шартта-шартта айтяпти. Чунки у борлигини тарк қилади, унутади, чўни мавқе-мақомни, бойишни ўйламайди.

Бойнинг эса юриши ҳам бошқача. Унинг икки қўли доим чўнтагида. Юриш-туришидан бу одамнинг бой эканлиги кўриниб туради. У ҳатто эътиборсиз, бетартиб кийинса ҳам барибир, юриш-туришидан кимлиги маълум. Унинг кимлиги дўконга киришидан, нарх-навони сўрашидан ҳам маълум бўлади. Биров эзилиб-қийналиб, сотувчида қўрқа-писа “Бунинг нархи қанча?” деб сўраса, билингки, у бечора, фақир одам, ёнида тўрт танга пули ҳам йўқ. Бой эса виқор билан, кибр билан: “Бунинг нархи қанча?” дейди, “Бунинг ёқмади”, дейди, қирқтасини кўради, қирқ биттасини кўради. Узр сўрамасдан, оёқ кийимларининг ҳаммасини ёйиб ташлаб, чиқиб кетаверади. Ҳеч қайсисини олмайди. Чунки у бой. Бойнинг руҳий ҳолати мавқе-мақом соҳибининг руҳий ҳолатидир. Яна илим ҳам инсонга кибр, “мен”лик беради. “Мен ундайман, мен бундайман!” деб ўйлайди, манманлик қилади. Дарвеш эса буларнинг барчасидан кечиши керак. Борлигини унутиб

– чор тарк деб айтганимиз: тарки дунё, тарки уқбо, тарки ҳасти, тарки тарк қилиб – етукларга (шайхга) хизмат қилади. Дарвеш албатта мана шу таълимни тамомлаши керак.

Хўш, Азиз Маҳмуди Худойи Ҳазратларига Уфтода Ҳазратлари нима деган эди?

– Тақсир, мени дарвешликка қабул қилинг.

– Болам, сен бажаролмайсан, қозилигингни давом эттиравер! Бизнинг ишимиз қийин.

– Ҳазратим, қабул қилинг. Бажаришга сўз бераман, дарвешингиз бўлайин!

– Майли, ундай бўлса. Бурсанинг кўчаларида жигар сотасан!

Қадимда жигар қандай сотилади, ҳозиргидай дўконлар бўлганми? Ҳокимият қўйган шартларга мувофиқ сотиладиган жойлар борми? Йўқ. Таёққа жигарлар осилади, ортидан мушуклар миёв-миёвлашиб келишаверади. Жигар осилган таёқ елкага қўйилади. Кўчаларда бақиради. Сўраганларга жигарни ярим кило, бир кило кесиб беради.

Бурсанинг қозиси, маслаҳатчиси бўлган, илм-ирфони бўлган Азиз Маҳмуд Худойига шайхи нега жигар сотишни буюрган эди? Унинг нафсини ўлдириш учун. У ҳам оғринмай, жуда чиройли хизмат қилиб, гўзал тавозеъ қилиб, кўчада жигар сотган. Иш тугагач, шайхи: “Баракалла, болам! Бу таълимни уддаладинг. Энди сени Истанбулга хизмат учун юбораман. Султонлар ортингдан юради, отингнинг жиловидан ушлайди, ортингдан яёв юради, деб умид қиламан”, дейди. Ва шундай бўлган ҳам. Султон Аҳмад унинг дарвешини, талабасини бўлади. Отининг жиловини тутиб юради. Аллоҳ таоло хоҳласа бандасига, авлиё қулига олдиндан охирини кўрсатади.

*Хизмат қилгин эранга,
Шарқдин гарбни кўрганга...
Сендин хабар сўрганга,
Мискин бўлиш керакдир.*

Шоир: “Шайхга хизмат қилгинки, у шарқу гарбни кўради”, дейди. Қарангки, Уфтода Ҳазратлари Бурсада туриб, Истанбулда бўладиган ҳодисаларни каромат қилиб

айтган. (Сендин ҳол сўраганга мискин бўлиш керакдир.)
Яъни мутавозеъ бўлишинг керак, мискин, хоксор бўлгин,
кибри бўлмагин.

*Мискин бўлиб кўр бир бор,
Менликдан юргин йироқ!
Кўнглида кибри бўлган,
Дарвешликдан йироқдир.*

Агар мутавозеъ бўлолмасанг, ичингда менлик, кибр
бўлса, унда дарвешликдан йироқ бўлурсан.

*Ҳақ: “Эран менинг”, деди,
Борлигин эрда кўрди.
Эранларнинг ҳиммати,
Ердан кўкка устундир.*

Яна комил инсонлар, шайхлар мадҳ этилади:

*Бу дарвешлик фармонин
Уқимади муфтилар.
Буни қайдин билурлар?
Бир ажойиб варақдир.*

“Варақ, дафтар, япроқ” дегани. “Бу илмни қозилар,
муфтилар ўқимади. Бу шундай ажойиб илм, ғаройиб яп-
роқдирки, буни улар билмайдилар”, дейди шоир.

Ҳақиқатан ҳам шундай, азиз биродарларим! Илоҳиёт
факультети профессори бўлганим учун Илоҳиётдаги му-
аллимларни танийман, Диёнатдаги муфтилар, Диёнат
Ишлари Вазирларини танийман. Лекин тасаввуфий тар-
бия бошқа нарса. У илоҳиёт факультетларида ўқитилмай-
ди, имом-хатиблик билим юртларида ўқитилмайди. Ин-
сон олса олади, олмаса одам бўлмайди.

*Эй Юнус, ориф эсанг:
“Англадим, билдим” дема.
Тут мискинлик этагин,
Охир сенга керакдир!*

“Эй, Юнус! Билдим, фалон дея кибрланма, гурурлан-
ма; камтаринлик, хоксорлик, мутавозеълик мақомини
маҳкам тут, ушла! Сенга керак бўлгани шудир”. Чунки
Аллоҳ таоло мутавозеъ қулларини севади.

Юнуснинг фикрича, донишманд, илм ўрганган киши – даҳо бўлсин, фақиҳ – фиқҳ илмидан хабардор бўлсин, фақир, камтар бўлмаса, адашади. Шунингдек сўфий, тариқат арбоби. У тариқат йўлига кирган, лекин кириш ҳали тугаллаш, бу илми мукамал эгаллаш дегани эмас. Қаерда ўқийсан? Фалон факультетда. Ҳали битирмаган, шошма-чи, кўрамиз. Олд эшикдан чиқадими, орқа эшикданми? Дипломни қайси даража бўйича олади, бу ҳам маълум эмас. Унга ҳам баъзида қизишади, жаҳли чиқади: “Эй, сўфий, сен ундай дейсан, бундай дейсан”, деб асабийлашади Юнусимиз. Унинг севган одамлари ориф кишилардир, ирфон аҳли, маърифат аҳли бўлмиш инсонлардир. У тавозеъни жуда муҳим деб ҳисоблайди. “Инсоннинг ахлоқи гўзал бўлмаганидан кейин, ўнг-сўлни бузиб-йиққандан кейин, қалб синдириб, кўнгил ранжитгандан кейин, сариқ чақачалик қиммати йўқ!” дейди шеърларида.

Ва унинг наздида энг юксак мақом эса ошиқлик мақомидир. Зеро, ошиқ мушоҳада мақомига, рутбасига эришгани учун ошиқдир. Яъни Аллоҳу таолонинг мушоҳада завқига, мақомига, рутбасига етишгани учун бу гўзаллик қаршисида мастдир. Унинг кўзига на жаннат кўринади, на ҳурлар кўринади, на бошқа мавқеъ-мақом кўринади. У ишқ йўлида қилган барча ишини Аллоҳ ризоси учун қилади. Ва доимо фақат Аллоҳнинг ризосини кўзлайди, мақсад қилади. Мен ҳам шоирнинг фикрларига тўла қўшиламан ва шариятнинг ҳукмлари (аҳкоми) борасидаги талабчанлигини алоҳида таъкидлайман.

Жаноби Ҳақ бизни улуми шаръийга, диний билимларга қувватли бир шаклда ошино этсин. Биринчидан, динини биладиган мусулмонлар бўлайлик. Тасаввуфий тарбия деб атаганимиз ботиний тарбияни, виждон тарбиясини, нафс тарбиясидек босқичлардан ўтишни насиб айласин! Қўполликлардан, хунук ва ёмон ахлоқдан қалбимизни тозалаган, поклаган бўлайлик; бу – иккинчиси.

Аллоҳу таоло бизга маърифатини эҳсон айласин. Ирфон аҳли айласин. Кўзимизга мушоҳадани, кўнглимизга ишқини, муҳаббатини эҳсон айласин. Суюкли ва розили-

гига етишган қуллари қаторида, уни севган қуллари бўлиб, барча ишларни Аллоҳнинг ишқи йўлида қиладиган қуллари бўлиб яшашни насиб этсин.

Биласизки, одатимиз бўйича бир кишини бирор ишдан қайтармоқчи бўлсак, “Худо ҳаққи, қилма!” деймиз. Шу пайтда унинг қўлида пичоқ бўлса ҳам ташлайди. Нега? “Худо ҳаққи!” дегани учун... Зеро, “Худо ҳаққи, қилма!” дейилганда оқаётган сувлар ҳам тўхтайди, ҳамма нарса тўхтайди, битмайдиган ишлар битади...

Ҳар бир ишни холис Аллоҳ ризоси учун қилишни Аллоҳ бизларга насиб айласин. Икки дунёда азиз ва бахтиёр бўлинг. Барчангизнинг дуоларингизни кутаман. Барчангизга муҳаббатимни, ҳурматимни изҳор қиламан.

*Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳ!
30.10.1994 – Чашима /Измир/*

مؤلف (سلم الله في الدنيا والعقبى) نينگ
ترجمه حالى

ПРОФЕССОР МАХМУД АСЪАД ЖЎШОН

(Таржимаи ҳол)

М.А.Жўшон ҳазратлари 1938 йилда Туркиянинг Чаноқ-қалъа шаҳрида туғилди. Отаси Халил Нажотий ҳазратлари, онаси Шодия хонимдир. Аждодлари асли Бухорои шарифнинг саййидларидан. У киши 1950 йилда Истанбул Вазнажийлар бошланғич мактабини, 1956 йилда Вафо лицейини тугаллаб, шу йили Истанбул университети Адабиёт факультети араб-форс филологияси бўлимига ўқишга кирди ва 1960 йилда араб ҳамда форс тили ва адабиёти, ўрта асрлар тарихи, Турк-ислом санъати сертификатларини олиб, ўқишни тугаллади.

Шу йили Анқара университетининг Илоҳиёт факультетида ташкил қилинган ассистентлик имтиҳонини топшириб, Классикдиний туркча матнлар курсида ассистент ва шу билан бирга факультетнинг матбуот комиссиясида икки йил котиб бўлиб ишлади. 1965 йилда XV аср шоирларидан “Хатиб ўғли Муҳаммад ва унинг асарлари” мавзусида докторлик диссертациясини ҳимоя қилиб, илоҳиёт доктори илмий даражасини олди. 1967-1968 йилларда Анқара Юксалиш муҳандислик ва меъморлик махсус олий мактабида Туркча ва ижтимоий фанлар курсидан дарс берди.

1973 йилда “Ҳожи Бектоши Валий. Мақолол” мавзуидаги доцентлик диссертациясини ҳимоя қилди ва Анқара университетининг Илоҳиёт факультети Турк-ислом адабиёти курсига ўқитувчи этиб тайинланди.

1977-1978 йилларда Сақаря Давлат Меъморлик ва Муҳандислик Академиясида турк тили ва адабиётидан дарс берди. 1982 йилда профессор илмий унвонини олди. 1987 йилда нафақага чиқди.

М.А.Жўшон ҳазратлари илмий фаолияти давомида араб ва форс тиллари ҳамда адабиёти, ўрта асарлар тарихи, турк-ислом санъати, классик-турк ислом адабиёти, дин ва тасаввуф соҳала-

ридан дарс берган. Кўплаб шогирдлар етиштирган. Шарқ тилларидан араб ва форсчани, ғарб тилларидан олмонча ва инглизчани биладиган бу алломанинг 40 га яқин диний-тасаввуфий, ахлоқий ва маърифий асарлари, 600 дан ортиқ илмий-бадний ва сиёсий-ижтимоий мақолалари мавжуд.

М. А. Жўшон ҳазратлари зохирий илмлар билан бир қаторда ботиний-тасаввуфий илмларда ҳам етук аллома, ҳол соҳиби-дир. Имом Аъзам раҳматуллоҳи алайҳ мазҳабиغا мансуб бу киши, бугунги кунда Нақшбандия тариқати, Холидия тармоғи, Қумушхонавий шохобчаси силсиласининг қирқинчи бўғин шайхи сифатида фаолият кўрсатиб, муридларига тафсир, ҳадис, фикҳ ва тасаввуф илмларидан дарс бермоқда. Хусусий телевидениеси ва радио марказига, бир неча илмий-ижтимоий журнал, нашриёт ва босмахоналарга, маънавият ва қадриятларни тарғиб қиладиган вақфу жамғармаларга, ширкатларга ва уларнинг ишларига раҳбарлик қилмоқда.

М. А. Жўшон ҳазратлари Австралияда яшаб, истиқомат қилмоқда. Бугунги кунда у зоти мухтарам Америка, Европа ва Шарқ мамлакатларига сафарлар уюштириб, зиёли, шоиру ёзувчи, дин олимлари ҳамда муридлари билан илмий-маърифий кечалар, суҳбатлар, ижодий учрашувлар ўтказмоқда, Нақш-бандия тариқатини, ирфоний маърифатни тарқатишда жонбозлик кўрсатмоқда.

سلسله شريف

СИЛСИЛАИ ШАРИФ

1. Саййиди коинот Ҳазрати Муҳаммад Мустафо саллаллоҳу алайҳи ва саллам
2. Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ (разийаллоҳу анҳу)
3. Ҳазрати Салмони Форсий (р.а.)
4. Ҳазрати Қосим ибн Муҳаммад (р.а.)
5. Ҳазрати Жаъфари Содиқ (р.а.)
6. Ҳазрати Шайх Боязид ал-Бистомий (қуддиси сирруду)
7. Ҳазрати Шайх Абул Ҳасан ал-Харақоний (қ.с.)
8. Ҳазрати Шайх Абу Али ал-Формадий (қ.с.)
9. Ҳазрати Шайх Юсуф ал-Ҳамадоний (қ.с.)

10. Ҳазрати Хожа Абдуллоҳиқ ал-Ғиждувоний (қ.с.)
11. Ҳазрати Хожа Ориф ар-Ревгарий (қ.с.)
12. Ҳазрати Хожа Маҳмуд Анжир ал-Ғағнавий (қ.с.)
13. Ҳазрати Хожа Али ар-Ромитаний (қ.с.)
14. Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобои ас-Саммосий (қ.с.)
15. Ҳазрати Хожа Саид Амир Кулол (қ.с.)
16. Ҳазрати Хожа, Шоҳ Баҳоуддин Муҳаммад Нақшбанд Бухорий-Увайсий (қ.с.)
17. Ҳазрати Хожа Алоуддин Аттор (қ.с.)
18. Ҳазрати Мавлоно Яъқуб ал-Чархий (қ.с.)
19. Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор (қ.с.)
20. Ҳазрати Шайх Муҳаммад Зоҳид (қ.с.)
21. Ҳазрати Шайх Муҳаммад Дарвиш (қ.с.)
22. Ҳазрати Шайх Хожагий ал-Эмканагий (қ.с.)
23. Ҳазрати Шайх Муҳаммад Боқий (Боқийбиллоҳ) (қ.с.)
24. Ҳазрати Шайх Имоми Раббоний Аҳмади Форук ас-Сарҳандий (қ.с.)
25. Ҳазрати Шайх Муҳаммад Маъсум (қ.с.)
26. Ҳазрати Шайх Сайфуддин (қ.с.)
27. Ҳазрати Шайх Саййид Нур Муҳаммад ал-Бадвоний (қ.с.)
28. Ҳазрати Шайх Шамсуддин Мирзо – Жони Жонон Мазҳар (қ.с.)
29. Ҳазрати Шайх Абдуллоҳ ад-Деҳлавий (қ.с.)
30. Ҳазрати Шайх Холиди Бағдодий (қ.с.)
31. Ҳазрати Шайх Аҳмад ибни Сулаймон Холид Ҳасан аш-Шомий (қ.с.)
32. Ҳазрати Шайх Аҳмад Зиёуддин ал-Кумушхонавий (қ.с.)
33. Ҳазрати Шайх Ҳасан Ҳилми ал-Қастамоний (қ.с.)
34. Ҳазрати Шайх Исмонл Наҷотий аз-Зағфаронболий (қ.с.)
35. Ҳазрати Шайх Умар Зиёуддини ад-Добғистоний (қ.с.)
36. Ҳазрати Шайх Мустафо Файзи ибни Амруллоҳ ат-Такфуртоғий (қ.с.)
37. Ҳазрати Шайх Ҳасиб ас-Сарозий (қ.с.)
38. Ҳазрати Шайх Абдулазиз ал-Қозоний (қ.с.)
39. Ҳазрати Шайх Муҳаммад Зоҳид Қўтқу ибн Иброҳим ал-Бурсавий (қ.с.)
40. Ҳазрати Шайх Маҳмуд Асъад Жўшон (қ.с.)

Юнус Эмро

ШЕЗРАА

Тоҳир ҚАҲҲОР
таржумалари

Ишқ элин Томуғда гар ёндирмагай,
Ҳеч бир ошиғ Учмағига кирмагай.

Етти Томуғ ёнса гар бир оҳ аро,
Етти денгиз ишқ ўтин сўндирмагай.

Буйруғин тутмас эса Одам каби,
Кўз ёшин уч юз сана тиндирмагай.

Нуҳ бўлиб минг йил жафо чекмас эса,
Тўфон ичра кемага миндирмагай.

Исмоилдек ўзни қурбон этмаса,
Кўкдан У қўчқорни-да индирмагай.

Элга чўпон бўлмаса Мусо каби,
Турда¹ Тангри-ла суҳбат қурмагай.

Ул Муҳаммад хулқи кимда бўлмаса,
Билки, Ҳақ дийдорини ҳеч кўрмагай.

Эй Юнус, боқ: вой уларнинг ҳолига –
Кимники, воҳ, Аллоҳ уйғонтирмагай!!!

---

¹ Тур тоғида.

Бир Тангрига қул бўлса ким, мағруру хор бўлмас ҳечам.
Даргоҳига бош урса ким, андин уни олмас ҳечам.

Бир қуш бўлиб учмоқ керак, ердан-ера кечмоқ керак,
Ҳақ шарбатин ичмоқ керак, ки эсдан айрилмас ҳечам.

Фаввос бўлиб, эпчил юзиб, денгиз ичин, тубин сузиб,
Бир дур топиб чиқсанг кезиб, сарроф уни билмас ҳечам.

Бу боққа ишқ бирлан киринг, яйраб яшаб, содиқ туринг,
Бир гул севиб, искаб юринг, ул гул чечак сўлмас ҳечам.

Аллоҳни севса ҳар киши, маъшуқни топмоқдир иши,
Ишқ ўтида ёнган Тамуғ ўтинда қийналмас ҳечам.

Бир тўйни, дўст, тўйлаш керак, бир элни-да ўйлаш керак,
Бир сўзни-да сўйлаш керак, бир ким уни билмас ҳечам.

Ким Ҳақ недир, билган эса, Ҳақдан хабар олган эса,
Яшаб туриб ўлган эса, ул ён бориб ўлмас ҳечам.

Мискин Юнус, бордек ўтир, юзингни ҳазратга ўғир,
Топдиқ каби бир дўст кетир, сўнг ундайи келмас ҳечам.

Бугун ошиқ манам армон ичинда,
Манам бир паҳлавон майдон ичинда.

Бу дам ишқ суви-ла ювдим ғуборни,
Ажаб ориф манам ирфон ичинда.

Бугун ишқ денгизин ғаввоси бўлдим,
Гуҳар топдим қадим уммон ичинда.

Хароботу маломат ичра қолдим,
Юрурман ушбу кун сайрон ичинда.

Агарчи куфр тўнин кийса суврат,
Кўнгил жонни кўрур иймон ичинда.

Агар ориф эсанг, кўнглинг билан кўр,
Фақат ишқ моли бор дўкон ичинда.

Уни истар киши кўпдир ва лекин
Менам маҳрум ҳамон меҳмон ичинда.

Юнус, ишқ бирла тургайдир бу олам,
Унинг – чун давр этар даврон ичинда.

Ишқ ўти тушмиш жонима ёқиб мени ёндиргали,
Етмас ети денгиз суви сувсоқлигим қондиргали.

Бир сувсаган ошиқ учун етмиш денгиз оздир нечун?
Шайхим юзин кўрсам етар, боққанда бош эндиргали.

Шайхим кўриб, бош эндириб, қаршинда қўл қовуштириб,
Дерман кўнгил тайёр эрур Дўст¹ юрти сори юргали.

Дўст юрти – қалбимда яра, битмас ярам, недур чора?
Тушмиш кўнгил ўша ера, етмас қўлим дўндиргали.

Пирдан нафас – сақлар сани, Аллоҳга хос бўлсам, қани,
Артар кўнгиллар гардини ўрнига нур тўлдиргали.

Шайхим қўлим олиб турур, сўлгин юзимни кулдурур,
Кўнглимга раҳмат тўлдурур пир, Ҳақ недур, билдиргали.

Кел, эй Юнус, ёлғонни от, қўй бошқасин, руҳинг безат,
Кўнглинг уйин қиздай тузат, Дўст келадур кўндиргали...

---

¹ Дўст – Аллоҳ маъносида.

Бир ажойиб ишқ келди қалбга бу ҳол устуна,
Тахт этиб кўксим, ўтирди жону кўнгил устуна.

Сен-ку султон, мен қулинг, боқ, сен гулу мен булбулинг,
Ҳукминг оламга ўтар: ҳукминг бутун қул устуна.

Келса кўклам, ер кўкаргай, ям-яшил бўлгай оғоч,
Ишқ-ла сайрар, мадҳ этар булбул қўниб гул устуна.

Боқки, ошиқлар кезарлар халқ ичинда ҳар куни,
Бир кўзи кўрмас киши, боқ, ўлтурур йўл устуна.

Эй Юнус, сўз сўзладим деб нуктадонлик этмагил,
Яхшироғин айтгувчи бор, қўл чиқар қўл устуна.

Ҳеч кимни душман тутмадик, ағёр дахи ёрдир биза,
Чин дўстимиз танҳолиги жон ёви бозордир биза.

Мискин, ғарибдир отимиз, душман атардик кимни биз?
Ҳеч кимсага йўқ кийнимиз, дунё-ку дилдордир биза!

Йўлбошчимиз Қуръон эрур, биз-чун ватан – Жаннат, сурур!
Томуғни-да Ҳақ ёндирур, ул гулу гулзордир биза.

Ким охират ғамин еяр, кундуз-кеча “Ҳу-ҳу!” деяр,
Ҳақдан тагин қайтиб келар денгизда йўл бордир биза.

Очун – ёвуз, айёр пари, йўлдан озар ёшу қари,
Сен теп уни, кетсин нари, севмоқ уни ордир биза.

Дунё ҳаромдир хослара, лекин ҳалолдир мослара,
Дўст бўлмагай, бил, бу жаҳон, макруҳу мурдордир биза.

Юнус дегай, Аллоҳ улуғ, Аллоҳ билан диллар тўлуғ,
Даргоҳига юз тутди халқ, ишқинда иқрордир биза.

Ҳақ бир кўнгил бермиш манго, ким ҳа деса, ҳайрон ўлур.
Бир дам келур, шодмон кулур, бир дам келур, гирён ўлур.

Бир дам боқарсан, қиш каби, том қаҳратон бўлмиш каби,
Бир дам башоратдан тағин хуш боғ ила бўстон ўлур.

Бир дам келур ҳеч сўйламас, бир сўзни-да шарҳ айламас,
Бир дам тилиндан дур тўкур, ҳар дардлига дармон ўлур.

Бир дам чиқур Арш устуна, бир дам инур тахт остина,
Бир дам, кўрурсан, қатрадир, бир дам тошур, уммон ўлур.

Бир дам жаҳолатга толар, ҳеч нарсани билмай қолар,
Бир дам эса ҳикмат ўқиб, Жолинусу Луқмон ўлур.

Бир дам бўлур деу пари, вайроналар турган ери,
Бир дам учар Билқис билан, инс-жинлара султон ўлур.

Бир дам кезур мискин, гадо, озғин баданда бир або,
Бир дам ғаний ҳикмат ила, фағфуру ҳам хоқон ўлур.

Бир дам келур, осий бўлур, Ҳақ зеҳнидан бир ён қолур,
Бир дам келур, йўлдоши Ҳақ, ҳам зуҳду ҳам иймон ўлур.

Бир дам гуноҳин фикр этур, тўп-тўғри Томуққа кетур,
Бир дам кўрур Ҳақ раҳматин, Учмоқлара Ризвон ўлур.

Бир дам борур масжидга ул, суртгай юзини ерга қул,
Бир дам кириб дайр ичра у, Инжил ўқур, руҳбон ўлур.

Бир дам келур, Мусо бўлур, юз минг муножотлар қилур,
Бир дам кирур кибр уйига, Фиравн ила Ҳомон ўлур.

Бир дам келур, Исо бўлур, ўлганни қайта тиргизур,
Бир дам келур, йўлдан озур, расвойи саргардон ўлур.

Бир дам дўнар Жаброила, раҳмат сочар ҳар маҳфила,
Бир дам келур, гумроҳ ўлур, мискин Юнус сўзон ўлур.

Мирза КЕНЖАБЕК
таржималари

Дарвишлик деганлари хирқа билан тож эмас,
Кўнглин дарвиш этган зот хирқага муҳтож эмас.

Хирқанинг не айби бор, сен ҳақ йўлда юрмасанг,
Боргил, йулингда юргил, эр йўли қолмош¹ эмас.

Дерсан: шайхман ишқ ила, ялангоёқ, ялангбош,
Эр бор – ҳаёт тирикдир, ялангоёқ оч қолмас.

Туриб маърифат суйлар эранга, Юнус' Эмрам
Йўл марди-ла йўлдадир, йўлсизга йулдош эмас!..

---

¹ Қолмош – сафсата. беҳуда гап.

Мен бир ажиб ҳолда келдим,
Кимса ҳолим билмас менинг.
Мен сўйлайман, мен тинглайман –
Кимса тилим билмас менинг.

Менинг тилим қуш тилидур,
Менинг қўлим Дўст қўлидур,
Мен булбулман, Дўст гулимдур,
Билинг, гулим сўлмас менинг.

Ул Дўст менга келсин демиш,
Сундим қадаҳ, олсин демиш,
Олдим қадаҳ, ичдим шароб,
Энди кўнглим ўлмас менинг.

Не Турим бор, не турорим,
Ҳеч ерда йўқдир қарорим,
Ҳаққа муножот қилмоққа
Тайин ерим бўлмас менинг.

Сўр, турганим ерни мендан,
Кўрсатурман, келсанг, сенга.
Бир заррача Ҳақдан айру
Кўзим ҳеч не кўрмас менинг.

Тур тоғида бир тажаллий
Боқ, Мусони нелар қилди!
Юнус айтар: Ҳақ наздида
Сўзим ерда қолмас менинг!..

Меним бунда қарорим йўқ,
Мен бунда кетмоққа келдим.
Бозургонман, матоим йўқ,
Олганга сотмоққа келдим.

Мен келмадим даъвий учун,
Менинг ишим севги учун.
Дўстнинг уйи – кўнгуллардир,
Кўнгуллар топмоққа келдим.

Дўст асири – далилигим,
Ошиқлар билгай нелигим,
Бекор қилиб иккиликни,
Бирликка етмоққа келдим.

Ул Хожамдир, мен қулиман,
Дўст боғининг булбулиман,
Ул Хожамнинг боғларида
Шод бўлиб ўтмоққа келдим.

Бунда топишмаган жонлар,
Унда топишмагай онлар,
Бунда топишиб Дўст ила,
Ҳолим арз этмоққа келдим.

Юнус Эмро ошиқ бўлмиш,
Маъшуқи дардидан ўлмиш.
Асл марднинг эшигига,
Ҳолим арз этмоққа келдим!

Қулликдан йироқ бўлма,
Султон кўрарсан бир кун.
Кўрсатгай жамолини,
Ҳайрон бўларсан бир кун.

Кел бери, қулим дегай,
Қалбингга назар солгай,
Жони абадий сўнгай,
Ҳайрон бўларсан бир кун.

Толиб – мисоли ирмоқ,
Муршид мисоли – дарё,
Сайру сафарни хуш кўр,
Уммон бўларсан бир кун.

Қилмишса азал қисмат,
Жонинг топадур ваҳдат,
Дардинг бор эса, не ғам,
Дармон топарсан бир кун.

Бечора заиф Юнус,
Нега ҳасад этарсан?
Барча сабабин ташлаб,
Урэн бўларсан бир кун.

Биз дунёдан кетар бўлдик, қолганларга салом ўлсин,
Бизнинг учун эзгу дуо қилганларга салом ўлсин.

Ажал букар белимизни, сўйлатмайин тилимизни,
Бемор эдик, ҳолимизни сўрганларга салом ўлсин.

Таним ошкор очилгайдир, ёқасиз тўн бичилгайдир,
Бизни ўпғай бир важҳ ила ювганларга салом ўлсин.

Азроил олгайдир жонимиз, қурир томирда қонимиз,
Ёйиб, танга кафанимиз ўрганларга салом ўлсин.

Кетар бўлдик Дўстимизга, етолмадик қасдимизга,
Намоз учун устимизда турганларга салом ўлсин.

Сўз сўзланур гоҳ орага, кимса тўймас бул ярага,
Бизни элтиб мақбарага қўйганларга салом ўлсин.

Бунда ҳар ким кетмай нетар – борса келмас йўлга кетар,
Бизнинг ҳолимиздан хабар олганларга салом ўлсин.

Ошиқ улдир – Ҳаққа шайдо, дардига Ҳақ қилгай даво,
Бизнинг учун эзгу дуо қилганларга салом ўлсин.

Мискин Юнус сўзлар сўзи, қонли ёшга тўлмиш кўзи,
Билмаслар не билсин бизи – билганларга салом ўлсин!

Фоний дунёни нетарлар,
Аллоҳ севгиси бор экан!
Воҳ, яна қайга кетарлар
Ул Дўст севгиси бор экан!

Аллоҳ билан бўлган киши,
Эҳсон бўлур унинг иши.
Найларлар гайри ташвиши –
Аллоҳ севгиси бор экан!

Кўринг, биллоҳи, бу халқни,
Истамаслар гўзал Ҳақни,
Воҳ, найларлар молу мулкни,
Аллоҳ севгиси бор экан ?!

Тингланг, ошиқлар бу сўзни,
Баҳраманд айлагай сизни!
Воҳ, найларлар ўғил-қизни,
Аллоҳ севгиси бор экан!

Юнус, сен ўзингни кўрма,
Ибодат қил, маҳрум қолма,
Файрисига кўнгиш берма,
Аллоҳ севгиси бор экан!..

Дарвишларнинг йўлига,
Сидқ ила келган келсин.
Ҳақдан ўзга нарсани,
Кўнгилдан сурган келсин.

Дарвишлик деганлари,
Бир туганмас кон эрур,
Хосу ом, қул ва султон –
Бу кондан олган келсин!

Дарвиш тўлғонар, туғар,
Ҳар нафас кўкка оғар,
Мен дейин: тўғриликни
Жонига кийган келсин!

Дарвишлик бир луқмадир,
Ер билан кундан улуг!
Бу азамат луқмани
Ютиб сиғдирган келсин!

Дарвишнинг кўзи очиқ,
Туни–куни уйғониқ,
Бу сўзга Тангрим тануқ –
Боқмасдан кўрган келсин!

Дарвишнинг қулоғи соғ –
Ҳақдан эшитар сабоқ,
Тебранмасдан тил-дудоқ,
Сўзни эшитган келсин!

Дарвишнинг қўли узун,
Ўяди мункир кўзин.
Шарқу ғарбни бирма-бир,
Хароб қилмаган келсин.

Дарвишлар Ҳақнинг дўсти,
Жонлари Ҳақнинг масти,
Ишқ шамъини ёқдилар –
Парвона бўлган келсин.

Бу мискин Юнусни кўр,
Дарвишлик айлаб келди.
Нафсидан бор шикоят,
Нафсин ўлдирган келсин.

Сен жонингдан кечмасдан жонон орзу қиларсан,
Белдан зуннор кесмасдан иймон орзу қиларсан.

“Ман арафа нафсаҳу!...” дерсан, ундоқ эмассан,
Малаклардан юқори сайрон орзу қиларсан.

Бир тифли наврастадек этагингни от қилиб,
Қўлга чавгон олмасдан майдон орзу қиларсан.

Билмадинг сен ўзингни, садафда не гавҳарсан,
Мисрга султон бўлиб, Канъон орзу қиларсан!

Ул азал оламинда сен кутмадинг абадий,
Пару болинг битмасдан жавлон орзу қиларсан.

Етмиш етти парда бор, дўстингни этма орзу,
Еттисин ўтмай, васлин чунон орзу қиларсан!

Ўттизтаси кўздадир, ўттизтаси – кўнгилда,
Буни билмай, кўрмоқни чандон орзу қиларсан!

Бунда хизматга келдинг, бандалик қил, хизмат қил,
Ҳали қул бўлмай туриб, султон орзу қиларсан!

Юнус, тушдинг бу дардга, Аййубдайин сабр айла,
Дардга чидай олмассан, дармон орзу қиларсан!..

---

¹ Изоҳ “Кимки нафсини (яъни ўзини) таниса, у албатта Аллоҳни танийди” ҳадиси-сига ишора.

Илмингда арқ бўлубон
Мен ўлимни билмасман.
Дил билан сўзлаюбон,
Сифотингга етмасман!

Сифотинг келмас тилга,
Қандайлигинг ким билгай!
Сунъингни сўйламоққа
Мен-чи лойиқ бўлмасман!

Ҳам Аввалсан, ҳам Охир,
Ҳамма ерларда Зоҳир,
Ҳеч мақом йўқдир Сенсиз,
Мен не учун кўрмасман!

Кўрмасдан, дали бўлдим,
Янглишдим, гуноҳ қилдим,
Ақлу ҳушим олдирдим,
Бехуд, ўзга келмасман.

Чунки мени маст этдинг,
Жону дилимни элтдинг,
Мени Сендан айирма,
Топишдим, ёт бўлмасман.

Менга жонни Сен бердинг,
Азроилга билдирдинг,
Сендан ўзга бир зотга
Омонатни бермасман!

Эй, Юнусни Яратган,
Ҳижобни ол орадан!
Мен содиқман йўлингда,
Ёлғон даъво қилмасман!..

Ишқинг ила ошиқлар ёнсин, ё Расулаллоҳ,
Ичиб ишқинг шаробин, қонсин, ё Расулаллоҳ!

Шул сени севган киши тикмиш йўлингда бошин,
Икки жаҳон қуёши сенсан, ё Расулаллоҳ!

Шул сени севганларга, қил шафоат онларга,
Мўмин бўлган танларга жонсан, ё Расулаллоҳ!

Ошиқман ул дийдорга, булбулман гул-гулзорга,
Ким сени севмас – норга ёнсин, ё Расулаллоҳ!

Дарвиш Юнуснинг жони, олам шафоат кони,
Икки жаҳон султони сенсан, ё Расулаллоҳ!..

Ҳақ нури ошиқларга ҳар дам нузул эмасму?
Кимки нузул эмас дер, Ҳақдан маъзул¹ эмасму?

Минал қалби илал қалб – йўл бор демишлар эрлар,
Ҳар кўнгилдан кўнгилга рост – тўғри йўл эмасму?

Қарға билан булбулни бир қафасга қўйсалар,
Бир-бирин суҳбатидан доим малул эмасму?

Андоқки қарға истар булбулдан айрилмоқни,
Булбулнинг ҳам кўнглида мақсуди шул эмасму?

Жоҳил билан орифнинг мисоли шунга ўхшар,
Жоҳил қошида нймон, маълум, мажҳул эмасму?

Шуъла ила донишманд ҳамроз эрур ҳамиша,
Донишманд нурга айтур: шарият шул эмасму?

Етмиш икки миллатнинг сўзин билгайдир ориф,
Юнус Эмро сўзлари доим усул эмасму?!..

---

¹ Маъзул – айрилган, кетказилган.

*Миразиз АЪЗАМ
таржималари*

Бор дард ила ён, юр-эй, дармонга эришгунча,
Ишқ ила қуллуқ айла, султонга эришгунча.

Сувлар каби сайр айла, бир жойда тиниб қолма,
Пастликларга оқ, силжи, уммонга эришгунча.

Ғоят хўр ва ҳақир бўл олдин, Халил бўларсан,
Исмоил каби сен ҳам қурбонга эришгунча.

Айюбдаин сабр айла, Ёқубдаин кўп йиғла,
Юсуфсифат бўл яна, Канъонга эришгунча.

Юнус, сен бу гавҳарни харж айлама нодонга,
Бу йўлда нелар чекдинг, ул конга эришгунча.

Бемаконам бу жаҳонда, – манзилим, туроғим анда,
Султонам, – тож ила тахтим, ҳуллаву¹ Буроғим² анда.

Айюбам, – бу сабри тоқдим, Жиржисам, – минг бора ўлдим,
Ман бу мулка танҳо келдим, – ба кулли яроғим анда.

Юсуфам, – бозора келдим, Мансурам – бу дора келдим,
Арслонам, – шикора келдим ва локин ётоғим анда.

Булбулам, – куй айта келдим, тилда маншур³ тута келдим.
Бунда мушким сота келдим – кийигам, – ўтлоғим анда.

Ким на билур ман на қушам, – шул ой юзли ёра тушам,
Азалийдан сархушам – ман ичмишам, – оёғим анда.

Далиям, – панди тутмазам, тегма, ҳеч ера кетмазам,
Ҳеч бир сўзи эшитмазам, – тутилган қулоғим анда.

Сир сўзи ошкора ўлмаз, анда ўт ёнар – билинмаз,
Кеча-кундуз ёнар, ўчмаз, – бу маним чироғим анда.

Ман бу мулка бердим таълим ҳам етти кез жавлон урдим,
Муҳаммад нурини кўрдим, – бу манам – маконим анда.

Юнус бу фикрата чўмди, бу жаҳона кўзин юмди,
Лаззат, ё Раб, қайдан томди, – тотмишам – димоғим анда.

¹ Ҳулла – белдан юқори ва белдан пасти тўсиб турувчи либос, жаннатда кийилади.

² Буроғ – жаннатга тегишли минак воситаси.

³ Маншур – султон амри ёзилган мактуб, фармон.

Ишқ ўйновчининг – сармоя жони,
Баҳодир кўрдим – жонни қийганни.

Асил баҳодир жон тарҳин урар,
Қиличми кесар ҳиммат кийганни?

Китобини кўр, камтарни эр бил.
Паст деб билмагил полос кийганни.

Тез чиқарурлар фавқал-улога¹,
Исо дўстидай, дунё қўйганни.

Тез миндирурлар сарой тахтига
Шул Қорун каби дунё қувганни.

Ошиқ бўлганнинг нишони бордир:
Маломат бўлар, очик-аёни.

Илму амалга бўлмагил мағрур,
Ҳақ қабул этди кафан бичганни.

Қўйди атласни, кийди полосни
Иброҳим Адҳам... тани бу жонни.

Мансур кўрди, сўнг “Ҳақ манман!” деди.
Ўтга ёқдилар, эшитдинг ани.

Ўтга ёндирдинг, кулин совурдинг,
Шундайми керак сени севганни ?!

Зинҳор, эй Юнус, кўрдим демагил,
Ўтга ёқарлар кўрдим деганни.

---

¹ Фавқал-уло – олий мақом, энг юқори жой.

Қачонким ул дипбар маним кўзларимга туташ бўлди,
Кўнглим, жоним бердим анга, ишқи манга йўлдош бўлди.

Кўнглим хушдир, менман қули, хоним хушдир, менман қули,
Ҳеч билмазам кимдир зўри, бу иккидан саваш бўлди.

Бу иккиси орасинда билдим давлат ман эканман,
Гапга ҳушим йўқ экан ҳеч, бошим анинг-ла хуш бўлди¹.

Бир дам анинг-ла-турмоқлик минг йил умримдан устундир,
Андин айри ўтган куним юрагимда бир бош бўлди².

Ҳар қайгаки боқар эрсам, улдир кўзимга кўринган,
Олдим-ортим, ўнгим-сўлим кунжутга кўз-қош бўлди.

---

¹ “Хуш бўлди” – бу ерда “ўзини йўқотди”, “нима қилишини билмай қолди” маъносида.

² “Бош бўлди” – “бошлиқ бўлди”. “етақчи бўлди” деган маънода ишлатилган.

Азон айтди муаззин, турди, қомат айлади,
Аллоҳга тутди юзин, дўнди, ният айлади.

Аллоҳга боғлиқ қўлим, Фотиҳа ўқир тилим,
Белини букиб Ҳаққа хуш рукуёт айлади.

Шу маним ҳожатгоҳим Тур тоғи бўлди магар
Кенгайиб кетди кўнглим, хуш муножот айлади.

Бир суврат кўрди кўзим, саждага борди юзим,
Йиқилди тартибларим, зуҳдимни мот айлади.

На дуо, салом айтдим, на зикр, тасбиҳ айтдим,
Бу беш вақт намозимни ишқинг форат айлади.

Боқ, Юнусни найлади, хуш хабарлар сўйлади,
Ошиқ эди, маъшуққа доду фарёд айлади.

Тажалиётининг нурига тўймас вужудим тоғлари,
Жисмим кемасининг зеро маҳкам эмасдир боғлари.

Қатрадан дарёлар тузган жон қуши побандин узган,
Юз минг дарёларни сузган, кел, сурайлик бу чоғлари.

Ёрга оид тил шарҳини пок айла, арит ўзгадан,
Зероки, султон тахтидир бунда қўймаслар зоғлари.

Пастлашса гар «Хуббул ватан» қолмас ишончли бир маскан,
Кўздан оқиб битар севган ҳар дам юрагим ёғлари.

Қўл бермаса элга оқил, ўзи ҳам тушмагай тилга,
Дардли ҳолин дардли билар, дардни не билсин соғлари?

Маъшуқликнинг сарпосини ҳар кимга кийдирган эсанг,
Турмас кўзинда заррача Фирдавси аъло боғлари.

Юнус ҳуснинг китобини завқ-ла томоша айламиш
Анда солар ошиқлара тоғ устига, кўр, тоғлари.

Эй ёронлар, айтолмазам жоним нега толганини,
Тил ила васф этолмазам кўнглими ким олганини.

Кўнглим тўла сиғмас дила, ошиқдир улким, ҳол билар,
Ошиқ тинмай дуо қилар, англамаз не ўлганини.

Ишқдан хабар билганларнинг, ишқ дарди-ла тўлганларнинг,
Куфри иймон бўлганларнинг айбламанг ҳеч кулганини.

Йиғламоқ, кулмоқ ошиққа – тирилмак, ўлмак ошиққа.
Қаҳр-ла лутфни бир билур, билмаз малул бўлганини.

Ишқ Юнусни айлади лол, Юнус қони ишққа ҳалол,
Бор конин этсин поймол, кўрмасин айрилганини.

Булбули хаста гул юзин кўрди, аросат айлади,
Етди ошиқ маъшуқига, шукру башорат айлади.

Ғафлат ила ётур эдим, шоҳ назар айлади манга,
Дедики “уйқудан уйғон!” келди, ишорат айлади.

Хайли замон-ди ваъдага солган эди заифини,
Кўрди кўнгли шикастани, қурди, иморат айлади.

Мен ғарибнинг хотирини сўрмоға келди ул санам,
Тузди кўнгил синиғини, хотир зиёрат айлади.

Кўр, бу дарвиши – Юнуси, таржимони лисон ўлуб
Дерки: бу ишқ ила мани Тангри далолат айлади.

Усмон ҚЎЧҚОР
таржималари

Санга ҳар ишда, эй Қодир, билдик, таржимон керакмас,
Сен билмаган кўнгилларга дин ила иймон керакмас.

Ювдим мен ўз маййитимни, етимман, йўқланг етимни,
Ўлдирай нафсим итини, кўмгали гўрбон керакмас.

Ҳар ким нафсига қул бўлса, мусулмон эмасдир ўлса,
Хайр этсин ул маним бўлса, бир шодмон замон керакмас.

Чун қора соқол оқарди, оқ чиқди – қорани олди,
Ониким Жаноб қўллади – ул кўзга тумон керакмас.

Юнус дарди ёнар-тугар, кунглида Ҳақ ишқи битар,
Эранлар этагин тугар, ўлганда ювгон керакмас.

Ишқ эрина дунёда чи ипагу чи палос,
Зероким кўнгли анинг тутмади кибр ила пос.

Ишқ амал ила битар, ким лойиқ бўлса этар –
Агарчи урён¹ бўлу агарчи кийгил либос.

Фароғат манзилига эришмоқ бўлсанг агар,
Бор қаноат дорига нафсингни бўғзингдан ос.

Нафсингнинг борлигини ақлу ҳушга бўйсундир,
Борлигинг йўққа чиққай, жавҳар ўл, ўлма мухос².

Бу барча гуноҳларни ювган мискинлик эмиш,
Кел, Юнус, сен мискин бўл, тамаъдан бўлгил халос.

---

¹ Урён – яланғоч.

² Мухос – хусуматчи.

Кел, эй дарвишлик истаган, айтай сенга – нетмоқ керак,
Шарбатларни қўлдан қўйиб оғуни нўш этмоқ керак.

Келмоқ керак тарбията қому¹ биликларинг қўйиб,
Мураббийси не дер бўлса, бас, ул ани тутмоқ керак.

Чекиб сабру тоқатларким кўнгиллар пок ўлиб сим-сим.
Бу йўлда бой бериб балким бу йўлга юз тутмоқ керак.

Бу дунёдан кўнгил чекиб, қўлинг бирла арпа экиб,
Унин ярмига кул сепиб гунашда² қуритмоқ керак.

Ажаб, уни қандоқ егай, нафсинг уни егин дегай,
Қачонким ифтор айлагай – уч кунда бир этмоқ керак.

---

¹ Қому – ҳамма, барча

² Гунаш – қуёш.

Нетайин бу дунёни, найлабон нетмоқ керак,
Доимо ишқ этагин қўймайин тутмоқ керак.

Жанобим бу дунёни қаҳри учун яратмиш,
Не бошга тушса агар қаҳрини ютмоқ керак.

Ул кечаги йўлларга анда йўлдош истаган,
Бу дунёда дўстини раҳнамо тутмоқ керак.

Жаннат-жаннат дейдиган қулларни элтадиган,
Жаннатнинг сармояси бир кўнгил этмоқ керак.

Эранларнинг оҳина тоғ-тош дош беролмади,
Қалқони темир бўлса ўқларни отмоқ керак.

Юнус эр назаринда тоза гуллар очилмиш,
Сан чиндан булбул эрсанг назарда ўтмоқ¹ керак.

---

¹ Ўтмоқ – қуйламоқ. сайрамоқ.

Дарвиш ўлан кишининг поклик шиори керак,
Йўл ичинда ҳам анинг номусу ори керак.

Кеч менлик даъвосиндан, сўйла сўзнинг хосиндан,
Ул Аллоҳ қўрқусиндан юзлари сори¹ керак.

Ёнгай жигар оташи, тинмагай кўздан ёши.
Ҳар дам дарвишнинг иши – оҳ ила зори керак.

Кимсага хор боқмагил, ҳаргиз кўнгил йиқмагил,
Етмиш икки миллатда дарвишлик ёри керак.

Қўрқмагай Тамуғиндан, уммагай² ҳурлариндан,
Доим унинг мақсуди – Ҳақнинг дийдори керак.

Тупроқ айла юзингни мискинларга, эй Юнус,
Жумласиндан зиёда эрнинг иқрори керак.

---

¹ Сори – сариқ, сарғайган.

² Уммоқ – умид этмоқ.

Нишони бу – юзи сариқ, кўзлари ёшдир ошиқин,
Ишқ ўтида ёнар жони, бағри оташдир ошиқин.

Тун-кун юрар – ҳайрон ўлур, ишқ ўтина ёниб эрир,
Тўшаги тупроғу қабр, ёстиғи тошдир ошиқин.

Кимса билмас ошиқ ҳолин, кўнглиндан кечган аҳволин,
Супурмакка Дўст(нинг) йўлинг юзи фаррошдир ошиқин.

Мискин ўлур ошиқ киши, тинмай оқур кўздан ёши,
Молу мулки, жону тани ишққа талошдир ошиқин.

Ҳар бир киши бир иш тутар ул дўстга яқин бўлгали,
Кеча-кундуз нафси ила ҳар дам савашдир ошиқин.

Юнус, айтар ул маломат – шайхликни ошиқликка сот,
Ошиқда найлар ному от, бадноми хушдир ошиқин.

Эй сув, қайдан келурсан, ватанинг қанда¹ Сенинг,
Қай ерни чуқур билсанг ётоғинг анда Сенинг.

Сен юксакдан инарсан, тубан ерда тинарсан,
Ҳаққа кўнгил сўнарсан, фақир кўнглинг бор Сенинг.

Сени булут миндирар, оламларга эндирар,
Турфа чечак ундирар, хуш устодинг бор Сенинг.

Оғочларга борурсан, илдизларга кирурсан,
Теранликка юурсан, юзинг, қўлинг бор Сенинг.

Қайда бўлса ҳўл-қуруқ сенсиз бўлмас ҳеч бири,
На ўликсан, на тирик, вужудинг йўқдир Сенинг.

Гоҳ денгизни қучарсан, гоҳ фалакка учарсан,
Ҳар исмда учарсан, хуш бозоринг бор Сенинг.

Оқиб денгиз бўларсан, тарқалиб тўз бўларсан,
Кўлларда соз² бўларсан – тикилган уйлар Сенинг.

Дунёда жонли-жонсиз мавжуд бўлмагай Сенсиз,
Жонга жонсан гумонсиз, ҳеч монандинг йўқ Сенинг.

Энди Юнус сувсади, Сендан ичмоқ истагай,
Бир қултуминг минг тилло, ҳеч баҳойинг йўқ Сенинг.

---

¹ Қанда – қайда, қаерда.

² Соз – қамиш.

Эй қаму¹ дард аҳли, келинг, дард манаму дармон манам,
Кочирдаги кифри ниҳон, мўминдаги иймон манам.

Оламда фитнаи қадим, Мансурни кул этди ўтим,
Тилинда “Аналҳақ” дедим, бўйиндаги арқон манам.

Юсуфдаги ҳусну камол, Яъқубдаги ҳусну малол,
Гоҳ бадр ўлам, гоҳи ҳилол, кўкда моҳи тобон манам.

Намрудга қаҳру кин қотган, Иброҳимни ўтга отган,
Бир тукин ҳам ёндирмаган ўту кулу райҳон манам.

Юнус бу жисмим отидир, жисмим анинг бунёдидир,
Отим агар сўрар бўлсанг, билгил, жонга жонон манам.

---

¹ Қаму – ҳамма, барча.

Эй кўнгул, бизга карам қилғилки сайрон эталим,
Жону тандан кечибон, кел, азму жонон эталим.

Тан надур дўстнинг йўлинда ман ани тарк этмасам,
Дўст жамолин кўргали, кел, жонни қурбон эталим.

Бу фано-андар-фано¹ни тарк этайлик дўст учун,
Ул бақо-андар-бақо² мулкида жавлон эталим.

Кел бери, сочилмагаймиз қатраи борон³ каби,
Жамъ бўлиб, дарёланиб, кел, қасди уммон эталим.

---

¹ Фано-андар-фано – фонийлик ичра фонийлик.

² Бақо-андар-бақо – боқийлик ичра боқийлик.

³ Борон – ёмғир.

Бу дарвишлик йўлина ишқ ила келган келсин,
Ё дарвишлик нелигин заррача туйган келсин.

Ҳолбуки, биз бу йўлга келмадик риё ила,
Бу маломат тўнини биз билан кийган келсин.

Кўз билан кўрганини ёпиб этаги билан,
Бу йўл кўп инжа йўлдир, юраги тўйган келсин.

Катта-кичик эранлар демиш бизни севанлар,
Ҳайиқмасин киргали, Аллоҳни севган келсин.

Ушбу сўзни айтгандан бизга нишон керакдир,
Сўз мухтасари будир: жонини кийган келсин.

Юнус, сўз билан ҳеч ким тополмади иқтидор,
Хуллас, вужуд дармиён ўртага қўйган келсин.

Эй, биз билан ёр ўлиб Дўстга кетган келсин бери,
Йўқ айлабон ўзлигин жон тарк этган келсин бери.

Тарк этайлик қийлу қолни, ахтарайлик тўғри йўлни,
Ҳам топайлик гавҳар конин, жавҳар олган келсин бери.

Жавҳар – бу жон мақсудидир, жон мақсудин Мансуридир,
Мақсуд учун Мансурдайин бардор бўлган келсин бери.

Етмоқ истарсан мақсуда кўп хизмат айла ҳар ишда,
(Сен) ўзлигингдан безгин, нури дийдор бўлган келсин бери.

Ким пинҳон этса гар ўзин ўшал кўргайдир Ҳақ юзин,
Кўрмак истаса Ҳақ юзин иқроп этган келсин бери.

Юнус, кел англлат ҳолингни, аён этгил аҳволингни,
Дардга ташлади жонингни, дармон этган келсин бери.

Йўлдош ЭШБЕК
таржималари

Яна юзингни кўрдим, яна юрагим ёнди,
Дўст, сени ишқинг ўти юрагимда ўёнди.

Кўркли юзингни кўрган, кўнглини сенга берган,
Аён мулкингда турган на тўйди, на усанди.

Гавҳарсан сенинг ўзинг, қуёшдан тоза юзинг,
Шакардан ширин сўзинг, ҳар ким кўрди утанди.

Шу кўнглим хароб эрди, жигарим кабоб эрди,
Кўркли юзингни кўрдим, ичим-тошим безанди.

Юнус Эмро беқарор, ул гул юза интизор,
Сендан айрилмас назар, борди, ёқилди, ёнди.

Беҳуда кечирдим кунни, оҳ нетайин умрим сени,
сенинг-ла бўлмадим ғани, оҳ, нетайин умрим сени,

Келдиму кечдим билмадим, йиглаб бағримни тилмадим,
кетар жафосин қилмадим, оҳ, нетайин умрим сени,

Оҳ, ўзимга ёр санардим, яна вафодор санардим,
ағёр экансан билмадим, оҳ, нетайин умрим сени,

Ишонганим қани ўзинг, толпинганим шодон сўзинг,
қозонганим қолур тўзиб, оҳ, нетайин умрим сени,

Кетиб, кетиб туролмасанг, келиб мени кўролмасанг,
давру даврон суролмасанг, оҳ, нетайин умрим сени,

Чун мени қўйиб кетарсан, бориб қабрга кирарсан,
кириб унда сўз айтарсан, оҳ, нетайин умрим сени,

Хайрим, шаррим ёзиладур, умрим ипи узиладур,
сурат мендан бузиладур, оҳ, нетайин умрим сени,

Мискин Юнус кетди сарсон, ажаб сафар этди сарсон,
қолди ҳасрат, кетди сарсон, оҳ, нетайин умрим сени.

Мусулмонлар, ким кўрмишдир ошиқ тавба этганини,
Ким эшитди ё денгизга ўт тушиб ўт кетганини,

Шоҳим, сенинг ишқинг ўти тушди кўнгил дарёсина,
Ажаб деманг, ул қайнабон маърифатлар битганини,

Юз минг Исо билан Мусо ишқи-ла саргардон кезар,
Ажаб деманг, кўриб мени ишқ наҳанги ютганини,

Ўрганмаса сузишни қўл, кирмасин бу денгиза,
Ишқ денгизи теран, ажаб деманг, чўкиб ботганини,

Саррофликни ўрганмаган бу гавҳарни мунчоқ санар,
Бориб келар йўқ нарсага, билмас нега сотганини,

Ҳар ким ул дўст дийдорини бунда аён кўролмаса,
Кезар юриб ул саргардон, ҳеч билмасдан нетганини,

Мискин Юнус Эмро айтур: топганимиз дўст юзидир,
Ишонмаган ушбу сўза, айтаберсин айтганини.

Кўнглим тушди бир савдойа, кел, кўр, мени ишқ найлади,
бошимни бердим ғавгойа, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Мен юрарман ёна-ёна, ишқ бўяди мени қона,
на оқилман, на девона, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Мен юрарман элдан эла, Дўст сўрарман дилдан дила,
ғурбатда ҳолим ким била, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Рангим сариқ, кўзимда ёш, бағрим ғариб, бўғзимда тош,
ҳолим билган дардли қардош, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Ғурбат элида юрарман, дўстни тушимда кўрарман,
ўёниб Мажнун бўларман, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Гоҳ тўзарман ерлар каби, гоҳ эсарман еллар каби,
гоҳ тушарман селлар каби, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Тошқин сувдай оқарман, дардли жигарим доғларман,
эслаб Шайхимни йиғларман, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Ё кўлим ол, тургиз мени, ё васлига еткар мени,
кўп йиғладим, кулдир мени, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Мен Юнуси бечораман, бошдин аёғи ёраман,
Дўст қўлида оввораман, кел, кўр мени, ишқ найлади.

Дўст юзини кўрганимда, кўзларимнинг ортар нури,
Учмоқ келмас назаримга, бўлса ҳамки минг-минг нури,

Дўст кўзимнинг нури дурур, бу кўнглимнинг сири дурур,
бир дам усиз туролмасман, жоним унинг билан тири.

У дўст билан тирик, менинг туним-куним, муножатим,
қайда бўлсам дўст ундадир, нетарман Мусою Турни.

Ул Дўст дурур барчаларнинг ҳожатини раво қилган,
бор ҳожатинг ундан тила, даргоҳина юзинг сургин.

Сен – эй гарчи ошиғисан, ниҳон қилгил сир сўзини,
бир сўздан ўтга отдилар – мискин Ҳалложи Мансурни.

Ушбу сўзим англамаган, айтсам сенга нега ўхшар,
ҳайвон дурур унинг каби тоғда учрар сурув-сурув,

Юнус асл ошиғ эрсанг, бардош қилгин, тўғри тургил,
Кўрсатади тўғри борган ошиғига дийдор нурин.

Файзи ШОҲИСМОИЛ
таржималари

Ҳақдан йиғар ул сени, ниманг бўлса бер, кетар,
Нечун асрайсан танни қурт-қумурсқа ер, кетар.

Ўлганни кўр, кўзинг оч, тўкилар соқолу соч,
Илон-чаён келар оч, тортиб-талаб ер, кетар.

Бизга биздан улуғлар, латиф феълга тўлуғлар,
Яхши хулқи бўлуғлар: хабар шундай дер кетар.

Ҳаромдан тортгил қўлинг, ғийбатдан тийгин тилинг,
Азроил қўл чўзмасдан бў дўконни дер, кетар.

Ажал етар қурир бош, тез тугайди узун ёш,
Текисланар тоғу тош, ҳам осмон, ҳам ер кетар.

Жон нисор деб ҳазратга, умид-ла охиратга,
Тонгда туриб тоатга, Тангри томон эр кетар.

Юнус тананг ўлгуси, сийнанг нурга тўлгуси,
Иймон йўлдош бўлгуси, охиратга шеър кетар.

Ишқ йўлида жонини бермаган ошиқ эрмас,
Майдон аро дўстга қўл бермаган ошиқ эрмас.

Ишқ бодасидан ичиб, нафс тилагидан кечиб,
Ҳақ йўлида мардона турмаган ошиқ эрмас.

Муҳаббатни кўнглида жондан асраб-авайлаб,
Қалб дафтарига ёзиб юрмаган ошиқ эрмас.

Доим риёзат чекиб, узлатларда тиз чўкиб,
Ҳақ дийдорин тўйгунча кўрмаган ошиқ эрмас.

Эсу ҳушдан бегона, бўлиб мисли девона,
Ўтга парвона каби ёнмаган ошиқ эрмас.

Ишқ оғир дардга солар, жон даво истаб қолар,
Дардига дармон-дори сўрмаган ошиқ эрмас.

Эй Юнус, сен, азиз Дўст жафосига қил бардош,
Юракка ишқ ўтини урмаган ошиқ эрмас.

Безанмай келгин нигор, зебга йўл берма зинҳор,
Безак-ла йўлга кирган оқибат дунё севар.

Дунёни қўйгин қўлдан, дунё ўтмас бу йўлдан,
Икки ишқ бир кўнгилдан ҳеч жой тутмас баробар.

Ё севги йўлин тутгил, ё йўлдан қолма, ўтгил,
Икки йўл бошин тутган бир йўлга сиғмас дерлар.

Кеч бемаъни тоатдан, юз ўгирма улфатдан,
Учма ўткинчи зебга, фоний зийнат не даркор.

Қўй бу ялтироқ рангни, юз минг йиллик фарсангни,
Киргину тўғри йўлга дадил ташла қадамлар.

Бу даврондан ўтиб кўр, карвон кетди етиб кўр,
Қўрқув тўла ўнг-сўлда ҳайиқмасдан кетарлар.

Бегона йўл излама, уйдан четни излама,
Жон йўли жон ичида, жон розин ҳис этарлар.

Жон розини жон билгай, бироқ чиқармас тилга,
Ҳақиқий ошиқ дўстга ёлғонни номард айтар.

Қадим-қадимдан бери, ростга ошиқ Ҳақ ери,
Келган кирди ичкари, Юнус четда беҳабар.

Эй Дўст, сени севарман, жон ичра жойинг бордир,
Тун кун ором олмасман ажиб бир ҳолим бордир.

Сен гулни кўрганингда тиконига қўл чўзма,
Душмандан қўрқиш нечун гар ҳалол ёрим бордир.

Фанимлар айтар менга, сўз айтиш қандан¹ сенга,
Менга сўз айтиш қандан, менинг устозим бордир.

Топган-тутганингни миксинларга харж айла,
Умринг узоқ бўлса ҳам охири ўлим бордир.

Фақат ўзин ўйлаган саргардон бўлса не тонг,
Менинг бир чумолига валлоҳ иснодим бордир.

Тонгда уйғонган замон булбулга жўр бўларман,
Кўнгилда маъни битар, дардли жигарим бордир.

Юнус Эмро ўз ўзинг, тупроққа бурғил юзинг,
Холиқимга муносиб мискинлигим бордир.

---

¹ Қандан .. қайдан, қаердан

Сенсан, менинг жоним жони, сенсиз қарорим йўқ менинг,
Гар жаннатда бўлмасанг валлоҳ боқорим йўқ менинг.

Боқсам сени кўрар кўзим, сўз сўзласам сенсан сўзим,
Сени тавоф айламақдан ўзга шикорим йўқ менинг.

Сўйлар бўлсам дилимдасан, жим юрсам гар кўнглимдасан,
Кўнглим, кўзим сени севар, бўлак нигорим йўқ менинг.

Чун мен ўзим унутганман, зеро, сен сори кетганман,
Беҳабарман, не ҳолдамен, бир қарорим йўқ менинг.

Агар мени Жаржис¹ каби етмиш бора ўлдирсанг ҳам,
Қайтиб яна сенга боргум, зероки, орим йўқ менинг.

Сени кўрдим офтоб каби, жаннат менга зиндон каби,
Жаннатингга зоҳидману учмоққа зорим йўқ менинг.

Юнус фақат ошиқ сенга, кўрсат дийдорингни менга,
Ёрим ёлғиз сенсан менинг ўзга дийдорим йўқ менинг.

---

¹ Жаржис (Жиржис) - Ҳазрати Исо алайҳиссаломдан кейин яшаганлиги ривоят қилинган пайғамбар. Етмиш марта ўлдирилиб, Аллоҳнинг изни билан қайта тирилган.

Айтиб берай не қилганин менинг билан ул дилпазир,
Ҳар доим янги ишва билан мени тағин қилур асир.

Қаён нигоҳ қилмайин кўзимга ул кўринар,
Ул сарварнинг лутфи мени шул важҳ ила қилди басир.

Умрим қанча бўлса ҳамки озод бўлмоқ иложсиздир,
Сайёд қўлидан ким олур тузоққа илинғач нахжир¹.

Оқил эрсанг келиб менга фазилатин сўйлама сен,
Қайси фазилатин айтай, мисли-йўқ унинг, беназир.

Ваъда бўлди барчага “охиратда кўрарсиз” деб
Менинг ёрим шул ерда, кўрингайдир ул Қадир.

Юнус таважжуҳ қилайлик ишқ Каъбасига жон ила,
Бўлди муғийлон тикони оёқ остида ҳарир.

Юнус энди билдим дема, мискинликни қўлдан қўйма,
Кимга мискинлик ёр экан, Ҳақ дийдорин ул кўргазир.

---

¹ Нахжир – овланган, тузоққа илинган нарса.

Авлиёга мункирлар¹ Ҳақ йўлида осидир,
Шу йўлга оси бўлган кўнгилларнинг посидир².

Тортдик бу ишқ жафосин маъшуққа етушгунча,
Зероки ул Дўст менинг дардимнинг давосидир.

Ҳануз бу ер бўлмасдин само яратилмади,
Авлиёлар ватани подшоҳ қалъасидир.

Мавлоно Парвардигор бизга назар солгуси,
Онинг гўзал назари кўнгуллар ойнасидир.

Мискин бўл ёрга, мискин, кетгай сендан кибру кин.
Шамол эсар, ўтиб кетар, бас кимга қолгусидир.

Кийикларга ўз-ўзидан, сўз сўйлармиш ул Ҳасан³,
Қудрат тилидир сўзлар ўзидан сўз насидир⁴.

Ўқиб туриб ёзмадинг, янглишибон озмадинг
Юнус, бу ишқ сўзини, ким билди, билгусидир.

---

¹ Мункир – рад этувчи, кофир.

² Пос – занг.

³ Ҳасан - тоғда кийиклар билан суҳбат қурган валийнинг номи. Хонақоҳ ва масжид бино қилган. Турбати Бурса яқинидаги Кашиш тоғ этагида жойлашган.

⁴ Насидир – нимисидир.

Аллоҳ деяйлик доим, Аллоҳ кўрайлик найлар,
Йўлда турайлик қоим, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Аллоҳ дебон қил зорни, ул яратгандир борни,
Ундан кутамиз ёри, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Чиқармайлик ҳеч ёддан, айрилмайлик биз ёрдан,
Адашмайлик-да йўлдан, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Очлик сўнгги тўқликдир, тўқлик сўнгги йўқликдир,
Бу йўллар қўрқувликдир, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Сен ўйламаган ерда, ногоҳ очилса парда,
Дармон топилса дардга, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Кундуз бўлайлик соим, тунда бўлайлик қоим,
Аллоҳ деяйлик доим, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Исми зеҳну тилларда, севгиси кўнгилларда,
Шул қўрқинчли йўлларда, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Ҳақнинг йўлига кирдим, куфрни сувга отдим,
Мискинликка қўл урдим, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Ҳар дам чўмайлик баҳрга, алданмайлик даҳрга,
Сабр этайлик қаҳрга, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Ор-номусни ташладим, кўнгилларни ғашладим,
Дарвишликка бошладим, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Мажнун каби овора, ошиқ бўлибон ёра,
Де Юнус сен бечора, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Юнус бу ишқ ўзингдан дея гумон қилмагил,
Барчага жон Ҳақдандир, Аллоҳ кўрайлик найлар.

Нетди, бу Юнус нетди, бир тўғри йўлдан кетди,
Пирлар этагин тутди Аллоҳ кўрайлик найлар.

Ишқсиз одам дунёда, асли одам эмасдир,
Ҳар бири бир нарсага севгиси бор, ошиқдир.

Аллоҳнинг дунёсида юз минг турли севги бор,
Қабул қилгил ўзинга, кўр, қай бири лойиқдир.

Бири Раҳмонир-раҳим, бири Шайтонир-ражим,
Гуноҳу савоблари севгисига тааллуқдир...

Дунёда Пайғамбарнинг бошига тушди бу ишқ,
Таржимони Жаброил, Маъшуқаси Холиқдир.

Умару Усмон, Али Мустафо ёронлари
Шу тўртовлон улуғи, Абу Бакр Сиддиқдир.

Олам фахри Муҳаммад Меърожга чиққанида,
Тангридан тилагани умматига озиқдир.

Юнус, сен ўз айбингни, ўйлагил, бошқани қўй,
Бировларнинг айбига сен қарама ёзиқдир¹.

---

¹ Ёзиқдир – гуноҳдир.

Ҳақ жаҳонга тўладир, ким ўзи Ҳақни билмас,
Уни сен ўзингдан сўр, У сендан айри бўлмас.

Дунёга ишонгайсан, ризқни менки дейсан,
Нега ёлғон сўзлайсан, ҳеч айтганинг бўлмас.

Охират йўли йироқ, тўғрилиқ қайда яроқ,
Айрилиқ кетган фироқ, кетган ҳеч қайтиб келмас.

Дунёга келган кетар, бир-бир шарбатни ичар,
Бу бир кўприқдир, ўтар, жоҳиллар буни билмас.

Келинлар, дўст бўлайлик, ишни осон қилайлик,
Севайлик, севайлик дунё ҳеч кимга қолмас.

Юнус сўзин тинглагин, сўз маъносин англагин,
Амал қил Ҳаққа доим, бунда ҳеч кимса қолмас.

Сайфиддин САЙФУЛЛОҲ
таржималари

Мадад қил, дардима дармоним, Аллоҳ!
Ки Сенсан жонима жононим, Аллоҳ!

Даво бергил манга, дардим кўп оғир,
Етиштир дардима, дармоним, Аллоҳ!

Ҳама махлуқ санга ёлворадурлар,
Аларнинг зикрида субҳоним, Аллоҳ!

Юзум қоросина боқма илоҳим,
Кечир маъсиятим, ғуфроним, Аллоҳ!

Қаронғу кечаларда зори қилдим,
Улашди зорима афғоним, Аллоҳ!

Ғариб Юнус, сени кўпдир гуноҳинг,
Раҳимсан, Раҳмату Раҳмоним Аллоҳ!

Бир соқийдан шароб ичдик, Аршдан юксак майхонаси,
Ул соқийнинг мастларимиз, жонлар анинг паймонаси.

Бир мажлиски мажлисимиз, унда жигар кабоб бўлур,
Бир шамъдур унда ёнар, ойу қуёш парвонаси.

Ул шамъ ўтида ёнганнинг бори вужуди нур бўлар,
Ул ўт бу ўтга ўхшамас, ҳеч билинмас забонаси¹.

Ул мажлиснинг ошиқлари Иброҳим Адҳамдир бири,
Балх шаҳрига тенг эрур, ҳар бир гўша вайронаси.

Бизнинг мажлис мастларининг «Анал ҳақ»дир ҳар бир дами,
Минг Ҳалложи Мансур каби энг ожизи девонаси.

Ишқ шаробин ичганга, кел бир наззора айла, кўр,
Қанча йилки айланодур, ул мажлиснинг пиёласи.

Юнус, бу сўзларинг сени, маъно эрур билганларга,
Ақли комил бўлган киши бу маънога инонаси².

---

¹ Забона - аланга. ёлқин.

² Инонаси - ишонади. инонади.

Ажаб дарё, ки қатрадин кўринди,
На дарёдур, на қатрадур, кўр энди.

Ажаб қатра, ки дарё анда махфий,
Бу сир, сиррини сен сендин сўр энди.

Ўн саккиз минг олам муроди сенсан,
Бу ғафлат бас, санга сандандур энди.

Кел энди, ўзлигингни ўздин ахтар...
Ўзингга боқ, бил, ўзда кимдур энди?..

Фано бўлким, висол завқин топарсан,
Бу сўзим туш эса қил таъбир энди.

Нуру зулмат ҳижоби – бари сенда,
«Сан-сан»у «ман-ман»ни қўйгил, тур энди.

Сенга сендин яқин у – ҳаддин афзун,
Хослар мулкига султон бўл, юр энди.

Ошиқу маъшуқу ишқ асли бирдур,
Бу бирдин гарчиким юз минг кўринди...

Агар ойина минг бўлса боққан бир,
Кўрган бир, кўринган минг-мингдур энди...

Фарқ этмоқ истаса, кема чўкодур,
Юнус, денгизга кир, ғаввос ур энди.

Сендин келур жафолар,
Мен оҳу зор этмайин.
Тушдим ишқинг ўтига,
Ёнайин, тутамайин...

Боқ кезарман ёна-ёна,
Оҳ, жигарим тўлди қона.
Ишқингда ман девона,
Кўп ҳам нола қилмайин...

Сенинг ишқинг денгизига,
Тушайин, фарқ бўлайин.
Қўлим тутар кишим йўқдир,
Мени тутгин, чўкмайин.

Саккиз жаннат ҳурлари,
Келсалар жамъ бўлишиб,
Лойиқинг бўлмагани,
Мен уларга қўшмайин.

Юнус Эмро сен бу сўзни,
Юз бор айтсанг оз эрур.
Эшитганлар ошиқ бўлур,
Ҳаддан ортиқ чўзмайин.

Соликнинг матлуби «Ху»дир, орифнинг ирфони «Ху»,
Ошиқнинг маъшуқи «Ху»дир, толибнинг сайрони «Ху».

Сирри жон аҳлидан сўрдум: деди: «Ху»дир Ломакон,
Ломакон аҳлидан сўрдум: Ломаконнинг қани? «Ху».

Дардманд бўлган кишидан сўрдилар дард аслини,
Асли «Ху»дир, фасли «Ху»дир, дардимнинг дармони «Ху».

Оламнинг лавҳин мунаввар қилди нури «Ху» ила,
Зикри «Ху»дир, фикри «Ху»дир, сирри «Ху»дир, шони «Ху».

Ошиқин сирри азалдин бир бўлибдир нур ила,
Бу муаммода мусалсал¹ ким анинг девони «Ху».

Бу Юнуснинг кўнгли «Ху»дир, ишқи «Ху»дир, шавқи «Ху»,
Бир давосиз дардга тушмиш ҳолию афғони «Ху».

---

¹ Мусалсал – бир-бирига занжирдек уланган, занжир шаклида.

Ҳар ким манга ағёр эса,
 Ҳақ Тангри ёр бўлсин анга.
 Ҳар қаёнки, борар бўлса,
 Боғу баҳор бўлсин анга.

Менга оғу берган кишин,
 Шаҳду шаккар бўлсин оши.
 Ҳар бир иши осон кечсин,
 Ҳақдан мадор бўлсин анга.

Олдимда ким чоҳ қазиса,
 Тахтин баланд этсин Тангри.
 Ортимдан ким тошлар отса,
 Гуллар нисор бўлсин анга.

Шўр толеъим тилаганга,
 Ширин умр бўлсин насиб.
 Менга ўлим тиласа ким,
 Умри чинор бўлсин анга.

Ким истаса – хор бўлсам,
 Душман қўлида зор бўлсам,
 Дўстлари шоду душмани –
 Дўсту ҳамкор бўлсин анга.

Мискин Юнуснинг дунёда,
 Кулганини эшитмайин,
 Йиғлашини истаса ким,
 Кўзим биҳор¹ бўлсин анга...

¹ Биҳор - баҳр, яъни денгиз, ҳатто уммон.

Эслаб қиёмат кунини, йиғлашайлик у кун учун,
У кун – маломат кунидир, йиғлашайлик у кун учун.

У кун ерлар ёрилар, барча ўлган тирилар,
Жумла гуноҳ сўрилар, йиғлашайлик у кун учун.

У кун осмон дарз кетар, одамлар тўп-тўп юрар,
Ким қўрқмас эслаб агар... йиғлашайлик у кун учун.

Оҳ у куннинг қўрқувлари, қаритади маъсумларни,
Бисёр бўлар мужримлари¹, йиғлашайлик у кун учун.

У кун қаттиқ афғон бўлар, эркак аёл урэн² бўлар,
Барча жигар бирён бўлар, йиғлашайлик у кун учун.

Юнус Эмро йўлга кирар, аҳволин ким, қайдин билар?!
Магар дармон Ҳақдан келар... йиғлашайлик у кун учун.

---

¹ Мужрим – гуноҳкор, осий.

² Урэн – яланғоч.

Ҳайҳот, бу менинг жоним, озод бўларми ё Раб?
Йўқса, етти дўзахда мангу қоларми ё Раб?

Ҳайҳот, бу менинг ҳолим, ер тагида аҳволим,
Бориб ётажак жойим, чаён тўларми ё Раб?

Аллоҳ бўлажак қози, биздан бўларми рози,
Кўруб ҳабиби бизни, шафиъ бўларми ё Раб?

Жон ҳалқумга келганда, Азроилни кўрганда,
Бу жонимни олганда, осон оларми ё Раб?

Юнус гўрга борганда, Мункар Накир келганда,
Мендан савол сўрганда, тилим дўнарми¹ ё Раб?

¹ Дўнмоқ - айланмоқ, қайтмоқ.

Кўнгул, зерикмадинг сен бу сафардан,
Аллоҳим сақласин сени хатардан.

Кишиким кишининг қаҳрин келтирса,
Узоқроқ кетгани авло назардан.

Туғилибман, гурбат эзар бағримни,
Бағир қони сизар, томар жигардан.

Ватан бўлди – тикан, гурбат – гулистон,
Ҳам афзал бўлди оғу найшакардан...

Гавҳар деганлари илму ҳунардир,
Ҳунар афзал эрур дурру гуҳардан.

Юнус, кўксинг очиб ёринга кетдинг,
Аллоҳим сақласин сени хатардан.

Подшоҳлик Сенингдир, қудратинг бор,
Яратдинг еру кўкни, ҳайбатинг бор.

Нишонсизнинг нишонин қимса билмас,
Агарчи бениҳоят оятинг бор.

Тиллар сифатлайди зотингни, аммо,
Ҳали айтилмаган минг бир отинг бор.

На нисбат, на қиёс, на нақшу белги,
На ўртаю чекка, ниҳоятинг бор.

На рангу шаклинг, на жисму расминг,
На қадду қомат, на суратинг бор.

Барча инсу жинга шафқат қилурсан,
Иноятинг боис, хуш ҳимматинг бор.

На дунёву уқбо, на Кофу на Қоф.
Бари дарёдин томчи, малакутинг бор.

На интиҳо бору на ҳадду макон,
На ўхшашингу на кайфиятинг бор.

Ақллар дол эрур Зотингни билмай,
Заррада мужассам минг ибратинг бор.

Коинотни қамраб иҳота этмиш
Қудратинг, ҳукмингу ҳукуматинг бор.

Сенингдур Аршу Курси, Лавҳу Қалам,
Чарх айланар, ер турар, ҳикматинг бор.

Юз йигирма тўрт минг пайғамбарингла
Меърожу Тур, яна муножатинг бор.

Мусаххардир бари фармонинг ичра,
Жамъи қулларингга мурувватинг бор.

Тўрт юз қирқ тўрт тоифа авлиёга,
Берилган муносиб кароматинг бор.

Олти минг олти юз олтмиш олтита
Халқ ичра ўқилур ҳақ оятинг бор.

Юнусга бас эмас... эй раҳмати кўп! –
Барча осийларга мағфиратинг бор.

Яна ёз кунлари келди, сўйла булбулгинам, сўйла,
Чечаклар чироя тўлди, сўйла булбулгинам, сўйла.

Яшил тўн кийди оғочлар, парвоз уриб учар қушлар,
Сасинг жона жон бағишлар, сўйла булбулгинам, сўйла.

Ишқи била қайнаб жўшгин, кўнгил ташвишларинг кетсин,
Чиқ гулзора, ҳасрат тўккин, сўйла булбулгинам, сўйла.

Қуруқ тиканда гул битар, ҳасрат қилар, такрор унар...
Дардинг борми мёндан баттар? Сўйла булбулгинам, сўйла.

Булбул гулга ошиқ эрур, ошиқ ҳолин ким ҳам билур?..
Гулга боқиб пок ишқ-ла, тур, сўйла булбулгинам, сўйла.

Қудрат ганжлари очилди, оламга раҳмат сочилди,
Ҳуллаю¹ тўнлар бичилди, сўйла булбулгинам, сўйла.

Шайхим ундаю мен бунда, жоним қарор олмас танда,
Зор инграйман туну кунда, сўйла булбулгинам, сўйла.

Қаногларинг очиб-очиб, парвоз этгин учиб-учиб,
Дарёлардан кечиб-кечиб, сўйла булбулгинам, сўйла.

Полапонларинг олдилар, сени девона қилдилар,
Дунёмиз шундай дедилар, сўйла булбулгинам, сўйла.

Ўтди-ей умримнинг бори, тарк этарсан бу гулзори,
Юнуснинг муниси, ёри, сўйла булбулгинам, сўйла.

¹ Ҳулла – безакли, нозик кийим, ипакли нафис мато.

Сенга айтай биродар, тур эрта намозингга,
Ўлик эмассан агар, тур эрта намозингга.

Азон ўқир муаззин, чақирар Аллоҳ отин,
Йиқма дининг бунёдин, тур эрта намозингга.

Гар парвоз этса қушлар, тасбиҳ ўқур оғочлар,
Ҳиммат олар қардошлар, тур эрта намозингга.

Намоз ўқи, зикр айла, дуо қилгин, шукр айла,
Ўлимингни фикр айла, тур эрта намозингга.

Намоз қил яроғ ўлсин, маҳшарда дил чоғ ўлсин,
Қабрингда чароғ ўлсин, тур эрта намозингга.

Намоз қил иймон ила, ётмагил гумон ила,
Кетмассан армон ила, тур эрта намозингга.

Чиқар кетар жон ахир, қолар бунда тан ахир,
Дарвеш Юнус сан ахир, тур эрта намозингга.

Қиш зулматин тарк этди, келди баҳор, ёз ила,
Сабза, гиёҳлар битди, мавж урдилар ноз ила.

Яна майсазор бўлди, яна гул-гулзор бўлди,
Бахши куй тузар бўлди, мусиқада соз ила.

Хушхабар келди дўстдан, яратмиш боғу бўстон,
Илм ўқур ҳазор дoston, булбуллари ноз ила.

Ким кўргандир бойқушнинг гулистонга кирганин,
Лайлаklar зикр этолмас бир латиф овоз ила.

Узоқ кутган билан дур, дона гавҳар бўлмайди,
Каклик каклик-ла учар, боз¹ учади боз ила.

Қўл қуши қўлдан қўлга, гул қуши гулдан гулга,
Бойқуш вайрона севар, шоҳинлар² парвоз ила.

Қайдаки мурдор эса каргаслар³ анда ҳозир,
Тўти қафасин шаккар этарлар тузоғ ила...

Ҳар кимга ўз ҳамжинси, ҳаммаслаги муносиб,
Содиқлар иқрор ила, сўфилар намоз ила.

Жоҳил, мунофиқ, мункир, бари ақлига шокир,
Ошиқлар дийдор истар, орифлар ниёз ила.

Дарвешлик деганлари қуруқ даъво эмасдур,
Ҳақ билан Ҳақ бўлганлар, дийдор, жаннат, боғ ила.

¹ Боз – лочин.

² Шоҳин – қийғир.

³ Каргас – ўлимтиххўр қуш.

Мен дарвешман деганлар, ёлғон даъво қилганлар,
Ҳақ дийдорин кўрмаслар қошу кўз, қабоғ ила.

Илму амал не фойда бир кўнгулни ранжитсанг,
Ориф кўнгул олса гар, баробар Ҳижоз¹ ила...

Катта минбар тузилар, бандалиқдан сўрилар,
Минг такаббур тенг бўлмас, бир ғарибнавоз² ила.

Кимдир дўкон юритар, кимдир зиёфат истар,
Кимдир бир пулга муҳтож, бошқаси жонбоз³ ила.

Банданинг насибасин султон тортиб ололмас,
Зулқарнайн найлади Хизр ё Илёс ила.

Кўрмайсанми Адҳамни, тахтини тарк айлади,
Ҳақ қошида хос бўлди, бир эски палос ила.

Бу дунёга ишонма, дунё меники дема,
Менинг деганлар кетди, ўлимлик либос⁴ ила.

Ишқ ёмғирин томчиси кўнгил кўкидан томар, -
Севги сабоси келар ёмғиру аёз ила.

Юнус, энди ғам ема, турфа иш қилай дема,
Ёзгани бошга келар, тақдири Корсоз⁵ ила.

---

¹ Ҳижоз – Макка ва Мадина жойлашган ҳудуд. байтда бир инсоннинг кўнглини олиш, Макка, Мадина зиёратига тенглаштирилган.

² Ғарибнавоз – ғарибнинг кўнглини олувчи киши.

³ Жонбоз – жон ўйновчи. маъшуқ.

⁴ Ўлимлик либос – кафан.

⁵ Корсоз – ишни бажарувчи, ишни охирига етказувчи, ишни ўринлатувчи. байтда Аллоҳ маъносида.

Илоҳо, дардимнинг дармони сенсан,
Гуноҳкор банданинг гуфрони сенсан.

Сенинг амринг билан кезар фалаклар,
Қуёшу ойнинг даврони сенсан.

Халилнинг ҳулласи, Яъқубнинг оҳи,
Юсуфнинг банд ила зиндони сенсан.

Мусонинг илтижоси Тур тоғинда,
Исонинг кўкдаги сайрони сенсан.

Кўзимнинг нурию жисмим ҳаёти,
Кўнгуллар тахтининг султони сенсан.

Юнус Эмрам сабақни сендан ўқур,
Қўлинда дафтару девони сенсан.

МУНДАРИЖА

Сўз боши.....	3
Муқаддима	5
Юнус Эмро ва тасаввуф	6
Тасаввуф Қуръон ва суннатга таянади	8
Тасаввуф деганда нимани тушунамиз?	12
Тасаввуф ва Аллоҳ севгиси	17
Тасаввуф ва тариқатлар	26
Юнус Эмро	29
Юнус – журъатли бир инсон	36
Юнус – Алавий эмас	38
Юнуснинг тасаввуфий қарашилари	43
Профессор, доктор Маҳмуд Асъад Жўшон (Таржимаи ҳол)	54
Силсилаи шариф	55

ШЕЪРЛАР

Тоҳир Қаҳҳор таржималари	59
Мирза Кенжабек таржималари	66
Миразиз Аъзам таржималари	77
Усмон Қўчқор таржималари	85
Йўлдош Эшбек таржималари	96
Файзи Шоҳисмоил таржималари	101
Сайфиддин Сайфуллоҳ таржималари	111

Адабий-бадиий нашр

Маҳмуд Асъад Жўшон

ЮНУС ЭМРО ВА ТАСАВВУФ

* * *
**ЮНУС ЭМРО
ШЕЪРЛАР**

Нашрга тайёрловчи:
Сайфиддин Сайфуллоҳ

Тошкент - «Фан» нашриёти-2001

Рассом Ф.Некқадамбоев
Тех.муҳаррир Р.Қурбонов

Босишга 26.12.2000 й.да рухсат этилди. Бичими
84x108 1/32. Офсет усулида босилди. Шартли босма
табоғи 7,2. Нашр босма табоғи 7,4. Жами 2000 нусха.

Баҳоси шартнома асосида.

Буюртма № 51

«Нашр» МЧЖ босмахонасида босилди. Тошкент
вилояти Келес ш., К.Ғофурон кўчаси.